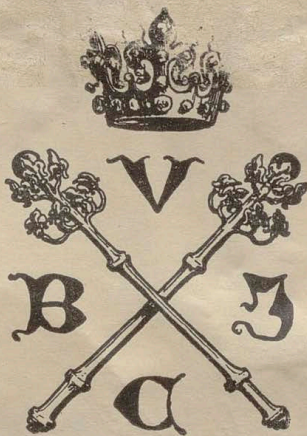

50 lentols

III. 97.

51672

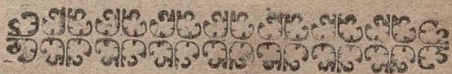
Gram. m. 13 p. 1

CYPRIANI
SOARII
SOCIETATIS
IESV

DE ARTE
RHETORICA

LIBRI TRES,
EX ARISTOTELE, CICERONE
QUINCTILIANO, PRÆCIPVE
deprompti.

HVIC EDITIONI ACCEDVNT TABVLÆ,
seu Artis Rhetoricæ absolutissimum com-
pendium Lud: Carbonis à Constaciaro
S. Th. Professoris in gymnasio
Patavino.

CALISSTI,
Typis Collegii Societatis IESV,
Anno Domini 1678.

Hic liber est Conventus Breuiscensis

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
GRACOVENSIS

57672
L

R

R

& i
lent
tia
tem
null
lidu
adv
dica
nere
qua
tent
fici
nis,

D

RHETORICA

LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium & finis.

CAPVT I.

RHETORICA est Ars, vel Doctrina bene dicendi. Ars est, quæ cognitis, penitusq; perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus continetur. Esse autem Eloquentiæ artem, perspicuum est: etenim cum pleriq; temerè, ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter consuetudinem aliquam calidius id faciant; non est dubiũ, quin, si quis animadvertit, quid sit, quare aliũ melius, quàm aliũ dicant, id possit notare. Ergo id, qui in toto genere fecerit, is si non planè artem, at quasi artem quandam, invenerit. Bene dicere est, optimis sententiis, verbisq; lectissimis dicere. Rhetoricæ officium est, Dicere appositè, ad persuasionem: Finis, Persuadere dictione.

De Utilitate, dignitateq; Eloquentiæ.

Cap: II

DIGNITAS Eloquentiæ vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maxime

quæ in pacatis, tranquillisque; civitatibus præcipue
semper floruit, semperque dominata est. Quid e-
nim aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm
sapientibus sententiis, gravibusque verbis orna-
ta oratio, & perpolita: aut tam potens, tamque
magnificum, quam hominum animos unius ora-
tione converti? Quid admirabilius, quam res
splendore illustrata verborum? Oratoris est in-
dando consilio de maximis rebus cum dignitate
explicata sententia, ejusdem & languentis populi
incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facul-
tate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad
salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ar-
dentius? quis à vitiis acrius revocare? quis vitu-
perare improbos asperius? quis laudare bonos
ornatius? quis cupiditatem vehementius frange-
re acciando potest? quis mærorem lævare mitius
consolando? ac ne plura, quæ sunt penè innu-
merabilia, confectæ, comprehendam brevi. Sic
enim statuo, perfecti Oratoris moderatione & sa-
pientia, non solum ipsius dignitatem, sed & priva-
torum plurimorum, & universæ Reipublicæ salu-
tem maximè contineri. Quò major igitur est E-
loquentiæ vis, hoc est magis probitate jungenda,
summaque; prudentia: quarum virtutum experi-
tus si dicendi copiam tradiderimus, non eos qui-
dem oratores effecerimus, sed furentibus quædam
arma dederimus.

De Materia Rhetorica.

Cap:

Caput III.

Artis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, excepta Dialectica, & Eloquentia, quòd cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ, Benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia quæcunq; in hominum disceptationem cadere possunt, benè sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut Eloquentiæ nomen relinquendum est: materia enim Oratori ad dicendum iubjecta, Quæstio est.

De Quæstione. IV.

Quæstionum duo sunt genera, alterum Insignitū, quod Græci Thesin, Cicero propositū vocat: alterum certum, & definitum, quod Hypothesin illi Latini vel Causā vel Controversiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: Expetenda ne sit eloquentia? Causā est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur hoc modo: An Socrates jure fuerit ab Atheniensibus damnatus? Propositi duo sunt genera,

Cognitionis alterum, cuius scientia est finis: ut An-
solis magnitudine multis partibus terra superetur:
alterum Actionis, quod refertur ad efficiendum
quid, ut si quærat, quibus officiis amicitia colen-
da sit. Hæc enim in propositis quæstionibus ge-
nera sint, eadem in causas transferuntur. Sed
causarum tria sunt genera: Iudicii, Deliberationis,
Exornationis: quæ quia in laudationes maximè
confertur, propriū habet ex eo nomē Laudationis.

De Exornatione, deliberatione, & Iudicio.

Cap: V.

IN Exornatione duæ sunt partes, Laus, & Vitu-
peratio. Tempus tum præsens, tum præteri-
tum. Spectat autem Orator honestatem præcipuè
cū laudat, turpitudinem cū vituperat, movet-
que auditores ad delectationem. Deliberatio cō-
tinet in se Suasionem & Dissuasionem, tempus ve-
rò futurum. Finis quem sibi proponit orator in
consilio dando, est utilitas, & spes, aut reformida-
tio deliberantis. Iudicium, habet in se Accusatio-
nem, & Defensionem: ejus finis justorum, & inju-
storum, quæstione, sævitia, aut clementia iudicis
continetur.

Quomodo Hypothesis ad Thesin revocanda sit.

Cap. VI.

MAneat ergo, & Infinitas, & Finitas quæstio-
nes ad oratorem pertinere. Sed est Confutatio.

tatio quasi pars causæ quædam. Inest enim in finitum in definito, & ad illud tamen referuntur omnia. Quare illa pars orationis, quæ est de genere uniuerso, totas causas sæpè continet. Quidquid est enim illud, in quo quasi certamen est controversiæ, quod Græcè *Crimenon* dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæstionem, atque de uniuerso genere dicatur, nisi cum de vero ambigetur, quod quæri conjectura solet. Exempli causa finita est, An Aristotelis Philosophia sit perdiscenda: ejus quasi pars quædam est illa infinita: An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata, ac singulari controversia se ad uniuersi generis vim explicandam conferunt, & convertunt, ut hi, qui audiant, natura & genere, & uniuersa recognita de singulis rebus statuere possint. Itaque Orotor excellens à propriis personis, & temporib², semper si potest, avocat controversiam. Latius enim de genere, quàm de parte disceptare licet: ut, quod in uniuerso sit probatum, id in parte sit probari necesse.

De Partibus Rhetoricæ. Cap: VII.

Quinq; sunt partes, & quasi mēbra Eloquētiæ: Inuētio, dispositio, elocutio, memoria, pronūtiatio. Oportet enim invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis: post memoriam.

moriæ mandare, tum ad extremum agere. Inven-
 tio est excogitatio rerum verarum, aut veri simili-
 um, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispo-
 sitio est rerum inventarum in ordinem distributio.
 Elocutio est idoneorum verborum, ad sententia-
 rum inventionem, accommodatio. Memoria est fir-
 ma animi rerum, ac verborum, ad intentionem.
 perceptio. Pronuntiatio est, ex rerum, & verbo-
 rum dignitate, corporis, & vocis moderatio. Nec
 audiendi quidam, qui, Iudicium sextam esse par-
 tem, voluerunt: adeo enim tribus primis partibus
 est permistum (nam nec Inventio sine eo, nec Di-
 spositio, nec Elocutio fuerit) ut pronuntiatione
 quoque vel plurimum ex eo mutari putem. Nec
 invenisse credendus est, qui non iudicavit. Quod
 similiter in aliis partibus, quibus iudicium permi-
 stum est, existimare debemus. Hinc apparet, elo-
 quentiam rem unam esse omnium difficillimam,
 quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, e-
 arum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Qua-
 re quinque artium concursus maximarum, quan-
 tam vim, quantamque difficultatem habeat, exi-
 stimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ
 partes omnino. At invenire, disponere, eloqui,
 memoria complecti, & pronuntiare opera sunt
 Oratoris.

*Quibus rebus Eloquentia comparetur, ac
 primum de Natura.*

Cap: VIII.

Eloquen-

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, exercitatione, & imitatione comparatur. Imitationem enim, quamvis Quincilianus arti, Cicero Exercitationi subiciat, rectius tamen alii ab utraque segregarunt. Ergo de singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam: neque verò scriptoribus artis ratio dicendi, & via, sed natura defuit. Nam & animi, atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, quod falsum est, (præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint: inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia, sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit, neque enim ignoro, & quæ bona sint, fieri meliora posse doctrinâ: & quæ optima, aliquo modo acui tamen, & corrigi posse: sed sunt quidam, aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absonti, aut ita vultu, motuque corporis vasti, atque agrestes, ut, etiam si ingenii, atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint: sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iis-

dem rebus habiles, ita ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus, atque munus suscipere, atque profiteri, se esse, omnibus silentibus unum, maximis de rebus, magno in conventu hominum audiendum. Adest enim ferè nemo, quin acutius, atque acrius vitia in dicente, quàm recta, videat. Ita quidquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam disputo, ut homines adolescentes, si quid naturale fortè non habeant, omninò à dicendi studio, deterream: multis enim honori fuit illa ipsa, quamcunque assequi potuerunt, in dicendo mediocritas.

De Arte. Cap: IX.

AD naturam optimam ars adjungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animadversio peperit artem. Ego enim, hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea sequuti oratores eloquentiæ laudè sint adepti, sed quæ sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse, atque delegisse: sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum, quod tamen non ejicio. Est enim si minus necessarium ad benè dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus ingeniis nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verum
ut ea,

ut ea, quæ sunt orta jam in nobis, & procreata, educet, atque confirmet. Observatio autem earum rerum, quæ in dicendo valent, ipsa per se si eloquentes facere posset, quis esset non eloquens? quis enim hæc vel non facile vel certè aliquo modo posset edificere? Itaque intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora, sed ars non est ea quidem negligenda, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar. Habet enim quædam quasi ad commovendum oratorem, quò quidque referat, & quò, intuens, ad eo, quodcunque sibi proposuerit, minus aberret. In præceptis enim hanc vim, & hanc utilitatem esse arbitror, non ut, ad reperendum quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava intelligamus, cum, quò referenda sint, didicerimus. Quæ de causa studiosè Rhetorica colenda est, ut quæ viam, & rationem dicendi doceat. Et si namq; magnis ingeniis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequantur, ars tamen est dux certior, quàm natura. Quoniam sine doctrina, etiam si quid bene dicitur, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. Aptissimè profectò quod M. Tullius de excellenti virtute scripsit, idem ad præstantem eloquentiam transferri potest, ut, multos homines excellenti ingenio, & eloquentia fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, per seipsos copiosos, & ornatos exstitisse, fateamur: adjungamus eti-

mus etiam, sæpius ad orationis laudem naturam sine doctrina, quam sine natura valuisse doctrinam: sed cum ad naturam eximiam atq; illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare, solere existere, contendamus.

De Exercitatione. Cap: X.

IN præstanti natura, quam ars expolivit, exercitatio abolutionem, perfectionemque dicendi consummat. Quocirca interest permagni, studium, & ardorem quendam amoris assumere, sine quo cum nihil quicquam egregium, tum certè eloquentiam nemo unquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur exercitationis diligentia, ut causâ aliqua posita conumili causarum earum, quæ ad orationem deferuntur, dicamus quam maximè ad veritatem accommodare. Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumq; frequentia delectantur. In quo fallit eos, quos audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere. Verè enim etiam illud dicitur, perversè dicere homines perversè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, & si utile est etiam subito sæpè dicere, tamen illud utilius, sumpto spatîo ad cogitandum paratius, atque accuratius dicere. Caput autem est: quòd, ut verè dicam, minimè facimus: est enim
magni

magni laboris, quem pleriq; fugimus, quàm plurimum scribere. Stylus optimus est & præstantissimus dicendi effector, ac magister, neque injuria: Nam si subitam, & fortuitam orationem commendatio, & cogitatio facile vincit, hanc ipsam profectò assidua, & diligens scriptura superabit tam vocis, & spiritus, & totius corporis, & ipsius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quàm plurimis, & nostris scriptis, & alienis: atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si censeris, etiam istam locorum, simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur.

De Imitatione. Cap: XI.

ET si ad illud genus oratorum præstantium, magnificum, atq; præclarum natura aliquem ducat, tamen ea non satis proficere potest, nisi eodem studio, atque imitatione intendat, atque ita dicere consuescat, ut tota mente illos, atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitemur, atque ita, ut, quæ maximè excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissimè persequatur. Nihil enim aliud causæ, cur ætates extulerint singula propè genera dicendi, nisi quòd semper fuit aliquis, cujus se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet,

tum

tum exercitationibus crebris, atque magis, tum scribendo maximè perfequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem, pravitatemq; veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotque sint ejus partes, explicavimus, & naturam, artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam, necessaria esse ostendimus, sequitur, ut de singulis ejus partibus disseramus.

De Inventione. Cap: XII.

Quoniam igitur primum Oratoris munus est invenire, dabit operam, ut inveniat, quem admodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, movet incitando, aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animæ commotio ex opinione boni alicujus, aut mali nascatur, lætitia, & cupiditas ex opinione boni nascuntur: ægritudo, & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo, sive molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahi que animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus o-
pinio

Opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solum facit orator, in causa verò fidem & motum, de quo mox dicemus.

Quid Inventio, quid Argumentum, & Argumentatio. Cap. XIII.

INventio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem. Fides verò est firma opinio, ut si velis fidem facere. Eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi, possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem Argumentatio, argumenti explicatio, quæ dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatus, & liberius utuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quàm notæ quædam, quibus admoveamus, quid in ipsis pervestigare debeamus.

Quotuplicia sint Argumenta?

Cap. XIV.

Argu-

Argumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent, quocirca insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur, quoniam absunt, longeq; ab eo, de quo agitur, disjuncta sunt, ut si dicas Eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suaptè natura esset experenda sine illorum commendatione.

De Numero locorum. Cap: XV.

LOci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim, alia enim ducuntur à definitione; alia à partium enumeratione, alia à notatione; alia conjugata appellantur; alia ex genere; alia ex forma; alia ex similitudine; alia ex adjunctis; alia ex antecedentibus; alia ex consequentibus; alia ex repugnantibus; alia ex causis; alia ex affectis; alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. Argumenta, extrinsecus assumpta. Quinciliano sunt sex, præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testes.

De Definitione. Cap. XVI.

Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit: ut virtus est recta animi
affe-

affectio, Rhetorica est doctrina dicendi Defini-
 tionum multa sunt & genera, & præcepta, sed
 ad hujus libri institutum ea nihil pertinent: tan-
 tum est dicendum, qui sit definitionis modus Sic
 igitur veteres præcipiunt Cum sumptseris ea, quæ
 sunt ei rei, quam definire velis, cum aliis commu-
 nia, eo usque persequi, dum proprium efficiatur,
 quod nullam in aliam rem trāsferri possit, ut hoc,
 Rhetorica est ars: commune adhuc, multa enim
 genera sunt artium, ut Grammatica, Dialectica;
 unum adde verbum: dicendi; jam à communitate
 res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio,
 Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas defini-
 endi debet esse in eloquente, ut definire rem possit.
 Est enim explicanda sæpè verbis mens nostra de
 quaq; re, atq; involutæ rei notitia definiendo ape-
 rienda est. Definitio enim quasi involutum evol-
 vit id, de quo quæritur. Sed id orator non faciet
 tam pressè & angustè, quàm in illis eruditissimis
 disputationibus fieri solet: sed cum explanatiùs,
 tum etiam uberiùs, & ad commune iudicium, po-
 pularemque intelligentiam accommodatiùs. Sic
 Cicero, qui sint optimates, definit, cum ait Sed
 genus universum (ut tollatur error) brevi cir-
 cumscribi, & definiri potest. Omnes optimates
 sunt, qui neque nocentes, nec naturam improbi, nec
 furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti
 à definitione talis est formula, Ius civile est æqui-
 tas, constituta iis, qui ejusdem sunt civitatis, ad
 res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis est

cognitio, utilis est ergo juris civilis cognitio. Sæpè etiam definiunt & Oratores, & Poëtæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate, quos licet imitari, ut si adolescentiam florem ætatis, senectutē occasum vitæ velis definire.

De partium distributione. Cap: XVII.

Argumento à partium distributione sic est utendum, nullam ut partem relinquamus. Ut si velis probare; calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt. Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia verri, solertiaque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum unicuique; & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, invidiique; magnitudine ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia, calliditas ex nullarum partium oritur, non est igitur virtus.

De Notatione. Cap: XVIII.

Etymologia, quæ verborum originem inquirat, à Cicerone dicta est Notatio. Et sæpè utuntur Oratores, & Poëtæ, ut Ovidius.

A senibus nomen mihi senatus habet. Et:

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit.

Erigo.

Frigidis asperitas fetas, terra patet.

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo, Si consul est, qui consulit patriæ: non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Coniugatis. Cap: XIX.

CONjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum conjugatione hujusmodi argumento usus est.

Ovidius:

*Aurea nunc verè sunt sæcula, plurimus auro
Venit honos.*

Et Iuvenalis:

*Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.*

Cicero etiam: Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis, Homo sum, humani nihil à me alienum puto. Cicero libr: de Oratore 2. hoc utitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q Metellum tam pie lugere videatis.

De genere, & forma. Cap: XX.

GENUS est, quod sui similes communione quãdam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur ut, Virtus est genus; plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione: ut prudentia enim, sic iustitia sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit formæ, est enim pars generi subjecta. Argumentum à genere sic tractatur: Virtutis laus omnis in actione consistit: prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem, Quod iustitia est, utiq; virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine.

Cap: X X I.

SIMILITUDO est, quæ traducit, ad rem quampiam saliquid ex re dispari, simile: ex ea iumitur argumentum hoc modo. Cicero, sed nimirum ut quidam morbo, & sensus stupore suavitatem cibi non sentiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habent.

Ovidius.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,

Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine, sive differentia ducitur hoc modo argumentum,
Si Barbarorum est, in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debeat. De

De Contrariis. Cap: XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor, adversa, privantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut virtus, vitium: quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differunt: & bellum, pax, sapientia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

perinde enim est, atq; hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero, Quid cum fatentur, satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Privantia sunt habitus, & ejus privatio: ut lux tenebræ; vita mors; sciëntia, insciëntia; humanitas, inhumanitas: præpositio enim in, privat verbū ea vi, quàm haberet, si, in, præpositum non fuisset. Ex his dictum est illud Cic: in Miloniana: ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur, ut duplum, simplicum, datum, acceptum, miles & Imperator, docere & discere. Ex hoc loco est illud Cic: ex quo profectio intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria, & item hoc: Non igitur periculum

est, ne quis putet, in magna arte & honesta, turpe esse docere alios, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud.

Arma rogo genitrix nato.

Ultimo loco sunt negantia, valdè contraria agentibus: ut, si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

De Adiunctis. Cap: XXIII.

ADjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta, ut locus, ut tēpus, ut ea, quæ rem circūstant: ut vestitus & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraq; quæ suspicionem possunt movere. Latissimè itaq; patent adjuncta, nam & quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ut virtus, ut vitia, ut oris vel pulchritudo, vel deformitas, aliaq; innumera cōprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait, Videmus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulò post, Videte nunc illum egredientem, primum egredientem villa subito, cur vesperi? quid necesse est tardè? qui convenit præsertim id temporis? & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atq; inaudita gravitate, virtute, constantia præditum, fædera scientem neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? loquitur autem de Pompejo.

De Antea

De Antecedentibus, & consequentibus.

Cap: XXIV.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessario cohærent, qua ratione ab adjunctis distinguuntur. Coniuncta enim nunquam necessario cohærent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia verò sunt, quæ rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio, rei dubiæ faciens fidem, sumitur à consequentibus, hoc modo. Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium: Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

De Repugnantibus. Cap: XXV.

Repugnantia neq; certa lege, neq; numero inter se dissident: qua ratione à contrariis, atq; dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odio habere, contraria sunt: amare verò, & nocere, & lædere, & convitiis insectari, repugnantia sunt. Argumenti, à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum convitiis. Hortensius non erat adversarius Ciceronis, aut obtrektor, semper enim est alter ab altero adjutus, & communicando, & monendo, & favendo.

CAusa est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Ejus quatuor sunt genera. finis, efficiens, forma, materia. Finis est, cujus gratia fit aliquid, ut domus finis est usus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum, hoc modo Cicero contra Epicureos: Hi non viderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraq; ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerunt, quo nihil mihi videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est, Homo natus est ad intelligendum, & agendum, non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus. Efficiens causa est, à qua aliquid est, ut, Sol diem efficit, toto cælo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores, Caret epulis, ajunt, extractulq; mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomniis. Cujus loci vis in eo est, quod ubi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Eurialum servet, se auctorem cædis profitetur:

*Me me, adsum, qui feci, in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus,
Nec potuit.*

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod

quod est, & à rebus aliis distinguitur, ut, Animus est hominis forma, hic enim causa est, ut homo sit, eumque à rebus aliis distinguit. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic terræ, cæterarumque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum, hoc modo: Animi hominum immortales sunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatemque beatæ vitæ aspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, ut statuæ æs, argentum patet, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab ejus igitur societate, & contagione immortalis animus sevocandus est. Ex hoc loco Regia solis, apud Ovidium. Arma Æneæ, apud Virgilium, multa signa sublata à Verre, à Cicero: describuntur. Ex his causarum generibus, tanquam ex fonte, non modò ex causis. sed in omni scribendi genere, magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito, non modò Oratoribus, & Philosophis, quorum est proprius, sed Historicis etiam, & Pœtis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De Effectis. Cap: XXVII.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorū, ut causarum, quatuor sunt genera: est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itemque formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis intelligitur: ut

tur: ut enim, quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat: sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus est. Eodemque modo dies solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum, virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.

De Comparatione. Cap: XXVIII.

Locus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum majorum, vel minorum, vel parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: Si quod, magis videtur convenire, non convenit, ne id quidem, quod minus. ut, num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id, quod multo magis est admirandum, dies? & Etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt, certe verendum mihi non erat, ne quid, hoc paricidæ civium interfectio, invidiæ mihi in posteritatem redundaret.

A minoribus ad majora ducitur argumentum hoc pacto: Si quod minus videtur convenire, tamen convenit, ergo & id, quod videtur magis.
Ovidius:

De corpus

*Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aqua.*

*Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.*

Et Horatius :

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,

Vt te ipsum servas, non expergisceris ?

Et Cicero, Capitolium, sicut apud majores nostros factum est, publicè gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atq; effici potuit, majore igitur ratione navis cymba. & in Catil: i. servi me hercule mei. Si me &c.

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Eripuit contra Rempublicam pecunias, ergo & largitus est. &, si tibi non licuit imperare Taurominitanis, item fæderatis, aut si his jure est imperata navis, etiam illis potuit imperari.

De Argumentis remotis. Cap: XXIX.

Argumenta sive remota, sive assumpta non eò dicuntur sine arte, quòd ita sunt, sed quòd ea non parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicitur id, quòd ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit faci-

rit facilius, si cum Quinciliano in præjudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, jusjurandū, & testes ea dividamus: Quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus, & allevanda sunt plerumq; & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatam in perpetuum ad usum similibus rerum, veteres Oratores habebant. Nunc translatis ab Oratoribus ad Iurisperitos judiciis, ut veterum Oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sint.

De Præjudiciis, & Testibus. Cap: XXX.

CÆteris quatuor omissis, quæ facile intelliguntur, & de præjudiciis, & testibus dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex partibus causis sunt judicatae, quæ exempla rectius dicuntur, Iudiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à Senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronunciatum. Veteres Oratores & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Cicero: orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando pluribus agendum non sit.

*De Usu, & utilitate locorum.
Cap: XXXI.*

Hos lo-

HOS locos multa commentatione, atq; meditatione paratos, atq; expeditos qui volet dicendo excellens esse, habere debet. Atq; ut quæque res ad dicendum erit suscepta, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modo consideravit studio adhibito, & usu pertractata esse possunt. Est enim utilissimum, nosse regiones, intra quas venias, & peruestigēs, quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione sepersis, si modò usum rerum percullueris, nil te effugiet, atq; omne, quod erit in re occurret, atq; incidet. Vt enim, si aurum, cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret, sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, ubi sint: reliquæ cura, & cogitatione eruuntur.

Qui modus in argumentis, adhibendus.
Cap: XXXII.

NEC verò imprudenter quisquam utetur hæc copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem augmentorum momenta sunt. Iudicium ergò adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenis, his præsertim, quæ disciplinis excolta sunt: sed

ut lege-

ut segetes fecundæ, & uberes non solum fruges, verum herbas etiam effundunt, inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse, sive ad docendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De Affectibus. Cap: XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus promovendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex iisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem, maximeq; definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentia & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de causis, maximeq; similitudines, & exempla.

De am-

De amplificatione à definitionibus conglobatis.

Cap: XXXIV.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis Amplificatio. Historia verò, testis temporū, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur. Est illud ex eodem loco imprimis illustre exemplum ejusdem pro Sestio. Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeret, quæ in tempestate sæva quæta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atq; hæret in patria splendetq; per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit. Vbi sunt quinq; quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, conglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap: XXXV.

A Consequentium frequentatione, est illa in Verrem amplificatio, Constitue nihil opis esse in hac voce, Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Civibus Romanis ista defensione præcluseris.

De Amplificatione à contrariarum verum consensione. Cap: XXXVI. A Re-

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autē eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atq; contraria: ut nō tanta mecum, quāta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pæna affectum querebare: Ita quod proprium meum est, laudasti: quod totius Senatus est, reprehendisti: Nam cum comprehensio fontium mea, animadversio Senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, quem contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in ejusdem orationibus: O spectaculum illud non modò hominibus, sed undis ipsis, & littoribus luctuosum, cedere patriā servatorem ejus, manere in patria proditores? Et in Catilinam: Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Pisonem, & Gabinium Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustia pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

*De amplificatione à dissimilium, & inter se
pugnantium rerum confictione.*

Cap: XXXVII.

A Dissimilium rerum confictione sumpta est
elegantè amplificatio illa Ciceronis: O tecta
ipsa misera, quam dispari Domino: quanquam
quomodo iste Dominus? sed tamen quàm à di-
spari tenebantur: studiorum enim suorum M. Var-
ro voluit esse illud, non libidinum, diversorium.
quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitaban-
tur? quæ literis mandabantur? jura populi Ro-
mani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ra-
tio omnisque doctrina: at verò te inquilino (non
enim Domino) personabant omnia vocibus e-
briorum, natabant pavimenta vino, madabant
parietes, ingenui pueri cum meritoris, scorta in-
ter matresfamilias versabantur. Aut illa ex conten-
tione pugnantium rerum: Qua in re mihi ridicule
es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, &
laudares, & virum optimum, & hominem impro-
bissimum esse diceres: eundem tu & honoris cau-
sa appellabas, & virum primarium esse dicebas, &
socium fraudasse arguebas.

*De Amplificatione à causis conglobatis, & his
quæ sunt orta de causis. Cap: XXXVIII.*

Causæ etiam, & eà, quæ sunt de causis orta,
multum valent ad amplificandum, si conglob-
bentur;

C

bentur: Cicero multas, & varias causas, propter
 quas multi esse ab eo alieniores, junxit hoc modo:
 cum alii me suspitione periculi sui non defende-
 rent: alii veteri odio bonorum incitarentur, alii
 inviderent: alii obstare sibi me arbitrarentur: alii
 ulcisci dolorem tuum aliquem vellent: alii rem
 ipsam publicam, atq; hanc bonorum statum, oti-
 umq; odissent, & ob hasce causas tot, tamq; varias,
 me unum deposcerent. Orta vero de causis ad argu-
 endum adhibuit contra M. Antonium, do-
 letis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit An-
 tonius: Desideratis clarissimos cives, eos quoque
 vobis eripuit Antonius: Authoritas hujus ordinis
 afflicta est, afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ
 postea vidimus mala (quid autem mali non vidi-
 mus?) si recte ratiocinabimur, unâ accepta refere-
 mus Antonio. Ex hoc loco Mezentii immanem
 crudelitatem auget Evander apud Virgilium:

*Quid memorem infandus cædes? quid facta tyranni
 Effera? Dii capiti ipsius, generiq; referunt.
 Mortua quin etiam iungbat corpora viri,
 Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
 Tormenti genus. Et Janie, taboq; fluentas
 Complexa in misero, longa sic morte necabat.*

De amplificatione à similitudine, atq; exemplo.
 Cap: XXXIX.

Cicero in Verrem: Non enim Charybdim tã
 infestam, ueq; Scyllam nautis, quam istum
 in eo-

In eodem freato fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem *Aeneæ* pulcherrimis carminibus amplificavit

*Resistit Aeneas, claraq; in luce refulfit,
Os, humerosq; deo similis: namq; ipse decoram
Casavim nato genitrix, lumeng; tu ventæ
Purpureum, & latos oculus adflarat honores:
Quale manus addunt bori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.*

Idem mirificè expressit vim, qua *Aeneas* in *Turnum* hastam conjecit.

*Cunctanti telum Aeneas fatale coruscet,
Sortitus fortunam oculis, & corpore totò
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormenta sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atris turbinis instar,
Entium divum hasta ferens.*

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro *Milone*: Quamobrem uteretur eadem confessione *Titus Annius*, qua *Hala*, qua *Nasica*, qua *Opimius*, qua *Marius*, qua nosmetipsi. Et in *Catilinam*: An verò vir amplissimus *P. Scipio Pontifex maximus* *Tiberium Gracchum*, mediocriter labefactantem statum *Reip*: privatus interfecit, *Catilinam* verò orbem terræ cæde, atq; incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd *Q. Servilius Hala Spu*: *Melium*, novis rebus studentem, manu sua occidit.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magnâ naturâ videntur, alia usû. Naturâ, ut cœlestia, ut diuina, ut eâ, quorum obscuræ causæ, ut in terris, mundoq; ad mirabilia, quæ sunt: ex quibus, similibusq; , si attendas, ad augendum multa suppetunt. Usû habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate mouentur homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amorè, ut fratrum, ut coniugum, ut liberorum, ut familiarum: aut honestate, ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, à quibus eâ violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur: proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neque approbandum, neque ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitum non sit, tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum, magna esse debeant. Sic fecit Cicero in Catinam, cum ait: Quapropter de summa salute vestra, & populi Romani P. C. de vestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de liberis.

de libertate, de salute Italiæ, dequæ universa Republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adjunctis, sed sunt usu magna. Virgilius etiam, cum Iulij Cæsaris deplorat mortem, à rebus, naturam magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit.

*Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romanum,
Cum caput obscura nitidum ferrugine tenuit.
Impiæq; æternam timuerunt secula noxam.
Quam usque ad libri finem elegantissimè profequitur.*

Quid in amplificatione servandum.

Cap: XLI.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum. Nest. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicii, quo quaque in causa genere utamur augendi in illis enim causis, quæ ad delectationem exoriantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum. In iudiciis, accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumq; quæ ad miserationem pertinent. Non nunquam tamen accusator misericordiam movere potest, & defensor iracundiam.

C 3

Cap.

Cur quedam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres Oratores de generibus causarum (ut discentium minuerent laborem) seorsim præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam latum genus est, sanæque varium, ut quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos suscipiatur: & ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibeatur, ut Cicero laudes Pompeii in Oratione pro lege Manilia, Sicilia in libris accusationis in Verrem: studiorum vero humanitatis in oratione pro Archia Poeta exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem quod nullum est genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque versetur. conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis quam ad fidem faciendam aut confirmandam accommodatè. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maxime inter omnia genera causarum existimaverunt ad scribendum exornationem.

En tempore præterito quomodo laus ducatur.

Cap: XLIII.

LAus hominum, cujus cognita præcepta facile ad res alias transferuntur, dividitur in tempora, quodq; ante eos fuit, quoq; ipsi vixerunt. In his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est infecutum. Ante hominem patria, ac parentes, majoresq; erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humiliter genus nobilitasse factus. Illa quoq; interrim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in D. Ioanne Baptista, multiq; aliis viris sanctissimis.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.

Cap: XLIV.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positus, peti debet. Externa sunt, ut educatio, opes, divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraq; huiusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene illis est usus, si non habuerit, quod sapienter caruerit, si amiserit, quod moderatè tulerit. Et quamvis & corporis, & fortunæ, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti uni putatur, tamen, quod ipsa virtus in earum rerum usus

ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiã
in laudationibus hæc sunt; in quibus est summa
laus, non extulisse se in potestate, non fuisse inso-
lentem in pecunia, non se prætulisse aliis propter
abundantiam fortunæ: ut opes, & copiæ, non su-
perbiæ videntur ac libidini, sed bonitati, ac mo-
derationi facultatem ac materiam dedisse. Inter
corporis verò bona, forma, quæ virtutem signifi-
cat, facillè laudatur; quod elegantissimè Latinus
Pœta his verbis significavit.

*Tutatur savor Euryalum, lacrymæq; decora,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.*

Sed horum omnium levior; ut animi semper vera
est laus, quæ quoniam à virtute proficiscitur de il-
la nunc dicendum est.

De animi bonis, & virtute, quæ scientiâ cernitur.
Cap: XLV.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientiâ cer-
nitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia,
quæque gravissimo nomine sapientia appel-
latur, hæc scientia pollet una: quæ verò moderan-
dis cupiditatibus, regendisq; animi motibus lau-
datur, ejus est manus in agendo. Prudentia est re-
rum expetendarum, fugiendarumque scientia.
Sapientia autem virtutum omnium princeps, est
divinarum, humanarumq; rerum scientia. Sunt
autem aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ.
quarum altera, quæ Dialectica dicitur, quæ sint in-
dispu-

disputando vera, atq; falsa, quibusq; positis quid sequatur, distinguit, & iudicat: altera est Oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando uberior est, atq; latior, & ad motus animorum, vulgiq; sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De Virtute, quæ in actione consistit.

Cap: XLVI.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgò autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum pepercio, cujus est liberalitas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens verecundia est.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

Cap: XLVII.

C 5

ET

ET quoniam singularum virtutum sunt certâ
 quædam officia ac munera, & sua cuiq; virtuti
 laus propria debetur, erit explicandum in lau-
 de justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate,
 quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui lauda-
 bitur, fecerit. Huc spectat illa Ser: Sulpitii laus
 apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis
 quædam, & incredibilis, & penè Divina ejus in le-
 gibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia.
 Omnes, qui ex omni ætate hac in civitate in-
 telligentiam juris habuerint, si unum in locum
 conferantur, cum Ser Sulpitio non sunt compa-
 randi. Neque enim ille magis jurisconsultus, quàm
 justitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebantur à legi-
 bus, & à jure civili, semper ad facilitatem, æqui-
 tatemque referebat: neque constituere litium ac-
 ciones malebat, quàm controversias tollere. I-
 temque in cæteris res gestæ ad cuiusq; virtutis ge-
 nus & vim, & nomen accommodabuntur. Gra-
 tissimâ autem laus eorum factorum habetur, quæ
 suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento,
 ac præmio: quæ verò etiam cum labore, & pe-
 riculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam
 ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt,
 & audiri facillimè. Ea enim deniq; virtus esse vi-
 detur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi
 autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita.
 Hinc Serv: Sulpitium mirificè Cicero laudat, quod
 difficillimo Reipub: tempore gravi, periculosoq;
 morbo affectis, auctoritatem Senatus, salutemque
 populi

populi Romani vitæ suæ præposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonii, quo Senatus eum miserat, perveniret. Magna etiam illa laus, & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos: non fractum esse fortunâ: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in gravi, ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & ejus infractum, & excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præstabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Ejusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares admiratione, aut omninò laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

*Nec verò Alcides tantum telluris obiit,
 Fixerit aripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placavit nemora, & Lernam tremefecerit aron.
 Nec qui pampineus victor iuga flectit habenis,
 Liber agens celfo Nisæ de vertice tigres.*

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio Superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Rempub: majora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

De tempo-

De tempore, quod finem hominis insequitur.

Cap: XLVIII.

Nec mors eorum quorum vita laudabitur, silentio præteriri debet: si modò quid erit animadvertendum aut in ipso genere mortis aut in his rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habitæ post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ, iudiciis hominum cõprobata. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, urbes conditoribus, & leges latoribus, artes inuentoribus, nec non institua quoq; auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Seruio Sulpitio. Quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij, filium, cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc urbem condidit, ad Deos immortales beneuolentiã famẽque sustulimus. Omnis ordo supradictus in vituperatione constabit tantum in diuersum, id quod in orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinius, in M. Antonium, maximeq; ex secunda philippica animaduertere licet.

De laude Urbium. Cap. XLIX.

Laudantur urbes similiter, atque homines, Nam pro parente est conditor, & multum auctorita-

toritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eandemq; in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cives illis, ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Verg. de vrbe Roma.

*En huius, nate, auspicijs illa inelyta Roma,
Imperium terris, animos aequabit olympo,
Septemq; una sibi muro circumdabit arces
Felix prole virum.*

Idem etiam Poeta Italiæ laudes elegantissimè celebravit ex his locis, in secundo li. 2. Georgic.

De deliberatione. Cap. L.

Quæ tradita sunt exornationis præcepta multum ad sententiam dicendam valent: quia plerumque eadem illis laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur, in consilio dando, sententiæq; dicendâ. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primùm spectanda. quid sit, de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent, qui sit, qui suadeat.

De re, de qua deliberatur. Cap. LI.

REM, de qua deliberatur, aut certum est, posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit, quæstio sola, aut potentissima. Sæpè enim accidit, ut prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faci-

se faciendum: deinde fieri non posse. Cùm autem de hoc quæritur, conjectura est, ut, An Rex Alexander terras ultra Oceanum sit inventurus. Sic ait Cicero: Pacem cum M. Antonio esse, nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse, credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in universum sunt tres, prima est, ut doceamus, effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse, postremò verò esse utile. In primis itaq; videndum est, an effici possit id, quod suademus, nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur, quamvis & honestum & utile sit. Videndum etiam est, quàm facilè possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessario sæpè habetur. Est apud T. Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua, & posse Annibalem in Africa vinci, demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famamq; apud Reges, gentesq; externas pertinere, non ad defendendam modò Italiam, sed ad inferendam etiam Africæ arma, videri, Romanis animum esse, & in primis esse utile, requiescere aliquando diu vexatam Italiam, uti populari q; invicem Africam.

De his, qui deliberant. Cap: LII.

Diversi sunt deliberantium animi: & sive consultant plures, sive singuli, in utrisque differentia est. Quia & in pluribus multum interest, Senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli, & in singulis, Cato, an Cicero, & Cæsar, an Pompeius deliberet. Proinde in tuenda, sexus, dignitas, ætas, sed mores præcipue discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & aggreste, quod antefert semper utilitatem honestati alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponeit.

De prima parte suadendi. Cap: LIII.

Si honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honestatem natum, malo cultu, pravisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimum est: si vero apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobrare diversam vitæ sectam, cavendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione promovendus, sed laude, vulgi opinione, & securura utilitate, aliquanto vero magis obijciendo aliquos, si diversa fecerint, metus. Nam præter id, quod his levissimi cujusque animus facillime terretur, necio an naturaliter apud plures
quis

quis valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Sola virtutis commendatione incendit militum animos. Cato, apud Lucanum ad aggrediendum inter difficillimum & periculosissimum.

O quibus una salus placuit mea castra securis

Indomita cervice mori, componite mentes,

Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.

Quam orationem pulchra illa claudit sententia.

Serpens, situs, ardor, arena,

Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.

Latius est, quoties magno sibi constat honestum.

Sæpè etiam controversia inter hominum sententias in illo est, utrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuiq; præstet, intelligi potest; ut prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis debeantur. Ex quibus, atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De Utilitate. Cap: LIV.

AN sit autem facile, magnum, jucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Qui verò dil-

verò dissuadet, ille difficile, parvum, injucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Livium, ne P. Scipio in Africam trajiciat, contendit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimū annum Italiā obsiderat. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod, unde classes tueamur, unde com meatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem, quantum adeatur quem fallit? Deinde graviter & sapienter difficultates multas & periculā cōmemorat, quæ futura sint, ni consul uterque in Italia retineatur. Eodem etiā modo, propositis duobus utilibus, utrum sit utilis, controversiā est. Cū autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet enumerabit commoda pacis, opum, potentis, vectigalium, præsidii, militum, utilitatesq; cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur: itemq; incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Sallustium ad nefariū facinus, quod ille maximum, atq; pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur. Vobis (inquit) est domi inopia, foris æs alienum, malā res, spēs multo asperior, denique quid reliqui habemus, præter miseram animam. Quin igitur expergiscimini? en illa, quā sæpè optastis libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis Iulium Cæsarem ad civile bellum hortatur.

D

Bellum.

*Bellatorem geminis tenuit te Gallia hostis,
Pars quota terrarum: facili si praelia pauca
Gesserit eventu, tibi Roma subegerit urbem.*

Qui ad dignitatem impellet, majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperq; eam cū dignitate esse conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua una vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est: nam & iniquorum ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur.

De eo, qui suadet. Cap: LV.

Multum etiam refert, quæ sit persona dicentis, suadere enim aliquid, aut dissuadere, gravissimæ est personæ. nam & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus: & honesti & disertis, ut mente providere auctoritate probare, oratione persuadere possit. Antea acta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. At his contraria summissiorem quendam modum postulant. Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis licentia vocatur. & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione observanda.

Cap: LVI.

Ad con-

Ad consilium de Rep: dandum caput est, nosse Rempublicam, ad dicendum verò probabiliter nosse mores civitatis, qui quia crebrò mutantur, genus quoq; orationis est sæpè mutandum. In senatu minori apparatu dicendum est, sapiens enim est consilium, multiq; aliis dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenii, ostentationiq; suspicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemq; desiderat: maximaq; pars orationis admovenda est ad animorù motus. Hoc videre est in quibusdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium, in Senatu habitis, quæ cum sint elegantes & disertæ, nullum tamen apparatus habent. **A** ratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria, multò magnificentius habent & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quò notiora sint, aut veterum, quò plus authoritatis habeant. Plerumque enim videtur respondere futura præteritis, habeturq; experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in Senatu, ne P. Scipio Annibale in Italia relicto, in Africâ trajiciat: Dies me deficiat (inquit) si Reges, Imperatoresq; temerè in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, Rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et novum M. Attilii, qui in ea ipsa Africa annis ante

quadraginta in prælio victus, & captus est. Sequēbatur, ut ea, quæ iudiciis accommodata sunt, explicarentur: sed quia iudiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supra dictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt: sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE ARTE RHE- TORICA LIBER II.

De Dispositione. Cap: I.

SECUNDVS hic liber dispositionis præcepta continebit, quæ oratori perutilia sunt, & maxime necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferret, nisi pari diligentia, quæ inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligēdo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quam in instruendâ ad pugnam acie cernitur: & si quam in corporibus nostris, aliorumvè animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam, leviter loco moti, perdunt, quo vigerunt, usum: & turbati exercitus sibi

citus sibi ipsi sunt impedimento: Sic oratio carens
 hac virtute, tumultuetur, necesse est, & sine recto-
 re fluitet, nec cohæreat sibi: multa repetat, multa
 transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec
 initio, nec fine proposito, casum potius, quam cõ-
 silium sequatur. Quapropter hic liber dispositio-
 ni serviat. Est autem dispositio rerum inventarũ
 in ordinem distributio. Cujus in infinita quæsti-
 one ordo est ferè idem, qui expositus est locorum.
 In definita autem adhibendi sunt illa etiam, quæ
 ad motus animorum pertinent. Atq; eo fit, ut uta-
 mur exordio, narratione, confirmatione, perora-
 tione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per
 quas inventa distribuimus. Quarum duæ valent
 ad rem docendam, narratio, & confirmatio: ad
 impellendos animos duæ, principium, & perora-
 tio, de quibus sigillatim dicendum est.

De Exordio. Cap: II.

EXordium est oratio, animum auditoris idoneè
 comparans ad reliquam dictionem. Id maxi-
 mè rebus, inter authores plurimos constat, si be-
 nevolum, attentum, docilem auditorem feceri-
 mus: quorum primus locus, id est, ut amicè audi-
 amur, est in personis nostris, auditorum, adversa-
 riorum, è quibus, initia benevolentia conciliandæ
 comparantur: aut meritis nostris, aut dignitate,
 aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis,
 officii, justitiæ, fidei, contrariisq; rebus in adver-

sarios conferendis, & cum auditoribus aliqua cō-
 junctionis aut causa, aut spe significanda. Cicero
 pro C. Rabirio, perduellionis reo: Me cum amici-
 tiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio hu-
 manitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad
 C. Rabirium defendendum est adhortata: tum
 verò ut id studiosissimè facerem, salus Reipublicæ,
 Consulare officium, Consulatus denique ipse unà
 mihi vobiscum cum salute Reipubl: commenda-
 tus coegit hæc autem accuratè in eo exordio, &
 ornatè explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic
 ait: Quanquam ex hujus incommodis magnam
 animo molestiam capio, tamen in cæteris malis
 facilè patior ablatum mihi tempus, in quo boni
 viri lenitatem meam, misericordiamque, notam
 omnibus quondam, nunc quasi intermissam, agno-
 scerent, improbi ac perditii cives edomiti, atq; vi-
 ci præcipitante Reipubl: vehementem me fuisse,
 atque fortem; conservatâ mitem, ac misericordē
 faterentur. Et pro Cn. Plancio supra cum judici-
 bus conjunctionem significat his verbis: Nunc au-
 tem vester, Iudices, conspectus, & confessus iste re-
 ficit, & recreat mentem meam, cum intueor, &
 contemplor unumquemque vestrū: video enim
 hoc in numero neminem, cui mea salus chara non
 fuerit, cujus non existet in me suum meritum, cui
 non sum obstrictus memoriâ beneficii sempiternâ.
 Itaq; non extrinsecò, ne Cn Plancio custodia mea
 salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè sal-
 vum videre voluerūt. At in oratione pro P. Quin-
 tio, vim

tio, vim adversariorum, & gratiam in invidiam
 vocat, & C. Aquilium, qui in consilio aderant,
 orat atq; obsecrat, ut multis iniuriis jactatam at-
 que agitatam æquitatem in eo tandem loco confi-
 sserere, atq; confirmari patiantur. Intelligentem au-
 tem ut audiamur, & attentè à rebus ipsis ordien-
 dum est, sed facillimè auditor discit, & quid aga-
 tur, intelligit, si complectare ab initio genus, na-
 turamq; causæ, si definias, si divides, si neque pru-
 dentiam ejus impediatis confusione partium, nec
 memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero
 pro A. Cluentio: Animadverti Iudices, omnem
 accusatoris orationem, in duas divisam esse par-
 tes: Quam distributionem ait certum sibi esse in
 defensione servare, ut omnes intelligant, nihil e-
 um nec subterfugere voluisse reticendo, nec ob-
 scurare dicendo. Ut attentè autem audiamur, tri-
 um rerum aliqua consequemur. Nam aut magna
 quædam proponemus, aut necessaria, aut conjun-
 cta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculentem
 hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissi-
 mæ orationis pro domo sua. Quod si ullo tempo-
 re magna causa in sacerdotum populi Rom. judi-
 cio, ac potestate versata est, hæc profectio tanta est,
 ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium civium
 salus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona for-
 tunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestati-
 que commissa, creditaq; esse videantur. Verum ex
 his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro va-
 rietate causarum desiderari palam est.

Genera porrò causarum, plurimi quique fecerunt, honestum, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt, quibus rectè videatur adjici turpe, quod alii humili, alii admirabili subjiciunt: admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutū. In ancipiti maxime benevolum judicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationem satis per se valet: in admirabili ac turpi remediis opus est: & eò quidam exordium in duas dividunt partes, principium, & insinuationem, ut sit in principiis recta benevolentiae & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus adversus hæc remediis sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in universum præceptū fit, ut ab his, quæ lædunt, ad ea, quæ profunt, refugiamus. Si causâ laborabimus, persona subveniet, si personâ, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est, si adversarii oratio auditorū animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo, vitabimus: alterum & spe brevitatis, & his, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunq; petita auditoris voluptas levat tædium.

Cuius-

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap: IV.

EXordia semper cum accurata, & acuta & instructa sententiis, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere, atque alligere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem, aut alligendum, aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

De vitiis Exordii. Cap: V.

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum quæ summopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatim, translatum, contra præcepta. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. Commune est, quod nihilominus in hanc, quam in contrariam partem causæ potest convenire. Commutabile est, quod ab adversario potest leviter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententiis, ultra quam satis est, producit. Oportet enim, ut ædibus ac templis vestibula & aditus, sic causis proportionem rerum principia proponere.

Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum, annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret, aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordiis traditur: hoc est quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profectio nihil pejus est, ut contra sit, facit.

De Exordio quadam in genere iudiciali.

Cau: VI.

Dictum est de exordio in commune, restat ut breviter, si quid in singulis generibus in exordiando proprium est, adjiciamus. Et ut à iudiciis incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere iudiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: iudicem conciliabāt, non tamen laudando eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii, contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit: dabant etiam operam, ne ostentarent in principiis curam. Non semper autem exordio utebantur, sed in

sed in honestis, in parvis etiam atq; frequentibus
causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

De exordio in exornatione, & deliberatione.

Cap: VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus de-
monstrativum facile transferri possunt, illud
est notandum: exordia in eo esse maximè li-
bera, ut Aristoteles existimat Nam & longè à
materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In
deliberatione verò sæpe nulla, vel breviter esse de-
bent Non enim supplex ut ad judicem venit ora-
tor, sed hortator, atq; author. Quare cum princi-
pio utetur, proponere, qua mente dicat, quod ve-
lit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortariq;
ad se breviter dicentem audiendum.

De Narratione. Cap: VIII.

NARRATIO est rerū explicatio, & quædam quasi
sedes, ac fundamentum constituendæ fidei.
Oportebit autem eā tres habere res, ut bre-
vis, ut aperta, ut probabilis sit, per quas efficitur,
ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit au-
tem brevis narratio, si constet simplicibus verbis
& semel unaquæq; res dicatur Tum etiam si reci-
derimus omnia, quibus sublatis neque cognitioni
quicquam, neque utilitati detrahatur. Non tamen
inornata debet esse brevitatis, alioqui sit indocta.
Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine
temporum conservato, si non interruptè narrabi-
tur. Pro-

tur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cuiusq; facti, & eventus causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur: sit antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Cicero ni vehementer placet, ut jucunda, & suavis sit narratio, eamq; suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætities, cupiditates.

Quando narratione utendum est? Cap. IX.

IN judiciis quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilii. Nec enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narraverat nisi si refellebatur. In exornatione verò narratio non erit ulla, quæ necessario consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione, præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus dumtaxat rei, de qua dicenda
senten-

sententia est, quia nemo ignorat id, de quo confu-
lit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberatio-
nem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam
illa, quæ ordinem rei docet necessaria. Nunc ad
confirmationem transeamus.

De Confirmatione. Cap: X.

Sequitur confirmatio, in qua suggerenda sunt
firmamenta causæ conjuncta, & in firmandis
contrariis, & nostris confirmandis namq; una
in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad
probandam augmentationem valet: ea autem &
confirmationem, & reprehensionem quærit Sed
quia nec reprehendi quæ contradicuntur, possunt,
nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa
reprehendas: idcirco hæc & natura, & tractatione,
& utilitate conjuncta sunt. Totâ autem spes vin-
cendi, ratioq; persuadendi in hac parte posita est.
Nam cum argumenta nostra exposuerimus, con-
trariaq; dissolverimus, absolute nimirum erit a
nobis oratoris muneri satisfactum. Vtrumq; igitur
poterimus commodè facere, si constitutionem cau-
sæ cognoverimus.

Quid sit Status. Cap: XI.

Status est quæstio, quæ ex primâ causarum con-
suetudine nascitur, ut sit intentio accusatoris,
Sylla conjurasti cum Cntilina: depulsio verò
defensio-

He liber est inventus

defensoris : nõ conjuravi : Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, cõjuraveritne Sylla cum Catilina? quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quòd ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat.

Quorũ sint status? Cap: XII.

CVM tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nec ne, quid sit, quale sit, sit ut cõstitutiones quoq; tres sint. Prima conjecturalis, in qua, sit nec ne, quærimus, ut, sit nec ne insidiatus Miloni Clodius; secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum investigamus, ut Fueritne Cæsar Rex, an tyrannus, an dictator; tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate differitur, de quæ his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut Rectene fecerit Romulus cum fratrem interfecit? ejus constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta, altera assumptiva nominatur.

Absoluta est, cum id ipsum, quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus, Ea est ejusmodi : Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est, cum aliquid necessario foris assumitur, ut jure factum esse aliquid confirmemus : ut Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insi-

Has insidias. Hæ tres constitutiones, & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur

De ratione, firmamento, & iudicatione.

Cap: XIII

Rationem appellant oratores eam, quæ affer-
tur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi
esset, quod defenderet, non haberet: firma-
mentum autem, quod contra ad labefactandam
rationem refertur, sine quo accusatio stare non po-
test. Ex rationis autem, & ex firmamenti confi-
sione, & quasi concursu, quæstio exoritur quæ-
dam, quam iudicationem appellant, in qua, quid
deveniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæ-
si solet, hoc modo: Orestes cum confiteatur, se
interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, per-
vertit defensionem: ergo offert eam: Illa enim,
inquit, patrem meum occiderat. Tum contra ra-
tionem defensoris firmamentum ab accusatore
subjicitur, hoc modo: Sed non abs te occidi ta-
men, neque in damnatam pœnas pendere oportuit.
Ex conjunctione rationis, & firmamenti iu-
dicatio constituitur, hoc modo, Cum dicat Ore-
stes, se, patris ulciscendi causâ, matrem occidis-
se, rectumne fuerit, à filio iudicio Clytemnestrâ
occurri? Ergo hac ratione iudicationem reperire
convenit. ad quam omnem rationem totius ora-
tionis conferri oportebit. Nam prius status dif-
fusam habet quæstionem, rationum verò & fir-
mamentorum contentio adducit in angustum di-
sceptat

sceptationem. Ea in conjectura nulla est, neimò enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaq; in his causis eadē & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu questio, que in scripto existit, contineatur. XIII

Sæpe ex scripti interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptum non est, ducimus. Ita sunt quatuor genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti & voluntatis, scripturâ contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo, Testamentò quidam iussit, poni statuam auream hastam tenentem: quæritur. Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia verò scripti & voluntatis ejusmodi oritur controversia. Lex est, Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrariis scripturis hoc modo existit contentio lex est, Vir fortis optato præmiū, quod
volet;

volet: & altera lex est. Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus, qui fortiter egit, optat hoc præmium, ut ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur.

In ratiocinatione verò quæritur, an ubi propria lex non est, simili sit utendum? ut lex est, lanas Tarento vehere non liceat: quidam oves vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum ejus nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaq; ex eo, quod certum est, id, quod incertum est, ducit hæc controversia, quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controversiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cice. debemus existimare, ut in primo genere disceptetur, Vtrum æquum sit ex differentibus sententiis accipi: in secundo verò Verba ne plus, an sententia valere debeant: in tertio, Vtrã legem sequi sit iustius: in quarto, Oporteatne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare,

Quomodo status tractetur. Cap: XV.

Iudicario cum est constituta, propositio esse debet oratori, quo omnes argumentationes repperitæ ex inveniendi locis conjiciantur, quòd satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quiq; illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente & cogitatione

tione defixis, & in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit, quòd in ullo dicendi genere, oratorem possit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemq; argumentorum attendet, & curabit, ut firmissimum quodq; sit primum, dum ea, quæ excellant, seruentur ad extremum, si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conjiciantur. Reliquum nunc est, quando de argumentorum locis, & causarum constitutionibus dictum est, ut rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accurate doceamus.

De Argumentatione. Cap: XVI.

Argumentatio est argumenti, vel explicatio, vel artificiosa expositio. Sed ea conficitur, cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumptis, ex quibus id efficias, quod ad dubium, aut minus probabile per se videtur: dubiis enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primū quæ sensibus percipiuntur, aut quæ cōmuni hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ persuasionē, si non omnium hominum, ejus certè civitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores receptæ sunt: si quid inter utramque partem convenit: si quid probatum est, denique,

denique, cuicumque adversarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod fere accidit, ut, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum, qui rectè valeat, in crastinum perventurum: tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium, an Catilina conjuravit, sumatur illud, quod credible est. Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos deniq; egentes, & sumptuosos, facile adduci, ut conjurent: iam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuerit, more Dialecticorum, sed copiosissimè expoliant. Dicitur autem illa argumenti expositio argumentatio, de cujus quatuor partibus ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breviter, & enucleatè disseremus.

De Ratiocinatione. Cap: XVII.

Ratiocinatio, quam & syllogisum, & epichere-
ma Græci vocant, constat propositione, cū
qua ejus ratio jungitur, deinde assumptione,
& ejus probatione, postremò complexione.
Propositio est, per quam breviter locus is expo-
nitur, ex quo omnis vis oportet emanet, ratioci-
nationis Propositionis verò approbatio est, per
quam breviter id, quod expositum est, rationibus
E 2 firmatum.

firmatum probabilius, & apertius fit Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendū pertinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breviter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod cōficitur ex omni argumentatione, breviter exponitur, hoc modo fit propositio: Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quàm quæ sine cōsilio administrantur: deinde subjiciatur ratio, **E**xercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicujus administratur. Assumptio deinde ponitur. Nihil autē omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adjungitur: Nam & signorum obitus, & ortus definitum quandam ordinem servant, & annuæ commutationes non modò semper eodem modò fiunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id infert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc uberius, & doctius ducuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam, brevitatem requirit.

Quot sint partes ratiocinationis.

Cap. XVIII

EX supradictis manifestum est, nihil referre, sive tripartitam, sive quinque partitam partes, esse

tes, esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit, si propositionem, & ejus rationem unam partem existimemus: alteram vero assumptionem, & ejus exornationem, at si separem propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & propositio, assumptio perspicuæ sunt: utraque approbatione præterita ratiocinationem conficiemus hoc modo. Summoperè virtus expetenda est: At, prudentiam esse virtutem, in confesso est: Summoperè igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ fatietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordiri, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

De Enthymemate. Cap. XIX.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel ut alii definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur ejus partibus si una prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema, ut, omnes artes sint expetendæ, igitur expetenda est eloquentia. Intelligitur enim assumptio. Propositione vero præterita fit enthymema, hoc modo: Eloquentia est ars, igitur est expetenda. Optimum autem videtur

enthymema, quod fit ex pugnantis. quod etiam solum enthymema quidam vocant, non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos suum, sic cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola propriè nomen commune possidet.

Ejus generis est illud Cice. Ejus igitur mortis fedetis ultores cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Et aliud Micipsæ ad Jugurtham apud Salustium: Quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? Enthymemate sæpius utuntur oratores, quàm ratiocinatione: quod movit Aristotelem, ut enthymema syllogisimum oratorium esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita, signatur. Alii propterea credunt, bipartitam argumentationem Enthymema appellatum, quod in animo maneat condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione. Cap: XX.

Inductio est oratio, quæ rebus non dubiis captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, ut illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel,

tur: vel, Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus pervenit, quò vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum: & equus, qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde cujus rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excelleret, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates usus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille dederat, qui cum disputabat, aliquid conficere malebat. quod ille ex eo, quod jam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet orator. Poëtæ vehementer inductione delectantur. Sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius, apud quem & multa, & præclara sunt exempla: nos uno erimus contenti. Probat ille ad consolandam uxorem hac inductione, asperas res, & tristes fegetem, ac materiam esse gloriæ.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?

Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua Tiphys iacet, si non sit in æquore fluctus:

Si valeant homines, ars tua Phæbe iacet.

Quæ latet, inq; bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus, arguiturq; malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda, primum ut illud, quod inducimus pro similitudine,

ejusmodi fit, ut sit necesse sic concedi. Deinde, ut illud, cujus confirmandi causa fiet inductio, simile his rebus sit, quas res, quasi non dubias antè induxerimus.

De Exemplo. Cap: XXI.

Exemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone, Negant, intueri lucem esse fas ei, qui, ab se hominem esse occisum, fateatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant: nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen Pont. Rom. comitiis liberatus est, cum, sua manu sororem esse interfectam, fateretur. Aliqui Aristotelem, suum in omni scientia virum, temere ausi sunt reprehendere, quòd exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, majus quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere novum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine controversia differt. Enthymema autem esse non potest, cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex una re singulari alia inducatur. Vnde fit, ut sit quartum argumentationis genus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua Enthymema à syllogismo disjungitur.

De Ept.

De Epicheremate. Cap: XXII.

QUAMVIS argumentationis partes omnes sint jam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem gravissimi, eorum mentionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facile intelligitur, cur novæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnunquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breviter comprehensam ratiocinationem, cujus omnes partes in unam conferuntur, hoc modo: sine causâ dominum servus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro Rege Dejotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causâ, cur Regem fugitivus, dominum servus accuset. Vbi vehemens argumentum Epicheremate inclusum & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo evoluta fuerit: Sine causâ nõ debet dominus servus accusare: hic medicus est servus Dejotari: non igitur debet sine causâ dominum accusare.

De Sorite. Cap: XXIII.

SORITES contra multas argumentationes acervatim convolvit, atq; complectitur, unde nomen etiam invenit. Cicero scripsit de eo in libris de

bris de divinatione his verbis. Si necesse sit, inquit, latino verbo liceat, acervalem appellare, sed nihil opus est: ut enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic forites satis latino sermone tritus est. Pulchrum in primis est ejus exemplum, apud eundem Ciceronem: atq; si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini quicumque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit; necesse est, secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem: Quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ, idque ipsum si ita est, certe, violare alterum lege naturæ, prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremum. Sed apertissime concludit forites ille, qui est in quinta Tuscul: proposituum enim erat probare. Quod esset honestum, id solum esse bonum, id autem sic probat: Etenim quicumque sit, quod bonum sit, id expetendum, quod autem expetendum, id certe approbandum, quod verò approbandum, id gratum, acceptumq; habendum: Ergo etiam dignitas & tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo forite cum per sex quasi gradus ad complexionem perveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atq; captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respondentis tela textitur: retexere igitur oportet, & seorsum singula desiderare, sic facilius universa franguntur. In

tur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici & Zeno, qui eorum inventor, & princeps fuit, Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, & Socrates inductione.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Dilemma est, in quo utrum concesseris, reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quam ob rem discede, atq; hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Et in epistola ad Quintum Fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas. Dicitum est autem dilemma: quòd ita utrinq; premat, ac urgeat ut ex alterutra parte capiat adversarium, qua de causa cornutus etiã syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat: Cicero complexionem appellat. Et si vera est, nunquam reprehendetur: sin falsa, duobus modis diluetur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græcis literis diligentissimè explicatam, existimavi, si qui de nostris ejus studio tenerentur, si essent græcis literis eruditi. Græca potius, quàm nostram lecturos: sin à græcorum artibus disciplinis abhorrent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione græca intelligi non possunt:

Itaq; ea

Itaq; ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere eurarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum convertit hoc modo: Imò verò & latina legent, qui græca non potuerūt, & qui græca potuerunt, non contemnent sua. Veterum scriptis celebrata est conversio ea, qua Evathlus, discipulus Pythagoræ, præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur. si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis latinè scribendo, consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet, complexionem genus esse argumentationis, à quatuor illis, de quibus supra dixi, diversum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duabus partibus contrariis ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa levitas. Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles, igitur in illis summa est acerbitas, vel summa levitas.

De Confutations. Cap: XXV.

EXpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, quæ refutandæ, ac reprehendendæ illæ sint, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinq; dissolvi, & hæc est propriè re-

prie reprehensio, quam cum confirmatione, usu, & natura, & tractatione conjunctam esse, diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hoc fonte inventionis eodem modo utetur, quo utitur confirmatio, propterea quòd, quibus ex locis aliqua res confirmari potest, iisdem potest ex locis infirmari. Quare inventionem, & argumentationis expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præscripta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed, ut facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare possimus, observare debemus, aut totum esse negandum, quòd in argumentatione adversarius sumpserit, si perspicue falsum erit: ut pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator, epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro versimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici. Tum ex his, quæ sumpserint, non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singulâ, sic universa facilius franguntur.

Quomodo sint argumentationes oratoriae tractanda Cap: XXVI.

IN oratione insunt aliquando, & ratiocinationes, breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atque exempla subtili quadam, & brevi oratione comprehensa. Quod ut reprehenden-

hendendum non est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum, & enthymematum turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quam oratoris actionibus erit propior, ac similior; quòd longè aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia, quorum nihil consequetur, si cōclusionibus certis, & crebris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam servitute, & ex cōpia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Seratur igitur non semitis, sed campis: non uti fontes angusti fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat: ac sibi viam, si quando non acceperit faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & jucunda quaedam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim uberior, ac suavior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur, ut de Peroratione dicamus.

De Peroratione Cap: XXVII.

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, amplificationem, & enumerationem. Augendi autem, & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus, etiam si quibusdam videntur in proœmio, atq; peroratione sedē habere, in quibus sanè
sunt

sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breviores. ut cum ex his plurima sint reservanda. At hic, si usquam, totos eloquentiæ aperire fontes, licet: hic denique efficiendum est oratori, ut non modò auditores, qui sua sponte se dant, & quo impellit ipse, inclinant, atq; propendent, penitus incitentur, sed ut quietos etiam, & languentes possit vi orationis permovere. In quo, & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poëta dicta est Flexanima, atq; omnium regina rerum oratio, ut non modò inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam adversantem, & repugnantem, ut imperator bonus, ac fortis, capere possit. Quod usque eo magnum est, atque præclarum, usq; eo admirabile, ut in eo penè sint omnia. Ad id autem consequendum, quæ superiore libro de amplificatione dicta sunt, valde conducunt: Sed illud caput est, in quo optimi & gravissimi authores una voce consentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipso oratore impressi sint, atque iniusti. Neque enim facile est perficere ut incitentur alii, nisi is, qui dicit, iis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vult permoveatur. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesserit. Primum est igitur ut apud eum, qui dicit valeant ea, quæ valere apud auditor

auditores, volet: afficiaturque prius, quam afficeretur
 conetur. Nihil autem opus est simulatione, & fallaciis,
 ut toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim
 natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos
 permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quenquam
 eorum, quæ audiunt, permovet: Miram etiam vim habet in
 hoc ipsum imagines rerum absentium ita complecti animo,
 ut eas cernere oculis, ac præsentibus habere videamur,
 has quisquis bene conceperit, is est in affectibus potentissimus.
 Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes,
 ut pro Milone, ubi ait Sed finis sit, neque enim præ
 lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi
 verat. Et pro C. Rabio posthumo: Sed jam quoniam,
 ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti Posthume,
 reddam etiam lacrymas, quas deo. Et paulo post: iam
 indicat tot hominum fletus, quam sis charus tuis, & me
 dolor debilitat, includitque vocem. Aliis autem affectibus
 aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem
 nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, ac cuiatori
 sæpius, quam reo est necessaria. Hujusmodi tempora
 duo sunt: si autem memoriæ diffidas eorum apud
 quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine
 orationis, vel si frequentatis firmamenti vim est
 habitura causa majorem: quæ autem repetimus,
 quam brevissimè dicenda sunt; & quod græco
 verbo patet, decurrendum per capita, nam si morabimur,
 non jam enumeranda erunt, cum

ponde-

ponderare aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis, & figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriae auditorum dissidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriae suscepta videatur esse puerilis.

FINIS LIBRI SECUNDI.

DE ARTE RHE-

TORICA. LIBER III.

De Elocutione. CAP: I.

PROXIMO libro ratio inventa collocandi, atq; disponendi explicata est. Hic jam elocutionis rationem tractabimus, in qua Oratorem excellere, cætera in eo latere, indicat nomē ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut auctor hæc complexus est omnia, sed & græcè ab eloquendo Rhetor, & latinè eloquens dictus est. Cæterarum enim rerum, quæ sunt in Oratore, partem aliquam sibi quisq; vendicat, dicendi autem, id est eloquendi maxima vis huic soli conceditur, Eloqui autem est, omnia, quæ mente conceperis, promerere, atq; ad audientes proferre. Sine quo supervacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam hærenti. Hæc itaq; maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studi-

F

um adhi-

um adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas consumitur: hoc maxime orator oratore præstantior. Ideoq; M T inventionem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. eum autem eloquentem, id est, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, ut probet, ut delectet. ut flectat. Sed probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere vero victoriæ. Hæc cum ita sint, merito tertius hic liber, qui elocutionis præcepta continet, ut duobus superioribus utilior est, sic etiam exit aliquanto longior.

Quæ in elocutione spectanda sint. Cap: III.

HÆC in elocutione spectanda sunt, ut latine, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcunq; agatur aptè, congruenterq; dicamus. De ratione puri, dilucidiq; sermonis, & si permagni eam facere debeamus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est. Nã traditur literis, doctrinaq; puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maxime jucunda, quàm maxime in sensu eorum, qui audiunt influat, & quàm plurimis sit rebus instructa.

De Or.

De Ornatu. Cap: III.

Ornatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo, nam ut gravis, & suavis, & erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpora. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornate dicere diligentissime sylva rerum primum, sententiarumq; comparanda est. Rerum enim copia verborum copiam gignit, & si honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileq; suppeditat omnis apparatus, ornatusq; dicendi.

De ornatu orationis. Cap: IV.

Omnis oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjuncte. Nam est quidam ornatu orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo utemur verbis, aut iis, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum, penè una nata cum rebus ipsis, aut iis, quæ novamus, & facimus ipsi.

De verbis simplicibus. Cap: V.

Verba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leviora, & quodammodo nitidiora.

nitidiora, alia contrā. Consonantiora enim sunt, quanquam. moderatio, & concertare, quā, & si, modestia, & configere. Grandiora, immanis, contrucidate, optimus, officiosissimus, quā hęc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius. etiam bos, quā vacca. Ut syllabę autem ę literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba ę syllabis magnis vocalia. & quō plus quęq; spiritus habet, eō pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum melius sonet. In univēsum quidem optima simplicium creduntur, quę aut maximē exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione etudita locus. Clara vērō, ac sublimia materię modo concernēda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quę humilia circa res magnas, apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula, ita a sermone tenui sublimē, nitidumq; discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed hęc ferē aurium quodam iudicio sunt ponderanda, in quō consuetudo etiā bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quę Orator afferat ad illustrandam, atq; exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum, de singulis breviter dicamus.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

Inusitata

Inusitata sunt prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt Poëtarum licentiâ liberiora, quàm Oratorum, eoque ornamento acerrimi judicii P. Virgilius unice est usus, olli enim, & quia nam, & pone, pellucet: & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis immitabilem arti auctoritatem. Habet etiam in oratione Poëticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere, ut Cælius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa: quibus loco positus grãdior, atq; antiquior oratio sæpè videri solet.

De verbis novis. Cap: VII.

NOvantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. Similitudine: ut, Syllaturit, à Cicero formatum est: & ab Asinio, Fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripserit. & à Livio, sobolescere, ab Horatio, juvenescere, à Vergilio lætescere, & ignescere dictum est, ut fervescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliæque permulta. Inflexione, ut à bibo, bibosus, inflexit Laberius Mimographus. Adjunctione verfitiloquus, & expectorare, novavit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse.

videbimur, quibusdam remediis præmuniendum est, Ut ite dicam, Si licet dicere, Quodam modo, Permite mihi sic dicere In quo non falli iudicium nostrum, sollicitudine ipsa manifestum erit, nunc quoniam de verbis inusitatis, & novis dictum est, de tropis, nam illis verba transferuntur, exponamus.

De Tropis. Cap: VIII.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio: ut cum dicimus, lætas segetes, verbum, lætas à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cum virtute transfertur. Sunt autem tropi numero undecim. In uno verbo septem. Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopœia, Catachresis, Meralepsis. In oratione verò quatuor. Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nō dum de eo dicamus ornato, qui ex conjunctis continuatiscq; verbis constat, breviter scribemus, ne iterum de tropis disserere cogamur.

De Metaphora. Cap. IX.

Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur Latissimè enim patet. Eiam necessitas genuit inopiã coar-

ca, & angustis, post autem delectatio, jucunditasq; celebravit: Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cepta est ad ornatum etiam corporis, & ad dignitatem, sic verbi translatio instituta est inopia causa frequentata delectationis. Est autem translatio cum nomen, aut verbum propter similitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus, aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. Nam gemmare vites, luxuriam esse in herbis, latus segetes etiam rustici necessitate dicunt. Oratores durum hominem, aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen. Iam incensum iram, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significanti gratia. Nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis, magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiae flumina, ut Cicer: pro Milone: Clodium fontem ejus gloriae vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quam propriis, & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, ut pes in navi, ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines alienam multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem ill-

tem illa est, quòd translatio est similitudo, ad unum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo autem distat, quòd illa comparatur rei, quàm volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. Computatio est, cum dico fecisse quid hominem, ut leonem. Translatio, cum dico de homine, leo est.

Quotuplex sit translatio. Cap: X.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius, Scipionem à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro aliis generis ejusdem sumuntur, ut, concentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus inanitia: ut,

Duo fulmina belli

Scipiadas.

Aut contra.

Sedet inscius alto.

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præcipuèque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci, & proximè periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam, & animos damus, qualis est.

Pontem indignatus Ataxer.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennii Cæli ingentes fornice,

fornices. Deinde videndum est, ne longè simile sit ductum: Syrtim patrimonii, scopulum libentius dixerim: Charybdim bonorum: voraginem potius. Facilius enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, ut, Saxea est verruca: quædam majores, quàm res postulat: ut, Tépeltas commestationis: quædam minores, ut, commestatio tempestatis. Ut modicus autem, atque opportunus ejus usus illustrat orationem, ita frequens, & obscurat, & tædio complet: continuus verò in allegoriam, & ænigma exit. Quòd si vereare, ne paulò durior translatio esse videatur, mollienda est præposito sæpè verbo, ut, Si olim M. Catone mortuo pupillum senatum quis relictum dicat: paulò durius, sin, ut ita dicam, pupillum, aliquanto mitius est. Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precario, non vi venisse, videatur. Diligenter etiam cavendum est, ne omnia, quæ Poëtis permilla sunt, convenire Oratori putemus: nec enim pastorem populi autore Homero dixerim, nec volucres pennis remigare, licèt Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit usus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoquæ in illo explicando meritò longiores fuimus.

De Synecdoche. Cap: XI.

Synechdo-

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contrâ, ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi navis: ensis ex Mucrone: aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à jugulis nostris rejecimus. Huc pertinet, cum vel ex uno plures significantur. Livius: Romanus prælio victor: & Virgilius:

Hostis habet viros.

Vel genus ex forma, id est, parte illi subjecta. Virgilius:

Dentesq; Sabellicus exaravit sus.

Pro quovis sue: vel ex materia res universa: quâ ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro navi, & aurum atq; argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cice. Homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contra vero, & ex toto pars declaratur, ut in illo Virgili:

Fontemq; ignemq; ferebant.

De quo genere est, cum aut è pluribus unus intelligitur. Cicero ad Brutum: Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cum de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illi subjecta, Virgilius:

Prædamq; ex unguibus ales.

Projecit fluvio.

Pro Aquila.

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: ut cum ait idem Poëta:

Apice

Aspicere aratra iugo referunt suspensa iuuenti.

Ut ex his perspicuum est, quæ hoc & proximo capite dicta sunt. Translatio permovendis animis plerumque, & signandis rebus, ac sub oculos subiiciendis reperta est: synecdoche variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, precedentibus sequentia vel contraria, omnia liberiora Poëtis, quam Oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inventor, aut alicujus rei author, pro re inventa ponitur. Virgilius:

Onerantq; canisiris

Dona laboratae Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem, frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiosè, audivisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus, dicimus pro scelerato. Hinc incestum, timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. Virgilius:

Mestumq; timorem.

Mittite.

Horatius:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,

Regumq;.

Regumq; turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur, veniunt etiam intelligitur: Sic bene moratae urbes vocantur, sic seculum felix, sic Roma pro Romanis, Athenae pro Atheniensibus frequenter ponuntur, Virgilius:

Caelo gratissimus annis. Id est, Coelestibus. Cicero: Ut omittam illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inventa est, & perfecta: Athenas dixit, pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quae possidetur, aut ex duce exercitus significatur. Virgilius:

Iam proximus ardet

Ucalegon.

Id est, Ucalegontis domus. Sic hominem divortari, cujus Patrimonium devoratur: & ab Annibale apud Cannas caesa sexaginta milia dicimus, id est, ab ejus copiis. Et signo denique res monstratur: unde toga, quae pacis erat insigne, & otii, pro pace: & fasces usurpantur pro magistratu. Virgilius:

Non illum populi fasces, non purpura Regum

Elexit

Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores hypallagen vocant.

De Antonomastia. Cap: XIII.

Antonomastia ponit aliquid pro nomine: ut, Everfor Carthaginis, & Numantiae, pro Scipione,

pione, & Romanæ eloquentiæ princeps pro Cice:
 Epitheton autem, siue latinè malis dicere apposi-
 tum, non est tropus, quia nihil vertit. Necesse est
 enim semper, ut id, quòd est appositum, si à pro-
 prio diversis, per se significet, & faciat Antono-
 masiam. Nam si dicas, Ille qui Carthaginem, &
 Numantiam vertit, Antonomasia est: si adjeceris,
 Scipio, appositum. Apposito & frequentius & li-
 berius poëtæ utuntur, namque illis satis est, conve-
 nire verbo, cui appõnitur: & ita, Dentes albi, &
 humida vina apud eos non reprehenduntur. Apud
 Oratorem nisi aliquid efficitur, redundat. Tum
 autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus
 est, qualia sunt, ò scelus abominandum, ò defor-
 mem libidinem. Exornatur autem res tota ma-
 ximè translationibus: Cupiditas effrenata, & in-
 sana substructiones. Solet etiam fieri aliis adjun-
 ctis Epitheton tropis, apud Virgilium: Turpis e-
 gestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ra-
 tio hujus virtutis, ut sine appositis nuda sit, & ve-
 lut incompta oratio, ne oneretur tamen multis.
 Nam fit longa, & impedita.

De Onomatopœia. Cap: XIV.

Onomatopœia, id est fictio nominis, græcis
 inter maximas habita virtutes, latinis vix
 permittitur. Ab his tamen plurima sunt per-
 Onomatopœiam posita, qui, primi sermonem fe-
 cerunt, aptantes affectibus nomen. Nam mugit-
 tus, &

tus & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaque quæ plurima inde venerunt, At nunc raro, & cum magno judicio hoc genere utendum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat: sed si commode quis eo utatur, & raro, non modo non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem.

De Catachres. Cap: XV.

Abusio, quam *Catachriso* appellant, est quæ verbo simili & propinquo, pro certo, & proprio abutitur, hoc modo: vires hominis breves sunt, aut parva statura, aut longum in homine consilium, aut, uti pauco sermone. aut cum grandem orationem pro magna minutum animum pro parvo dicimus, sic Verg.

*In star montis equum divina Palladis arte
Ædificant. Et: quin protinus omnia
Perlegerent oculis.*

Sic Pixide cujuscunq; materiæ sunt, & parricida matris quoq; aut sororis interfector dicitur. Abutimur autem verbis propinquis, non solum in his, quæ nomen non habent, ut de pixide, & parricida diximus, sed etiam in his, quæ habent; ut grandis oratio, equum ædificant, perlegerent oculis, vel quod delectat vel quod licet. Sed hoc interest inter abusionem, & translationem, quod abusio licet impudens non sit, est tamen licentior, & audacior, quam translatio. Ex quo apparet, duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint diversi

De Meta-

De Metalepsi. Cap: XVI.

Superest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maxime improprius, Virgilius.

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes, ab his ad ætates, ab ætatibus ad annos acceditur. Idem etiam poeta in primo lib. Æneide sic ait.

Speluncisq; abdedit atris.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis, & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

De Allegoria. Cap: XVII.

Allegoria, quam inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Aliud Vergil:

Sed nos immensum spatium consecimus æquor.

Et iam tempus, equum spumantia solve colla.

Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cic: talis est: Hoc miror enim, querorquet quenquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiam navem perforet, qua ipse naviget. Illud commissum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavi esse sub-

esse subeundas: nisi adiecisset, fluctibus concio-
 num, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud vo-
 rò longè speciosissimum genus orationis, in quo
 trium permista est gratia, similitudini, allegoriæ,
 & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot
 motus, tamque varias habere creditis agitationes,
 commutationes, fluctus, quantas perturbationes,
 & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies in-
 termittitur unus, aut nox interposita sæpe perturbat
 omnia, & totam opinionem parva nonnunquam
 commutat aura rumoris. Nam id quoque in pri-
 mis est custodiendum, ut quo genere ceperis tran-
 slationis, hoc desinas. Multi enim cum initium à
 tempestate sumpserunt, incendiò, aut ruina finiunt,
 quæ est in consequentiâ rerum fædissima. Cæte-
 rum allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidi-
 ano sermone frequentissimè servit, nam illa in a-
 gendis causis trita, Pedem conferre. & jugulum
 petere. & sanguinem mittere. inde sunt. Allegoria
 quæ est obcurior, ænigma dicitur, vitium profes-
 sio siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen &
 poète utuntur Virgilius

Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas.

Et oratores nonnunquam, ut in Triclinio Coa, in
 cubiculo nola.

De Ironia. Cap: XVIII.

IN genere, quo contraria ostenduntur Ironia
 est, quam illusionem vocant, quæ non solum
 aliud

aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium. Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet, diversam esse orationi voluntatem, Cicero in Clodium: Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita ante acta servavit. & Turnus apud Virgilium:

Metusq; timoris

Argue tu Drance, quando tot cedis acervos

Tenroram tua dextera dedit.

De Periphrasi. Cap: XIX.

Cum pluribus verbis id, quod uno aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentissimus. Ut

Tempus erat, quo prima quies mortalibus
ægris.

Incipit, & domo divum gratissima serpit,

Et apud Oratores non rarus, semper tamen astringior; quicquid enim significari brevius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis est, Verum ut cum decorem habet periphrasis, ita cum in vitium incidit, perissologia dicitur, obstat enim, quicquid non adjuvat.

De Hyperbato. Cap: XX.

Hyperbaton, id est transgressio, est, quæ verborum perturbat ordinem, perversione, aut transiectione. Perversione, ut, vulgò, me-

G

cum, te-

cum, tecum, secum, apud Oratores & Historicos, quibus de rebus, apud Virg maria omnia circum Transjectione, ut, animadverti, judices, omnem acculatoris orationem in duas divisi esse partes. Hujusmodi transjectio, quæ rem non reddit obsecram, multum proderit ad continuationes, de quibus postea dicetur in quibus oportet verba sicuti ad poeticum quandam extruere numerum, ut perfectæ, & perpolitissimè possint esse absolutæ. Poetæ quidem etiam verborum divisionem faciunt, & transgressionem

Hyperboreo septem subjecta trioni, quod oratione nequaquam recipiet.

De Hyperbole. Cap: XXI.

Hyperbole est ementiens superjectio, cujus virtus est ex adverso, par augendi, ac minuendi, Virgilius:

Geminis minantur. In cælum scopuli.

Et. Fulminis ocyor alis.

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim, dico, quæ si fuit, fuit animal unum; Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dispersas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Illud Virgilii ad minuendum,

Vix ossibus hærent.

Sed tam in augendo, quam in minuendo servatur mensura quædam. Quamvis est enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum.

De ornato, qui est in verbis coniunctis.

Cap. XXII.

Sequitur continuatio verborum, duas res maximè collocationem primum, deinde modum quendam, formamq; desiderat. Tum & verbis & sententiis oratio confirmanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postremo de modo, & forma, id est numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De figuris. Cap. XXIII.

Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis, remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia propriis verbis figura fieri potest, quod in tropos non cadit: ut Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato, in sua significatione permanente Illud tamen notandum coire frequenter in eisdem sententiis & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis, quàm propriis figuratur oratio: ut qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjugationemq; nascētē corroboraverunt. Aluerunt, & corroboraverunt translata sunt & similiter desinentia similiterq; cadentia

De generibus figurarum.

Cap. XXIV.

Sicut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu & in verbis. Ut verò natura prius est, concipere animo res, quam enunciare: de iis figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem secuti, de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio, quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quod verborum cõformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet quibuscunq; verbis uti velis; ut, Nunc verò quid agat, quid moliat, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrorum putat? Repetitio est, verborum figura & interrogatio, figura sententiarum, persæpe enim unus, & idem locus, & verborum, & sententiarum ornamentis illuminatur, muta verba. Quid agat, & moliat, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit, quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam parum inter auctores convenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est, quod aliquæ à quibusdam inter verborum ponuntur, quæ ab aliis inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, eà, de quibus gravissimorum scriptorũ major consensus est, explicabimus.

Quot modis sunt figure verborum.

Cap: XXV.

Figure

Figure verborum tribus maximè fiunt modis; per adjectionem, detractionem, similitudinè. Per adjectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco, verbū, occidi figuratè geminatum est. Per detractionem, etiam fiunt figure; in quibus multum est venustatis: Cicero in Catilinam: Abiit, excessit, erupit, evasit, ubi conjunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat, Cicero in Oratore; Itaq; efficit, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adjectionem.

Cap: XXVI.

Repletio est, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, vel, ut Cicero describit, Est ejusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter, & instanter fit, Cicero in Catilinam, Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam, planeq; sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam populare, quàm pax? qua non modo hi, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atq; agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quàm libertas? quã nō solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expeti, atq; omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quàm otium? quod ita jucundum

G 3

est, ut

est, ut & vos, & majores vestri, & fortissimus quisque vix maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit, præsertim cum imperio, ac dignitate.

DE CONVERSIONE.

Conversio est, cum in idem verbum conjicitur sæpius oratio, Cicero in Antonium, *Doletis, tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius Desideratis clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis Antonius Auctoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.*

DE COMPLEXIONE.

Complexio est, quæ repetitionem, & conversionem complectitur, Qui sunt, qui fœdera sæpe repetunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignoscere? Carthaginenses. Cicero pro lege agraria Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem populi partem suffragiis privavit? Rullus. Quis comitiis præfuit? idem Rullus.

DE CONDUPPLICATIONE.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adjungitur idem iteratum, ut Cic: in Cat. *Vivis & vis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.* Aut idem ad extremum refertur: Cic: *in Verrem, multi & graves dolores inventi parentibus.*

sentibus, & propinquis multi. Aut continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur; Cicero pro Ligario, Principum dignitas erat penè par, non par, fortasse eorum, qui sequebantur: Aut post aliquam interjectionem repetuntur. Cicero. Bona, miserum me (consumptis enim lacrymis tamen infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeii acerbissimæ voci subiecta præconis: Possunt quoq; media respondere, vel primis, ut Verg.

Te nemus Angicia, vitrea te Eucinus unda.

Vel ultimis: Cicero in Verrem, Hæc navis onusta ex præda Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda; interim sententia tota repetitur. Cicero in eodem libro. Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum quenquam insimulare falso. Quid inquam Cleomenes magnopere facere potuit? Ille vero apud Ciceronem locus est pulcherrimus in quo & primo verbo longo intervallo redditum est ultimum, & media primis, & mediis ultima congruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur. P. C. non meum: at pulcherimum quidem factum. Verum, ut dixi, non meum, sed vestrum.

DE TRADUCTIONE.

TRaductio est ejusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ facit, ut cum idem verbum crebrius ponatur, non modò non offendant animum, sed etiam concinniorè orationem reddat, hoc pacto: Qui nihil habet in vita jucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere, Item cum tu hominè appellas, qui si fuisset ho-

mo, nunquam tam crudeliter vitam hominis petiisset. At erat inimicus: ergo inimicum sic ulcisci voluit, ut ipse sibi reperiretur inimicus. Item Divitias finem divitum esse; tu vero virtutem præfer divitulis. nam si voles, divitias cum virtute comparare, vix satis idoneæ tibi videbuntur divitiæ, quæ virtutis pedisequæ sint. Ex eodem genere & orationes, cum idem verbum modo ponitur in hac, modo in altera re, hoc modo: Cur eam rem tam studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas? Item amari jucundum est, si curetur, ne quid insit amari. Item, Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam. Sed hoc posterius translationis genus meritò Quint. etiam in jocis, frigidum videtur, *Poliptoron*, quod in multis casibus ponitur, casuum commutatio latinè dicitur. Fit aut in uno verbo, aut in pluribus. In uno, ut apud Cicer. Homines te propter pecuniam iudicio liberarunt: hominibus injuria tui stupri dolori non fuit, Homines tibi arma, alii in me, alii post in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi. Et pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et, non minus in causâ cederet A. Cæcina, Sex: Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi faciendâ cessit audaciæ. Casus enim, paulò aliter, quàm Grammatici, Rhetores appellant, ut sint etiam verborum, tempus adsignificantium casus in pluribus: ut, Tib: Gracchū Rempub: administrantem, indigna prohibuit nec diutius in ea commorari C. Graccho similiter occasio obla-

castro oblata est, quæ Reipubl. virum amantissimū subito de sinu civitatis eripuit, Saturninum fide captum malorum perfidia per scelus vita privavit. Tuus, ô Druse, sanguis domesticos parietes vultū parenti aspersit. Sulpitio, cui paulō ante omnia concedebant, cum brevi spatio non modō vivere, sed etiam sepeliri, prohibuerunt. Qui causarum commutationem cum traductione junxerunt, aut annominationi subjecerunt, magnoperē mihi videntur errasse.

DE SYNONYMIA.

Synonymia est, cum verba, idem significantia, congregantur. Quæ cum ita sint, Catilina, perge, quō cœpisti: egredere aliquando ex urbe, patent portæ, proficiscere. Et alio loco: Abiit, excessit, erupit, evasit. Nec verba modo, sed sensus quoq; idem facientes, acervantur. Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum effusa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt.

DE POLYSTNDETO.

Polysyndeton est, schema, quod conjunctionibus abundat.

Tectumq; lavemq;

Armag; Amycleumq; canem, Cressamque pharetram.

DE GRADATIONE.

Gradatio repetit, quæ dicta sunt, & priusquā ad aliud descendat, in pluribus restitit. Vel, ut, cum Ciceronē definiamus, Gradatio est,

G 5.

eum gra-

cum gradatim fursum versus reditur ut: Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit Cic pro Milo. Neque verò se populo solum, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed publicis præidiis, & armis: neque his tantum, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Remp commisit. In tertio loco, cum dicendum fuisset, nec publicis præidiis, & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat, & insuave, pro eo dixit: neq; his tantum. Hæc figura apertioerem habet artem, & magis affectatam, ideoq; esse rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.
Cap. XXVII.

SEquuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ brevitatis, novitatisque maximè gratia petuntur, quarum una est synecdoche, non tropus ille, de quo dictum antea est, sed verborum figura, cum subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur, quod inter vitia *eclipsis* vocatur, ut Cælius in Antonium, stupere gaudio Græcus, simul enim auditur, cœpit. Cicero ad Brutum, sermo nullus scilicet, nisi de te. Quid enim potius, simul enim intelligitur in priori quidem parte, est: in posteriori verò, faciamus, aut aliquid simile. Differt ab apostrophi, quæ sententiarum est exornatio, quod in ea unum verbum, & manifestum quidem, desideratur, ut in superiori exemplo,
& in

& in illo etiam Ciceronis: Data Iulercalibus, quo die Antonius Cæsari: ubi nihil aliud intelligi potest, quam hoc, diadema imposuit. At in apostrophe aut incertum est, quod tacetur, aut certè longiore sermone explicandum.

DE DISSOLUTIONE.

Dissolutio est, cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cicer. Sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est. Apta est hæc figura non in singulis modo verbis, sed sententiis etiam, ut Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentem alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfrugium præbent, delectant domi non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & Polysyndetis fons unus est: quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam præ se ferentia velut sæpius erumpentis effectus, qui dissolutionem, & articulum, idem esse, putant, falluntur. cum articulus, & in 4. ad Heren: & apud Cicer: idem sit, quod incisum.

DE ADIUNCTIONE.

Adjunctio est, in qua unum ad verbum, quod primum, aut postremum collocatur; plures sententiæ referuntur, quarum unaquæq; consideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciunt, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

onem amentia: aut illato, quo plura clauduntur.
Nec enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam a
turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a fu-
rore revocaverit. Medium quoq; potest esse, quod
& prioribus, & sequentibus sufficiat, ut formæ di-
gnitas aut morbo deflorescit aut vetustate. Quod
cum sit, conjunctio figura est.

DE DISIUNCTIONE.

Disjunctio (quam perspicuitatis gratia, quo-
niam superioribus contraria est, hoc loco
tradimus) est, cum eorum, de quibus dici-
mus, unumquodq; certo concluditur verbo. Ci-
cero pro Archia: Me autem quid pudeat, qui tot
annos ita vivo, Iudices, ut ab illis nullo me unquam
tempore, aut commodum, aut ocium meum ab-
straxerit, aut voluptas avocarit, aut deniq; somnus
retardavit. Et in eadem oratione. Homerum Co-
lophonii civem esse dicunt suum, Chii suum ven-
dicant, Salaminii repetunt, Smirnaei verò esse su-
um confirmant.

Synactosis est, quæ duas res diversas colligat, hoc
modo: Tam desit avaro, quod habet, quam quod
non habet.

De figuris verborum tertii generis.

Cap: XXVIII.

Tertium est genus figurarum, quæ aut simili-
tudine vocum, aut paribus, aut contrariis,
vertunt in se aures, & animos excitant.

Annomi-

DE ANOMINATIONE.

ANominatio, quã Græci Paronomasiam vocant, est cum paululum immutata verba, atq; deflexa in oratione ponuntur. Ea multis & variis rationibus conficitur: Adjectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima fiffiamma Et, emit morte immortalitatem. Detractione sic, contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, pater Quintiliani: non exigo, ut immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc modo Cicero in Catilinam. Hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Trãslatione: Videte, Iudices, utrum homini navo, an vano credere malitis. Hæc figura levis alioqui sententiarum pondere implenda est: Meritò igitur illa exempla vitandi potius quàm imitandi gratia ponit Quatilianus: Avium dulcedo ducit ad avium: & non Pisonum, sed pistorum: pessimum vero, Ne patres conscripti, circumscripti videntur. &, Rarò evenit, sed vehementer venit, aliaque similia.

DE SIMILITER CADENTE.

Similiter cadens exornatio est, cum in eadem constructione verborum duò, aut plura sunt, verba, quæ similiter iisdem casibus efferuntur. *Omaoptoto* appellat, id est, similem casum, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur, nec tantum in fineprehenditur, sed respondent vel prima
inter

inter se, vel mediis, vel extremis: vel etiam permutatis his, ut media primis, & summa mediis accommodentur, & quocunq; modo poterunt accommodari. Cicero: Est idem Verres, qui fuit semper, ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Et, qui in his rebus non ita defendatur, ut mediocri Prætor, sed ita laudetur, ut optimus imperator. Et, si quantum in agro, locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicio impudentia valeret: non minus in causa cederet A. Cæcinnæ Sexti. Ebutij impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audaciæ. Nam in his exemplis casus similes referuntur, audendum audiendum, projectus paratus, defendatur laudetur, mediocri Prætor, optimus imperator, agro, foro, locis desertis, iudiciis. audacia. impudentia: causa vi facienda, impudentiæ, audaciæ.

DE SIMILITER DESINENTE.

Similiter desinens est similis duarum sententiarum, vel plurium finis, hoc est, cum orationis mēbra, vel articuli simili exitu terminatur. Cicero: ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obediunt, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarunt. Non modò ad salutem ejus extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Et, non minus in causa cederet A. Cæcinnæ Sexti Ebutij

Ebutii impudentiæ, quam tum in vi faciendâ cef-
 fit audaciæ. Et pro Cluentio, ut & sine invidia cul-
 pa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Differt
 hæc figura à superiori, est enim fimiliter cadens,
 tantum casus fimilis, etiã si diffimilia sint, quæ
 declinentur: at fimiliter definens in eisdem exi-
 tus cadit, ut superiora exempla declarant: Atq; eo
 fit, ut fimiliter cadens verbis, & nominibus tan-
 tum confici possit, cum fimiliter definens illis e-
 tiam, quæ declinari non possunt, conficiatur, ut,
 ejusdem non est & facere fortiter, & vivere turpi-
 ter. Deniq; fimiliter cadens quovis, ut dictum est,
 loco, fimiliter definens non insit in membris, &
 articulis extremis.

COMPAR.

COMPAR Græci vocant Isocolon, habet mem-
 bra orationis, quæ constant ex pari ferè nu-
 mero syllabarum. Hoc non de enumeratione
 nostra fiet, nam id quidem puerile est, sed tan-
 tum affert usus, & exercitatio facultatis: ut amini
 quodam sensu per membrum superiori referre possi-
 mus. Cicero pro lege Manilia: Extrema hyeme
 apparuit, ineunte verè suscepit: media ætate cõfe-
 cit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gef-
 sit contra piratos. *tricolon* est, quod è tribus con-
 stat membris, ut pro Cluent. Vicit pudorem libi-
 do, timorem audacia, rationem amentia, fit etiam
 singulis verbis, ut 2. in Catil: abiit, excessit, eru-
 pit, evasit.

COM-

Contrapositum autem, vel, ut quidam vocant, Contentio, ut Cicero loquitur, contrarium (antitheton Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, ratione amentia. Et bina binis: Nō nostri ingenii, vestri auxilii est. Nec semper contrapositum subjungitur, ut in hoc Ciceronis pro Milone. Est enim hæc iudices non scripta, sed nata lex. Verum sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, ut in eo, quod sequitur, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utiq; prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius: verum, & modum adhibuit non ingrata (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem sententiarum, pondere implevit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acres incidit sensus, & innata videtur esse, non accersita.

COMMVTATIO.

Commutatio est, cum duæ sententiæ, inter se discrepantes, ita efferuntur, ut à priori posterior contraria priori profisciscatur: Nō ut edam vivo, sed ut vivam edo. Item, si pœma loquens pictura est, pictura tacitum pœma debet esse. Et

esse. Et apud Ciceronem. Ut & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sunt, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret. Compar est, & similiter cadens: Non minus in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Ebutii impudentiæ, quam tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar, similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura Gratiæ, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quam cessit.

CORRECTIO.

Correctio est, quæ corrigit, quod positum est verbum. Sed ea fit duobus modis, aut enim prius verbum tantum tollit, ut ibi tecum, & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) & atque hæc cives, cives inquam (si hoc nomine eos appellari fas est) de sua patria cogitant, aut priori sublato, pro eo id quod magis idoneum videbitur, reponit, ut, sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite, & o hominum fortunatum, qui ejusmodi nuncios, vel potius pegafos, habeat. Alia correctio est sententiæ de qua suo loco dicemus. Dubitatio est, cum quærere videtur Orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum

H

dicat,

dicat, ut venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: ut, amici ejus morbum, & insaniam, ut Siculi, latrocinium. Ego, quo nomine appellem, nescio: rem vobis proponam: vos eam suo nominis pondere penditote.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit. Cap: XXIX.

SI quis autem parcè, & cum res poscit, verborum figuris utatur, jucundiorè faciet orationem. Qui verò immodicè, & sine judicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Dada igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec ejusdem generis, aut junctæ, aut frequentes: quia satiètas ut paucitate earum, ita varietatè quoq; vitatur. Quòd de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes intelligendum est, non de illis, quæ valdè sunt usitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum enim est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravari. Cùm enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari, tam est ridiculum, quàm quærere habitum, gestumq; sine corpore. Non sunt etiam nimis dèfandæ. Sciendum verò imprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi verò atrocitate, invidia, miseratione puniandum.

gnandum est, quis feret, contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, negantem? Cum in his rebus cura verborum de-roget affectibus fidem, & ubicunq; ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum. Cap: XXX.

Nunc res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta majora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus, Demosthenes, idcirco à doctis, oratorum est princeps judicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maxime ornet orationem, eaque, ut definitio demonstrat, non tam in verbis pingēdis pondus habent, quam in illuminandis sententiis. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes, aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias.

INTERROGATIO.

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi. Quousq; tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus, Quanto n. magis ardet, quàm si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Ci-

cero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus falcula? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ut vulgo uti solemus. Quomodo? Qui fieri potest? aut invidiæ, aut miserationis, ut Sinon apud Verg.

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt

Accipere?

Convenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Iunonis adoret?

Et admirationi.

Qui d non morte alia pectora cogis

Auri sacra fames?

Est interim acrius imperandi genus.

Non arma expedient, totaq, ex urbe sequentur?

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium:

Quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat

Terra mihi.

Responsio figura est, cum aliud interroganti ad aliud, quia sic utilius sit, occurritur, tum augendi criminis gratia, ut testis in reum rogatus, an à reo fustibus vapulasset? Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod est frequentissimum. Quæro an occideris hominem? respondetur latronem.

SUBIECTIO.

Subjectio est, cum Orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium rogaverit, non

rit, non exspectat responsum, ut Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico; nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddit. Et domus tibi deerat? at habebas. pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratae vices.

ANTEOCCUPATIO.

Anteoccupatio, quam Quintilianus Præsumptionem, Græci prolepsin dicunt, est cum id, quod objici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio contra Quint: Cæcilium, quod ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietates confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pæna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alii correctionem appellant.

CORRECTIO.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat, & corrigit: Cicero: Italiam ornare, quàm domum suam, maluit: quanquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior. Est etiam correctio in verborum exornationibus, de qua supra dictum est.

Dubitatio est, cum quærimus, unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Ejusmodi exemplis plena sunt omnia, sed unum interrim sufficit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quò me vertam, nescio. Negem fuisse infamiam judicii corrupti: & quæ sequuntur, & itaq; quo me vertam, nescio. &, quid agam, judices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam.

COMMUNICATIO.

Communicatio non procul abest à dubitatione, cum aut ipsos adversarios consulimus. Cicero: Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignaviæ ratio te in fugam, atq; in latebras impelleret, improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem autoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parere potissimum velles? Aut cum Iudicibus deliberamus, ut Cato. Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis? Et Cicero, nunc ego judices jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis: id enim consilii mihi profectò taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo.

Profogo.

Prosopopœia est personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, hac & adversariorum, & nostros cum aliis, sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, objurgando, quærendo, laudando, miserando personas idoneas damus. Quin, mortuos excitare in hoc genere dicendi, concessum est, Urbes etiam, populiq; vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub: sic loqueretur M. Tulli, quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moveant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiuntur; quia vera non sunt. Formas quoq; fingimus sæpè, ut famæ Virg: ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, ut multarum aliarum rerum Ovid.

APOSTROPHE.

Apostrophe est aversus à iudice sermo: mirè autem valet, si adversarios invadimus: Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Sive ad invocationem aliquam convertimur, Vos enim jam Albani Tumuli atq; Luci: Sive ad invidiosam implorationem, O leges Porciæ, legesq; Sempronæ.

Hypotyposis, quam descriptionem Cicero appellat, est propositio quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quàm audiri: vel, Est rerum, quasi gerantur, sub aspectum penè subjectio, ut actione in Verrem septima: Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, Quæ facturus fuerit Clodius, si præturam invasisset, Hæc translatio temporum erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri, ut Cicero: Hæc, quæ non vidistis oculis, animis cerne-
re potestis.

APOSTIOPESIS.

Apostiopesis, quam Cicero præcisionem, non reticentiam, ut Quint: existimavit; nonnulli interruptionem appellant & ipsa ostendit affectus, vel iræ, ut Verg.

Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.
Vel sollicitudinis, & quasi religionis: An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

ETHOPÆIA.

Ethopæia

EThopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maxime, sæpe autem ad permovendos Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P Rulli, quòd & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quàm cæteri. Iam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsolete, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbaque majore, ut oculis, & aspectu denunciare vim Tribunitiam, & minitari Reip: videretur.

EMPHASIS.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, ut Cicero definit, plus ad intelligendum, quàm dixeris, significatio.

Virgilius:

Demissum lapsi per funem.

Idem de Cyclope:

Iacuit, per antrum Immensum.

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

SVSTENTATIO.

SVstentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliud deinde expectatum subjūgitur, ut in Verrem Cicero. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam

H 5.

aliquam?

aliquam? Deinde, cum diu suspendisset iudicium animos, subiecit, quod multò esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicujus rei gravissimæ orator concitaverit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminofum, descendit.

PRÆTERMISSIO.

Prætermissionem, vel præteritionem vulgo dicunt, quam Cicero reticentiam vocat, Ea est, cum dicimus, nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus, Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin gravissimè, & verissimè conqueri possit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisque Reip: positum vectigal servare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rul. concessisse, qui ager ipse per se & Sillanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico hoc solum in Rep: vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolecat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reservo. De periculo salutis, ac libertate loquor.

LICENTIA.

Licentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet Orator, tamen aliquid pro jure suo

re suo dicit, quod eos minime offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis. & sapientiæ tuæ mihi, apud te dicenti, oboriatur: quantum potero vocē contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

CONCESSIO.

Concessio est, cum aliquid etiam iniquum videmur causæ fiducia pati, atque concedere: pro Milo: excitate, excitate eum. si potestis ab inferis, frangetis impetum vivi, cuius vix sustinetis furias sepulti. Et libr. 2. Accus. Verum esto: eripe hæreditatē propinquis da palæstritis: & libr. 5. Levja sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit. usitatum est. Non vult populus Roma. obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: non de Prætoræ Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. Sunt, qui, concessionem dictorum esse, velint: qualis apud Cic. Est illa ficta defensio Verris, sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia Reipub. tempora reservandus. Sed concessio juncta ironiæ miram vim habet ut apud Virg.

Et sequet-

*I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas,
Et meque timoris*

Argue tu Drance, quando tot flagris acervos

Teucrorum tua dextra dedis. Et apud Cice:

Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos, nimie pietatis & summi amoris in patriam vicissim nos pœnas, si ita diis placet, sufferamus.

Parenthesis, quam Quintilianus interpretationem, vel interclusionem vocat, est declinatio brevis à proposito. cum concionatori medius aliquis sensus intervenit. Virg:

Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis,

Mantua vœ misera nimum Vicina Cremonæ)

Cantantes sublime ferent ad sidera Cygni.

Hæc breviori re digressio, plurimis fit modis. Sed hoc exemplum rei declarandæ causa posuisse, fit satis. Longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras judicio quorundam numeranda non est. Verum à Cic: numeratur his verbis. Et ab re non longa digressio, in quo cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus esse debet. Exemplum est apud Cicer: de situ, & ornatu Syracusarum, aliaq; permulta.

Ironia & à Quintiliano, & à Cicer: inter sententiarum exornationes numeratur. Differt autem ab illa, quæ tropus est, quod tropus brevior sit,

vior sit, & apertior: At in figura totius voluntatis fictio est. Cic: pro Ligario, novum crimen. C. Cæsar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q Tubero detulit. Q Ligarium in Africa fuisse: idq; C. Pansa, præstanti vir ingenio fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaq; quo me veram, nescio. Paratus enim veneram, cum tu id neq; per te scire, neq; audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. Et, quid agam ju-dices, & quæ sequuntur.

DISTRIBVTIO.

Distributio, quæ ad sententiarum exornatio-nes pertinet, est, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuiq; ratio deinde sua subjungitur, ut: Alexandro Macedoni neq; in deliberando consilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam, quum aliqua res dubia accidisset, apparebat sapientissimus: cum autem conflegendum esset, cum hostibus, fortissimus; quum vero præmium dignis tribuendum, liberalissimus. In 4. ad Here: paulò aliter definitur. Distributio est, cum in plures res, aut personas certas negotia quædam dispertiuntur neque fit ulla mentio subjectæ rationis, quia sine illa fieri potest distributio, ut exempla ibi posita demonstrant, & verba Cic: in Orat: ut aliud aliis tribuens dispertiat.

PERMISSIO.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus, nos eam tradere, atque concedere cujusvis voluntati, hoc modo: Sed ego jam iudices summum, ac legitimum meæ causæ jus omitto: vobis, quod æquissimum videatur, ut constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum sit vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter utilitatem communis consuetudinis sequamini. Est etiam illa permissio, cum aliqua ipsi iudicibus relinquimus æstimanda: nonnunquam adversariis quoque: ut Calvus Vatinius: peririca frontem, & dic, te digniorem, qui consul fieres, quam Catonem. Quidam permissionem factorum esse, volunt, ut concessionem dictorum, sed Concessio Quintiliani iudicio factorum est.

DEPRECATIO.

Deprecatio, quam vel obsecrationem, vel obtestationem alii appetant, est cum opem alicujus imploramus, Cicero pro Dejotaro: Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & in præliis, quam in promissis, & fide firmiorem. Optatio est, quæ voti alicujus præbet significationem, ut pro lege Manilia,

Manilia, Vtinam Quirites virorum fortium, atq; innocentium tantam copiam haberemus. Et pro Rabirio, Vtinam mihi facultatem causa concederet, ut, possem hoc prædicare, & Phil: 9. vellem, dii immortales fecissent P. C. ut &c.

EXECRATIO.

EXecratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Dejotaro: Dii te perdant fugitive, ita non modò nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es.

EPIPHONEMA.

EPiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Virg:
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

EXclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cujuscumque compellationem: Cicero in Antonium: O miserum me, consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Idem contra Rullum: O perturbatam rationem, O libidinem refrenandam, O consilia dissoluta, atque perdita Et in Catil. O tempora, O mores, Senatus hoc intelligit, Cõsul videt, hic tamẽ vivit.

SVnt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimũ profunt, quæ simplicem quandam & non præparatam

pararam ostendendo orationem, minus nos suspensos faciunt. Hinc est quasi pœnitentia ducti, ut Cicero pro Cælio Sed quid ego ita gravem personam introduxi? Et quibus utimur vulgò, imprudens incidi. Vel cum, quærere nos, quid dicamus, fingimus. Quid reliquum est? & Nunquid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus: Cicer: in Verrem Sed earum rerum artificem quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicabant. Et cum deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diversarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis præstant, in quod se velut novum convertant.

HÆc de tropis & ornamentis tum verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vi & natura explicanda usq; adeo dissentiunt authores vel Græci vel Latini, ut non modo inter se dissentiant, sed, quod majus est, Cicero, qui ut ornatusissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam ut Quintilianus animadvertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est, cur quisquam vel illum, vel alios authores

suspen-
 ducti, ut
 perso-
 impru-
 camus,
 omisi?
 errem
 m? re-
 Et cum
 qua, &
 ia dant
 res va-
 rerum
 tant, in

 oorum,
 um nu-
 canda.
 Latini,
 majus
 sic in-
 discre-
 multas
 uas in-
 nentio-
 am po-
 tentia-
 m sunt.
 el alios
 hores

authores hac de causa temere reprehendat. Ea
 enim quæ de tropis & figuris præcipi possunt, val-
 de minuta sunt, & exilia, ideoque non multum in-
 terest, hoc ne, an illo modo sentias. Quam ego
 causam fuisse puto. cur idem Cicero strictim sem-
 per, & cursim illas attigerit, & nullis nec definiti-
 onibus explicatas, nec exemplis illustratas quasi
 per transfennam ostenderit. Iam numerus illarum,
 nec fuit olim certus, nec verò unquam esse poterit.
 Cujus rei duas ego reperio causas. Altera est, quod
 novæ figuræ Quintiliano etiam authore, fieri ad-
 huc, & excogitari possunt. Altera, quod tam ver-
 borum, quam sententiarum figuræ non in formas,
 quarum certus, sed in partes, & quasi membra,
 quorum infinitior est numerus, distribuuntur.
 Quod optimè vidit Cicero: In Topicis enim cum
 aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset,
 dixissetque non esse vitiosum in partitione, si par-
 tem aliquam præmittas, quod idem in divisione
 vitiosum est, sic deinde causam ejus rei addit. For-
 marum enim certus est numerus, quæ cuique geni-
 eri subjiciantur? parium distributio sæpè est infir-
 mior, tanquam duorum à fonte deductio. Itaque
 in oratoris artibus quæstionis genere proposito,
 quot ejus formæ sint, subjungitur absolute: at cum
 de ornamentis verborum sententiarumque præci-
 pitur, quæ vocantur *oximora* non fit idem. Res
 enim est infinitior: hæc esse in causa puto, ut omnis
 hæc de tropis, & figuris disputatio, non solum du-
 bia, & incerta, sed controversa etiam, plenaque dis-
 sensio.

sensionis semper fuerit. In qua ego, quod simile
veri visum est, sum secutus.

De Collocatione.

Cap: XXXI.

Sequitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si coherentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & junctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine, junctura, quæ tradentur. Hæc enim sunt, quæ clamores, & admirationes in bonis oratoribus efficiunt.

De Ordine.

Cap: XXXII.

Ordinis observatio est in verbis singulis & contextis: in singulis cavendum est, ne decreascat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ, & insurgere, ut optime Cicero, Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, aliud enim alio magis supervenit. At si cæpisset à toto corpore non bene ad latera, faucesq; deiceret: Est & alius naturalis ordo, ut diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius, quam retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt supervacua, ut fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fra-

mini
sum
mur
sapie
cem
id ad
lend
orato
Nan
onen
cilia
orato
carn
quo
faxo

IV
Iqu
pi
nev
effic
Sult
rum
ut,
red
gæ,
bun
tam

mini, fratres addere, non est necesse, Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est. Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reipubl: nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, ut sit apud summos Græcos, Latinosque oratores frequentissimè: Cicero in actione eadem: Nam cum omnium sociorum, provinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, justissimisq; de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine: idèq; ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.

De Iunctura. Cap: XXXIII.

Iunctura verò ut concinna, & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungemus, ut nevé aspere concurrant, nevé vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut, Sultima cum X proxima, ut exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidantur stridior est: ut, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem vocalium cõkursus Pessimè longæ, quæ easdem inter se literas committunt sonabunt, ut, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cævo, aut patulo maximè

ximè ore proferuntur, ut, sensu humanitatis. **E**
 plenior litera est, I, angustior: ideoque obscurius
 in his vitium. Minus peccabit, qui longis breves
 subjiciet: & adhuc, qui præponet longæ brevem:
 non tamen id, ut crimen ingens, expavescendum
 est. In quo nesciàs, negligentia ne, an sollicitudo
 sit peior: Necesse enim est, ut hic metus impe-
 tum dicendi retardet, & ab his, quæ p.iora sunt,
 avertat. Quare ut negligentis est oratoris, hujus-
 ce subinde oratione uti, ita humilis est animi, at-
 que præcipue Theopompum reprehendunt, quod
 eas literas tantoperè fugerint. At Plato in popu-
 lari etiam oratione crebram habet vocalium con-
 cursionem. Cicero certè, & Demosthenes modicè
 respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca non-
 nunquam etiam decent, faciuntq; ampliora quæ-
 dam. Habet enim ille tanquam hiatus & concur-
 sus vocalium molle quiddam, quod indicet non
 ingratiã negligentiam de re hominis magis, quam
 de verbis laborantis. Ita quæ ille in Oratione pro
 Marcel. sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehemen-
 ter angebar, cum viderè virum talem, qui in eadem
 causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna,
 nec mihi persuadere poteram, nec fas esse duce-
 bam, versari me in vestro veteri curriculo, illo
 æmulo, atq; imitatore studiorum, ac laborum me-
 orum, quasi quodam socio, à me & comite distra-
 cto. Unde aperte intelligimus, crebram, & nimi-
 am vocalium concursionem esse quidem vitãdam,
 modicam verò, & quæ in loco sit, non esse repres-
 henden-

hend
 bi pr
 ron
 Bruc
 conf
 sint
 verb
 ne ce
 vers
 quoc
 ter d
 conj
 min
 Cum
 tia v
 hanc
 ctura
 liger
 esset
 nim
 nenc
 dice
 verb
 quar

N

hendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis, quo Cicero in epistolis excidit: Res mihi invisæ, visæ sunt. Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur. Brevium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est, ne compositio minuta sit atque concisa: Et ex diverso, longorum, afferunt enim tarditatem. Illa quoque vitia sunt, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa conjugantur. Nec verba quædam verbis, aut nomina nominibus, similiaq; his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adjunctæ: Illud postremo addamus hanc orationis quasi structuram, quæ ordine, juncturaque constat; maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operosè. Nam esset cum infinitis, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Nam ut in legendo oculus, sic animus indicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

De modo & forma verborum.

Cap: XXXIV.

Non est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperio dicendi, ignaroque distinguunt, potest, & id, quod dicit, spiritu nos

arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil claudicans, nihil sit in oratione redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationem. Breviter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ.

De origine orationis numerosæ.

Cap: XXXV.

Priniceps inveniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasimachus, cujus omnia nimis etiam erant scripta numerosè. Isocrates autem ita scienter, moderateque rem totam temperavit, ut multi existimarint, illum hujus concinnitatis authorem, & principem extitisse. Vbi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inventa est, sic omnibus placuit Oratoribus, ut Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior unquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum jubeat. Ejus auditor Theodectes imprimis, ut Aristoteles sæpè significat, politus scriptor, atque artifex, hoc idem & sentit, & præcipit, Theophrastus verò iisdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis ferè tẽpore agnoverunt, cum jam anni prope quadringenti essent apud Græcos, cum hoc probaretur. Usque adeo autem hanc orationis confirmandæ rationem ipse Cicero probavit, ut non solum ejus hoc modo faciendæ, & ornandæ.

ordinandæ summus ipse artifex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea præceperit.

Cur numerosa oratio inventa sit.

Cap: XXXVI.

Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, authoresque, quos diximus. & origo inventa est, causa quærat, quæ facilis & aperta est. Aures enim, vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem. Itaque & longiora, & breviora judicat, & perfecta ac moderata semper exspectat, mutila sentit quædam, & quasi si decurtata, quibus tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quasi immoderatus excurrentia: quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuito sæpè, ut fit, aliquid conclusè, apteque initio diceretur, animos hominum, aures pellebat, ut intelligi posset id, quod casus effudisset, cecidisse jucundè, tunc notatum genus est Notatio autem, & animadversio peperit artem. Itaque ut pœtica, & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium, sic in oratione animadversum est, nullo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum. De quarum natura ut disserere possimus, necesse est, ut de incis, membris & periodo prius dicamus.

De incis membris, & periodis.

Cap: XXXVII.

Incisum.

Incisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim hoc, quo Cicero utitur, Domus tibi deerat? at habebas, Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa, ut, Diximus: testes dare volumus. Incisum est, Diximus, Membrum autem est sensus, numerus conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut ô callidos homines, ô rem excogitatam, ô ingenia metuenda: quem, quæso, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, ut per se manus, & pes, & caput: & ô rem excogitam, ô ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem, quæso, nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Ciceronis ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cum temperetur autem membris omnis paulò longior circuitus, tamen aliud est cæsum, & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententiis, Cicero pro Lege Manili. Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites, tamen hoc aditu laudis, quæ optimo cuique semper maxime patuit, non mea
me volun-

me
rate
cin
ratio
post
evit
pro
Hæc
min
mus
tilin
deni
tem
num
quia
des,
per
ver
esse

P
cun
vus.
sem
os
loflu

me voluntas, sed vitæ meæ rationes, ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt Membratim verò dicimus, sc̄um in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone: Itaque quando illius postea sic illa, quàm à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est, huic ego vos obijci pro me non sum passus, hæc insidiata Pompeio est: Hæc istam Appiam viam, monumentum sui nominis, nece Papyrii cruentavit. Incisum verò dicimus, cum in singulis insistit oratio, Cicero in Catilinam Invect: 4. Venentur literæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. Quomodo autem, cum in incisis, & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus paulò post dicitur. Sed quia nullus extra pœticos numerus esse potest, pedes, quibus & pœma sit, & oratio numerosa temperatur, ponamus, mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

De pedibus. Cap: XXXVIII.

Pedes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus Spondeus est è longis duabus, ut, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrichius, ut novus, tulit. Choreus est è longa & brevi, ut scribit, semper. Huic Iambus est contrarius, ut legunt, reos Trium vero syllabarum pedes sunt octo, Mollus ex tribus longis, ut, dicendi, conservant.

Trocheus, quem Tribrachum alii appellant, è tribus brevibus, ut littora Anapestus ex duabus brevibus, & longa, ut, pietas, peragunt: Bacchius ex brevi, & duabus longis, ut amores. Antibacchius ex duabus longis, & brevi, ut, audisse. Creticus, quem alii Amphimacrum vocant, ex longa brevi, & longa, ut possident. Amphibrachus ex brevi, longa, & brevi: ut, petebat. Cicero, ex aliis pedibus tres tantum ponit Pæonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti: nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numeros videri, non pedes. nec immeritò quicquid enim supra tres syllabas habet, id ex pluribus pedibus est. Est igitur Pæon primus ex longa & tribus brevibus ut aspicere. Pæon ultimus ex tribus brevibus & longa, ut facilitas. Dochimus verò ex Bacchio constat, & Iambo: ut, perhorrescerent.

De numero oratorio. Cap: XXXIX.

Quid intersit inter oratorium numerum, atque pœma, diligenter nunc attendendum est. Numerum oratorium Græci Rhythmus, pœticum Metrum vocant. Quod etiam si constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam Rhythmi spatio temporum constant, pedes etiam ordine. In Rhythmo enim nihil refert, Dactylus ne sit, an Anapæstus, cum eodem temporum spatio uterque constet, in versu pro Dactylo poni non potest Anapæstus. Est & illud

& illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, ut in Heroico carmine, Dactyli, & spondei. In oratione alius atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quam multum inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus adstrictus est, ut nihil fiat extra præscriptum: at in oratione nihil est certum, nisi ut aptè verbis comprehendatur sententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & equaliter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur: non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Quò etiam, difficilius est oratione uti, quam versibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximū, quod versus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium est, & quidem grave, ac longa animi provisione fugiendum, & tamen eam conjunctionem sicuti versum numerosè cadere, & quadrare, & perficere volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus, & qui pedes maximè probentur.

Cap: XL.

Est igi-

Est igitur intelligendum, in toto verborum
 ambitu numeros tenendos esse: Falluntur e-
 nim, qui censent, cadere tantum numeros
 oportere, terminarique sententiam. Et si enim
 id maximè decet, quoniam aures semper extre-
 mum exspectant, in eoque acquiescunt, ad hunc
 exitum tamen à principio ferri debet verborum
 illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad
 extremum veniens ipsa consistat. Et Aristoteles
 quidem heroum numerum grandiorei iudicat,
 quem desideret soluta oratio. Iambum autem ni-
 mis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem,
 & abjectam orationem, nec nimis altam & exag-
 geratam probat, plenam tamen eam vult esse gra-
 vitatis, ut eos, qui audiens, ad majorem admirati-
 onem possit traducere. Trocheum autem, quem
 alii Tribrachum appellant, ab oratione segregat:
 quia contractio, & breuitas dignitatem nõ habent.
 Ita pæona probat, quem orationi vel orienti, vel
 medix, vel cadenti aptissimum iudicat. Cicero
 autem sentit, omnes in oratione esse permixtos, &
 quasi confusos pedes. Nec enim effugere possemus
 animadversionem, si semper iisdem uteremur.
 Sed Creticum Dichoreum, dochimum, pæona
 cæteris anteponit, modò ne dochimus iteretur, aut
 continuetur. In heroo verò dactyli, & anapæsti,
 & spondei pede impunè progredi licere cenet, du-
 os duntaxat pedes, aut paulò plus, ne planè in ver-
 sum aut similitudinem versuum incidamus. Si
 igitur permixta, & temperata numeris, oratio, nec
 dissoluta,

dissoluta, nec tota numerosa, præone maximè, quoniam optimus auctoritate censet, sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. In his, quæ de nullo, atq; humili sermone dicentur, Iambus erit frequentissimus: Pæon in amplioribus, in utroque Dactylus. Ita in varia, & perpetua oratione, hi sunt inter se miscendi, & temperandi. Sic minimè animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industriâ. Nec verò nimis hic cursus numerorum esse debet, id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constar è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Nullus enim pes est, qui non aliquando veniat in orationem. Miscendi ergo sunt, curandumq; ut sint plures, qui placeant, circumfusi bonis deteriores lateant. Cicero: pro Mar. Nullius est tantum flumen ingenii, nullâ dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copiâ, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quàm eam, quam hodierno die consequutus es: in hac periodo sunt quidem alii pedes, sed qui eam jucundissimâ efficiunt, sunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, & Spondei.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausulas diligentius, quàm cætera omnia, servandas esse, inter omnes convenit: quod in his maximè perfectio, atq; absolutio iudicatur.

catur. Proximam autem clausulis diligentiam in-
 ria postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor.
 Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac libe-
 ris, maximè Dactylo, & pæone priore, quem idem
 author ut optimum probat. Cicero nobilissimum
 quidem numerum, eundemque amplissimum esse
 fatetur, sed Creticum anteposit. Anapæstus eti-
 am, qui Dactylo est spatium par, ordine contrarius,
 rectè orationem incipit, Cicero pro lege Manilia:
 Quanquam mihi semper frequens conspectus ves-
 ter: Exorsus est à spondeo, Anapæsto & Cretico:
 Et in eadem Oratione. Testis est Italia: à Cretico,
 & Ita tantum bellum: & Anapæsto & spondeo: &
 Qui Siciliam adiit, à Pæone priore. Initia versuum
 in iis orationis non conveniunt, & si Titus Livius
 hexametri exordio cæpit; facturus ne operæ preti-
 um sim: Drochimus quovis loco aptus est, dum
 semel ponatur: iteratus aut continuatus numerum
 apertum, & nimis insignem facit, Cicero de lege
 Agraria: Est illud amplissimum, quod paulò antè
 commemoravi, Quirites. Vbi à Spondeo, & Do-
 chimo ducitur initium.

De fine periodi. Cap: XLII.

IN extremo autem circuitu duo, aut tres sunt se-
 rè servandi, & notandi pedes: quos aut Choreos,
 aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia
 geminatum Choreum, qui dichoreus vocatur, ma-
 ximè secuta est: Cadit autem ille præclare: sed in
 orationis

Orationis numero, nihil est tam vitiosum, quam si semper est idē. Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo plurimum est usus Demosthenes. Præona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero non rejicit, sed aptiorem eo loco judicat Creticum. Qui sive geminetur, sive spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis. Cicero pro Mar. Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & spondeus, & Conservatam ac restitutam puto: spondeus & duo Cretici. Et. Nec ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Duo Cretici & dichoreus. Optimè etiam est sibi junctus Anapæstus. Cic: Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut possis: nec natura tua melius, quam ut velis conservare quam plurimos. Ne lambus quidem, aut Patrochæus, aut etiam Dactylus, si est proximus a postremo parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus, aut spondeus: nunquam enim interest, uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres malè concludunt, si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro Cretico postremus est dactylus. nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus, quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & severus. Cic: in Antonium, Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè & jucundè cadunt, quas diligentissimè ostendit Quintilianus. Etiam intelligendum

gendum est clausulas versuum non convenire clausulis orationis, quod Bruto excidit: Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne plurimum syllabarum verbis: utamur sæpe in fine, quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim, qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cæperat esse balneari, Et pro Cælio, Non minus durâ Archipiratæ. Nec illud quidem prætereundum est, clausulas maximè apparere, & intelligi, quod aures continuam vocem secutæ, ductæque velut pronò decurrentis flumine, tum magis indicent, cum ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, nec aut animorum iudicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc vicissitudines numerorum efficiunt, qui præstabunt ut neque ii fatientur, qui audient fastidio similitudinis, nec orator, id, quod faciet, opera dedita fatere videatur.

De media periodo. Cap: XLIII.

SI primi postremi illi pedes sunt hac ratione servati, mediæ possunt latere, modò ne circuitus ipse verborum sit aut brevior, quàm aures expectent, aut longior quam vires atq; anima patiantur. Verùm mediis non ea modo cura debet esse, ut inter se cohæreant, sed ne pigras, ne longæ sint: ne, quod nunc maximum vitium est, brevium contextu resultent, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ut initia, clausulæque

pluri-
aut d
rus,
si no
mod
cet, f
nec r
enim
Anio
nem
prim
sus a
stinet
parti
remi
ficiu
tum,
ti, fi
fate
conf
meri
nò n
dum
nem
lam
freq
iis p
temp
runt

pluri-

plurimū momenti habent, quoties incipit sensus, aut desinit: sic in mediis quoq; sunt quidam conarus, qui leviter interfistunt ut currētium per etiam si non moratur tamen vestigium facit. Itaq; non modo membra, inciso bene incipere, atq; eludi decet, sed etiam in iis, quæ non dubiè contexta sunt, nec respiratione utuntur, spiritum sustinemus, quis enim dubitet unum sensum, & unius spiritus esse, Animadverti, Iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus ac tria, suos quasi numero habent, spiritum sustinentes: sicut apud rhythmicos æstimantur hæ particule prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes. Proinde id, quod ex illis conficitur, aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solum erit. Pæonem quidem ut orienti, sic etiam mediæ orationi aptum esse M. Tullius fatetur. Idem Dochimum quovis loco aptum esse confirmat. Creticos etiam & Bacchiōs nonnulli merito in hæc parte laudant. Fluit autem omnino numerus à primo, tum incitatus brevitate pedum, tum proceritate tardius. Quare, si orationem ferri celerius volumus, crebros trocheos, & lambos inseremus: si lentiùs incedere, spondeos frequentes interponemus: si moderatius ingredi, iis pedibus utemur, qui brevibus, longisq; syllabis temperantur, cursum contentiones magis requirunt, expositiones rerum tarditatem.

De his, quæ suapte natura numerosa sunt.

Cap: XLIV.

ALiquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cum enim sunt casus in exitu finiales, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte cōcinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone, Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus, non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrariis. In hoc genere Cicero frequens est, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferre hanc pacem cum illo bello: hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius continentia, ab illo, qui cepit conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

Quæ vitia sunt vitanda in oratione numerosa.

Cap: XLV

HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitanda, imprimis ne apertè verba trahantur,

ficiã
tio:
plen
nutri
tia:
agm
fa su
decl
ant.
mer
vale
illuc
hent

H
auth
que
indu
ami
Cic
qui
imp
gio
tro
na c
ne,

ficiantur, quò melius aut cadat, aut volvatur oratio: deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia: Sed verba jam probata & electa concinnè cogmentur. Nam vel dura inter se commissa potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem quæ his vitis declinatis, numerosè componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atq; significant, ex quibus exercitati facile illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maxime quadrat.

De magnitudine ambitus.

Cap: XLVI.

HAbet autem periodus membra minima duo, sæpe etiam & tria: Cicer: pro leg: Ma. Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero etiam ambitum mediocritatem habere, ait, qui quatuor ferè membris constat: Nam & aures implet, & nec brevior est quàm satis sit, ac longior. Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone, Ego cum tribunus plebis Repub: oppressa me

senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem. Debet autem periodus sensum concludere: sic etiã apertã: ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri possit.

De numero, qui est membris, & cuiusmodi esse debeant. Cap: XLVII.

Quid sit membrum, quid incisum, quid am-
 oitus antea dictum est. Illud etiã est expli-
 catum aliud esse circũscripte, aliud mem-
 bratim dicere. Iluc enim circũscribitur verbo-
 rum comprehensio, donẽc in clãusula tandem cõ-
 sistat: hic in singulis membris orãtio insistit. Quod
 in pronuntiando magnopere reficit spiritum, unde
 fit, ut oratio quam membris carpinus, longior
 multo esse possit, quã ea, quã constat circuitu.
 Ita ut aliquando ad quindecim, aliquando ad vi-
 ginti membra excurrat. Cicero pro Milone: Occi-
 di, occidi non Spuriũ Melium, & quã sequun-
 tur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quã
 hoc, quod minimẽ apparet; & valet plurimum.
 Spondeum hic Cicero vehementer commendat.
 Nam etsi, quod est è longis duabus, hebetior vide-
 tur, & tardior: habet tamen stabilem quendam,
 & non expertem dignitatis gradum: in incisioni-
 bus ve-

bus vero multo magis, & in membris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, in quo sit membratim dicendum.

Cap: XLVIII.

IN historia laudationibus, totoq; eo genere, quod Græci *epidiktikon* nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoq; more, illa circumscriptio, & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaque postquam est cognita hæc vel circumscriptio, vel comprehensio, nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à judiciis, forensique certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumq; sententias. Genus autem hoo orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum fatietatem affert, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum, actoris tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatus, ut Cicer: in accusationis secundo de Si-

do de Sicilia laude dixit, aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quàm doloris, ut in quarto accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta præmiis majorum causarum, ubi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerosè & volubiliter oratio. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam favet, processumque vult, dicendiq; vim admirans, non inquit, quod reprehendat. Hæc autem forma pezzorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nam cum locis supradictis ea fuerimus usi, tota dictio est ad incisã & membra transferenda. Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris causis plurimùm valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

Qua ratione paretur hæc facultas apte, ac numerosè dicendi. XLIX.

HÆC autem facultas apte, atq; numerosè dicendi, non est tanti laboris, quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à summis viris, ut oratio quæ ferri debet, ac fluere, demetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam apte, numerosè dic-

seq; d
tentia
eadem
quoq;
doniu
is mo
que h
ratio
versu
orati
confe
tam
cunq;
dem
tiam
orati
bitri
ratio
rum
itaq;
turb
feren
mod
enim
præ
cessu
incr
mod
post

seq; dicat. Ante enim circumscribitur mente sen-
 tentia, confessimq; verba concurrunt, quæ mens
 eadem, quæ nihil est celerius, statim dimittit, ut suo
 quoq; loco respondeat. Quod si Antipater ille Si-
 donius solitus est versus Hexametros, aliosq; vari-
 is modis, ac numeris fundere ex tempore, tantum-
 que hominis ingeniosi ac memoris valuit exerci-
 tatio, ut cum se mente ac voluntate coniecisset in
 versum, verba sequerentur, quanto id facilius in
 oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita,
 consequemur? Nihil est enim tam tenerum, neq;
 tam flexibile, neq; quod tam facile sequatur, quo-
 cumq; ducas, quam oratio. Ex hac versus, ex ea-
 dem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc e-
 tiam soluta variis modis, multorumque generum
 oratio. Et ut mollissimam ceram ad nostrum ar-
 bitrium formamus, sic orationis genus ad omnem
 rationem, & ad aurium voluptatem, & animo-
 rum motum facile mutatur, & vertitur. Neminem
 itaq; Pæon, aut Creticus ille, aut Dichoreus con-
 turbet, ipsi occurrent orationi ipsi, inquam, se of-
 ferent, & respondebunt non vocati, consuetudo
 modo adsit scribendi hoc modo atq; dicendi: Ut
 enim musci accuratè primo, & cogitatè suæ artis
 præscripta, & formulas observant, at ubi usus ac-
 cessit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa
 incredibili celeritate efficiunt: sic ubi orator hoc
 modo scribere initio consueverit, sine ullo labore
 postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere.

Cap: L.

Quam autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collationem dissolvas, permutatione verborum: corrumpetur enim tota res: ut hæc Ciceronis in Corneliã: Neq; me divitiæ monent, quibus omnes Africanos & Lælios, multi venalitiæ, mercatoresq; superarunt, immuta paululum, ut sit: Multi superarunt mercatoris, venalitiq; perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neq; vestis, aut cælatum aurum & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosq; multi Eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt: verba permutata sit, ut sint, vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptoque. Adde tertium. Neq; verò ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamq; referferunt, ab aliquo video perfacile Diliaco aut Syro potuisse superari: fac ita, potuisse superari ab aliquo Syro, aut Diliaco. Vides ne; ut ordine verborum paulum commutato, iisdem verbis stãte sentetia, ad nihilum omnia reciderint, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffuens ac solutum. Age sume de Gracchi apud censores illud. Abesse non potest, quin ejusdem hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius si ita dixisset: Quin ejusdem hominis

hominis fit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemoq; potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt. Res autem se sic habet, ut brevissimè dicam, quod sentio, Compositè & aptè sine sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum & ordine, & modo infantia: sed huiusmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non stulti homines haberi possint, etiam plerumq; prudentes, quo qui est contentus, utatur. Eloquentes verò, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis, cum Theophrastus, qui divinitate loquendi nomen invenit: cum Isocrates, quem eloquentiæ partem Cicero appellat, cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: cum Cicero, qui primus cum Græcorum gloria latine dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerit, eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi. Cap: LI.

Perspiciuum est, aliud dicendi genus in parvis causis, aliud in modicis, aliud in gravibus considerari. Nec solum variæ causæ varium dicendi

cendi genus efflagitant : sed diversæ orationis partes diversam quoq; orationis formam postulant. Quod cum ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peraq; debet florere excellēs, & perfectus orator: Vnum subtile, acutum, & tenue; Alterum vehemens, copiosum, & grave. Tertium est interjectum intermedium, & quasi temperatum, in quo neq; est acumē superioris generis, nec vis posterioris. Cum autem oratoris tria sint officia docere, movere, & delectare: subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flecendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera, & soluta, non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut licenter videatur errare. Diligentia etiam coagmentandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus removendus. Ponentur tamen acutæ, crebræq; sententiæ: ornamenta verborum & sententiæ cum tropis verecundè paræq; adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores, nec tam crebra tamen quam in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum uberius est aliquanto, & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est: submissius, autem, quam illud, de quo dicetur amplissimum: Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumq; est in hac oratione suavitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiæ. Hoc in genere

gene
 est, v
 cop
 xima
 sensu
 orato
 Apu
 (ut
 in Se
 exto
 get:
 med
 insp
 vit,
 neri
 mod
 dici
 tori
 tatis
 teri
 cau
 sub
 men
 Ma
 dan
 and
 pro
 gra
 um
 gra

genere nervorum vel minimum, suavitatis autem
 est, vel plurimum. At illud autem amplum, grave,
 copiosum, ornatum, vim profectio habet vel ma-
 ximam, modò enim perfringit, modò irrepat in
 sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic
 orator & defunctos incitabit, ut Appium Cæcum.
 Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemq;
 (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinã
 in Senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus
 extollet orationem, & vi superlationum quoq; eri-
 get: ut, Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus
 medius fidius ipse: hic iram, hic misericordiam
 inspirabit hic dicet, Te vidit, & flevit, & apella-
 vit, & per omnes affectus tractatur. His tribus ge-
 neribus utetur orator, ut res exiget, nec pro causa
 modò, sed pro patribus causæ. Magni igitur judi-
 cii, summæ etiam facultatis esse debet modera-
 tor ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varie-
 tatis. Nam & judicabit, quid cuiq; opus sit, & po-
 terit quocunq; modo postulabit causa, dicere. Ad
 causas tenues, cujusmodi est causa pro Cecinna,
 submissum: ad graves, qualis est Rabirii vehe-
 mens: ad mediocres, ex quo genere est pro lege
 Manilia, temperatum dicendi genus accommodan-
 dum est. In eadem etiam ratione ad concili-
 andum quidem mediocre: ad docendum verò atq;
 probandum, subtile & enucleatum: ad movendū
 grave debet adhiberi. Est enim eloquenti, propri-
 um, parvâ summissè, modica temperatè magna-
 graviter dicere. Multum etiam refert quæ sit per-
 sona ejus,

sona ejus, qui dicit, & eorum, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus autem rebus videndum est quatenus. Et si enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum: unde fit ut eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint, Nunc quoniam omnia conformandæ, & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

De memoria. Cap: LII.

Memoriæ artem primùm omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cum enim celebri & frequenti convivio interesset de triclinio egressus est. Eo egresso triclinium supra convivas corruit, atq; ita contudit, ut cum eos humare vellent sui, non possent obritos internoscere ullo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo quòd meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusq; sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis factò notatum videtur, juvari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam, quæ in eis fecerimus, reminiscimur, personæque iubeunt, nonnunquam tacitæ quoq; cogitationes in animū revertuntur.

An me-

An
ET
bu
o
scireti
tas, ni
enim
præsta
nitum
patier
merit
exem
factor
quasq
incre

A
us an
signa
ædiu
anim
ac m
perc
mor
quæ
ordi
men
ordi

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap: LIII

ETiam si memoria eloquentiæ cum aliis artibus sit communis, tamen artificiosa memoria oratoriæ artis merito pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis ejus esset, quanta divinitas, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed prope in infinitum, ita ut longissimis actionibus prius audiendi patientia, quam memoriæ fides deficiat. Non immeritò igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cū exemplorum, legum, sapienter dictorum, beneq; factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis ejus vis representet.

De artificio memoriæ. Cap: LIV.

Artificium igitur memoriæ à veteribus traditum, locis constat & imaginibus. Itaq; iis, qui hanc ingenii partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium ferè magnarum, aut alterius ædificii: Hæc animo diligenter sunt affigenda, ut sine cunctatione ac morâ partes eorû omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjüvet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, notata. ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione,

tione, re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius, vel spicula agriculturae spica vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recensere, & quod cuiq; credideris, repobsces. Imago enim cuiusq; admonet, ut quam libet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorum ordo conservat, res autem ipsas rerum effigies notent. Utendum est autem imaginibus, aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterq; percurrere animum possint: Loca quæ assumptis, egregie, commoditerq; notare oportebat, ut perpetuo hæere possint. Nam imagines pro rerum veritate subinde sunt mutandæ, at loca perpetuo remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap: LV.

VT ad quædam prodesse hæc non est negandum, ut si rerum nomina multa per ordinem audita reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ, sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè profunt. Singulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoriâ oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quò facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoveat,

moveat
nem n
tis, ed
memo
edisce
potent
dioq;
est, qu
cè con
guas,
fuisse:
quinq;
quâ q
bi jus
militi
mel a
didisse
præce

PR
u
c
una
num
sum
dign
ferti
Vt j
sther

moveat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, iisdem, quibus scripserit charitatis, ediscere. Si tamē quis unam, maximamq; artē memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie potentissimum est. Quantum autem natura, studioq; valeatq; memoria, vel Themistocles testis est, quem unū intra annum optimē locutum Persicē constant, vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille dives qui cum Asiæ præses, quinq; Græci sermonis differentias sic tenuit, ut quā quisq; apud eum lingua postulasset, eadem sibi jus reddītum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quālibet multos versus, protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat, ut de pronuntiatione dicamus.

De pronuntiatione, & eius utilitate.

Cap: LVI

PRonuntiatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse: Hæc autem pars est, quæ in dicendo unā dominatur. Sine hac summus Orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitatis eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & difformitate agēdi multi infantes putati sunt. Ut jam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur, quid in dicendo esset

esset primum : huic secundas : huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autem in duas divisa partès, vocem gestumque, quorum alter oculos, alter aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat effectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur dicendum est.

De voce. Cap: LVII.

VOCIS mutationes totidem sunt, quod animorum, qui maximè voce moventur. Itaque perfectus orator ut cumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro indicens. Aliud miseratio ac mœror flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus, demissum, & hæsitans & abjectum. Aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quædam incitatione gravitatis. Aliud voluptas effusum, lenè, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, grave quiddam & unopressu, ac sono obductum : Ac vocis quidem bonitas opranda est, non est enim in nobis, sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum, tum intendens tum remittens, persequetur gradus. Nec modò in diversis rebus, sed etiam in iisdem partibus, iisdemque affectibus quædam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestis

De gestu. Cap: LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaq; rara, nulla mollicia cervicium, nullæ argutiæ digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione: brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis suppositione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum. Animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi: Hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes possit efficere. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis. Est enim ipso quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Quoniam in his tribus libris breviter ut vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, atq; finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumq; vi, & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, ut omnes ad eloquentiam, quæ nihil aliud est, quam copiose lo-

Hic liber est Convatus Brevarienfis

se loquens sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos & uberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt: Max: cultum, ac veneratorem diligentissime contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur, quam illi, qui ut hominis decus ingenium, sic ingenii lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesq; nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenii sine ulla exceptione ornamenta debentur.

Finis Libri tertii.

LAUS DEO OMNIPOTENTI, ET
VIRGINI MARIE BEATISSIMÆ.

TABV.

Tabulæ Libri primi

RHETORICÆ
CYPRIANI

S O A R I I I,

Sacerdotis e Societate JESV.

Quid sit Rhetorica, quod ejus officium, & finis.

C A P V T I.

Definitio, Est ars, vel doctrina bene dicendi.

Quid sit ars. Ars est, quæ constat quibusdam rebus, id est, præceptis cognitis, quæ unum finem spectant, & nunquam fallunt.

Rhetoricæ

Quomodo facta sit ars. Cum alii temere, alii callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alii melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.

Quid sit bene dicere. Est optimis sententiis, verbisque lectissimis dicere.

Officium, est appositè dicere ad persuadendū.

Finis, est persuadere dictione.

De dignitate, & utilitate eloquentiæ.

C A P: II.

Elo
quen
tia est

Quia semper floruit, & dominatur
in omni libero populo
Quia nihil est iucundius auditu
Digna, oratione ornata verbis, & senten
tiis.

Quia nihil est tam magnificum, ac
potens, quam animos hominum o
ratione convertere.

Consilia maximis de rebus expli
cat.

Languentes animos excitat.

Effrenatos coërcet, & cupidita

Utilis, sem frangit.

quia Hortatur ad virtutem, revocat à
vitiis.

Laudat bonos, vituperat malos,
& consolatur mæstos.

Et quò maior est eius vis, ne quis ea abutatur,
eò magis est cum probitate coniungenda.

De Materia Rhetoricæ.

C A P: III.

Arti
mate
ria.

Est ea, in qua omnis ars versatur, ut me
dicinæ, morbi & vulnera

Quæ in omni arte est terminata, excepta
dialecticâ & rhetorica, quæ nullis terminis
septæ tenentur.

Quare, materia rhetoricæ sunt omnia, quæ
in disputationem cadere possunt, & quæ vi
questio ad dicendum proposita. De

De quaestione.

CAP: IV.

Altera quae dicitur infinita, propositum: graecè, thesis; cum aliquid generatim queritur, ut in philosophia sit perdiscenda.

Est duplex

Altera finita quae controversa, latinè, dicitur: graecè, hypothesis. cum quaestio contrahitur ad

Personas, loca, tempora, negotia, ut: An Socrates fuerit iure damnatus ab Atheniensibus.

Quaestio.

Alterum cognitionis, cuius finis est scientia, ut: An Sol sit maior terra.

Propositi duo sunt genera.

Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum, ut: Quibus officiis amicitia sit colenda.

Quae transferuntur etiam ad causas.

Causarum tria sunt genera.

Judicii, Deliberationis, Exornationis, sive laudationis

De exornatione, deliberatione, & iudicio CAP: V.

Partes	Exor- natio- nu. Deli- berati- oqu- ludi- ci.	Lawi, &	Tempus.	Præfens,	Finis.	Honestas,	Motus.	Delecta-
		Situpe- ratio.	Tempus.	Præteri- tum.	Finis.	Turpitu- do.	Motus.	tio.
		Suasio, Dissua- sio.	Tempus.	Futu- rum.	Finis.	Vilitas, Detrimen- tum.	Motus.	Spes, Reformi- datio.
		Accusa- tio		Præteri- tum.	Finis.	Punitio. Impuni- tas.	Motus.	Sarvitas, Clemen- tia.
		Defensio						

Quomodo hypothesis ad thesim re-
vocanda sit. CAP: VI.

Consultatio, id est, quæstio infinita, quasi pars cau-
sæ, id est, quæstionis finitæ; quia in ea continetur.

Quo fit, ut quæstio uniuersa totas causas sæpe con-
tineat.

Vt ecce, { An Aristotelis Philosophia sit perdiscen-
quæstio { da, continet hanc.
hæc fi- { An Philosophia sit perdiscenda, quæ est
nita, { infinita.

Vnde id, de quo est tota quæstio, traducendum est
ad perpetuam seu infinitam quæstionem.

Nisi cum de verò ambigitur, quod coniectura quæ-
ri solet.

Finita re
vocatur
ad infini-
tam: quia

{ Orationes, quæ latissime vagantur, sicut
ornatiores.

{ Et quæ de uniuerso genere dicuntur,
valent ad iudicium ferendum de singulis.

{ Et quæ de uniuerso genere probantur,
de parte etiam probari necesse est.

{ Vnde excellens orator, semper, cum potest,
cōtroversiã a personis & ræporibus a vocat.

De.

El
tia
tes
qui

eloquentia

LIBRI I.
De partibus Rhetoricæ.

169

CAP: VII.

Inventio, quæ est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant.

Dispositio, est rerum inventarum in ordinem distributio.

Eloquen-
tiæ par-
tes sunt
quinque.

Elocutio, est idoneorum verborum & sententiarum ad inventionem accommodatio.

Memoria, est firma animi, rerum, ac verborum, ad inventionem perceptio.

Pronunciatio, est ex rerum & verborum dignitate, corporis & vocis moderatio.

Iudicium non est sexta pars, sed tribus primis est permixtum: quia non invenit, qui non iudicat.

Sunt ergo quinque oratoris opera.

Invenire.
D sponere.
Eloqui.
Memoria complecti,
Pronuntiare.

Quibus rebus eloquentia comparetur.

CAP: VIII.

Quatuor rebus. { Natura, id est, donis a natura tribatis.
Arte, id est, præceptis:
Exercitatione.
Imitatione.

Eloquencia

Natura } Animi ce-
præstat } leres mo-
 } tu, ad }
 } Inveniendum,
 } Explicandum,
 } Exornandum, & me-
 } moria mandandam
 } aptos.

Ex

Comparetur	Ex parte	{ Corporis	{	Latera firma,
				Canoram vocem,
				Solutam linguam,
				Oris & totius corporis conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici ac limitari possunt.
Vnde, si quis his donis non sit ita instructus; ta-
men dicendi studium non spernat: cum etiam in
præstantissima mediocritas honori sit.

De Arte. CAP: IX.

Ars orta est ex animadversione naturæ,
id est, eloquentiæ naturalis. Quare nõ elo-
quẽtia ex arte, sed ex eloquẽtia ars orta est.

Ars sola non efficit eloquentem: quia cũ
omnes artem habere possint; omnes possent
esse eloquentes, quod non ita est.

Vnde or-
ta sit ars,
& quid
efficiat.

Ars ergo perficit, quæ sunt a natura, dum	{	Indicat an recta sint	{ Natura Studio, Exerci- tatione.
		quæ habentur à Efficit ne fortuito di- camus, & ut semper parati simus.	
		Est itaq; ars certior dux, quàm natura.	

De Exercitatione. CAP: X.

{ Effectus; perficit, & conservat, quæ ars
expolivit in natura.

Villitas,

Utilitas, sine ea nihil est egregium, nihil perfectum: sine qua nemo eloquentiam assequetur.

1. Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad oratorem deferuntur.

2. Non dicatur extemplo: quia Ratio, perversè dicendo, discitur perversè siue dicere.

3. Sumatur igitur spatium ad cogitandum, ut accuratius dicatur.

4. Sed præstat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effector.

Est autem Exercitatio triplex, Alia orationis, Alia actionis, Alia memoriæ.

Exercitationis.

De Imitatione. CAP: XI.

Utilitas, quia sine ea nemo satis proficere potest.

Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intueamur.

Ratio, si Quæ sunt in eo summa diligenterve modus. tia prosequamur.

Qui hanc similitudinem assequi volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.

Imitationis.

Imitatio est duplex Altera orationis, de qua dictum est. Altera actionis, de qua omnis deformitas in agèdo remonetur. De

De Inventione, CAP: XII.

Primum, invenire ea, quæ valeant ad fidem faciendam: quæ speciatim fit in proposito.

Oratoris munera sunt duo.	Alterum movere au- plicandò, quæ fit in causis.	Molestia.	[Præsenti. Imminentis.
		de malo.	
Motus autem quatuor sunt species.	Motus autem quatuor sunt species.	Voluptas.	[Præsenti. Venturo.
		de bono.	
Est itaque.	Metus, opinio impendentis mali. Cupiditas, opinio venturi boni. Opinio autem, est imbecilla assensio.	Cupiditas,	
		Molestia, opinio recens præsentis mali.	
		Voluptas, opinio recens præsentis boni.	
		Metus, opinio impendentis mali.	

Quid Inventio, Argumentum & Argumentatio. CAP: XIII.

Inventio, est excogitatio argumenti.

Argumentum est probabile inventum ad faciendam fidem.

Fides, est firma opinio, quæ argumentatione gignitur.

Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusor, quam apud dialecticos.

Argumenta sumuntur ex locis.

Locus, est argumenti sedes: seu nota, quæ indicatur, quid in rebus per vestigare debeamus.

Quotu-

Quomodo fiat

T A B V L Æ

1. Invenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & aliis rebus: ut doctrina, vel ars, in definitione rhetoricæ.

2. Invenitur aliquid, quo id quod definitur, ab aliis differt: ut est, bene dicere, in allata definitione.

3. Latius definit orator, quàm dialecticus: & verbis non solum propriis, sed etiam translatis.

Est autem definitio oratori necessaria: quia sæpe explicanda est res, de qua queritur.

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.

Si vis probare ius civile esse utile, ipsam definias hoc modo:

Ius civile est cognitio æquitatis:

At cogitio æquitatis est utilis: igitur & ius civile.

De partium distributione.

CAP: XVII.

Partium distributio est, cum aliquod genus, sive totum in suas partes distribuitur: ut virtus, sive honestum, in quatuor partes id est, in iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumende sunt omnes partes, ita ut nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem: diceres, calliditas non est iustitia: nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia: igitur nec virtus. De

De Notatione CAP: XVIII.

Notatio seu etymologia verborum originē inquirat.

Et sæpe oratores, & pœtæ utuntur, hoc modo:

Consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.

De Conjugatis. CAP: XIX.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem: ut sunt, quæ orta ab uno varîè commutantur: ut sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo: Cùm esset causa consularis & senatoria, opus erat auxilio consulis & separatis.

Item pietas laudanda: igitur & qui piè agit.

De genere & forma. CAP: XX.

Genus, est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes, duas aut plures continet partes.

Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur: ut virtus est genus, partes sunt prudentia, &c. unde:

Quid sit

Forma, est pars generi subiecta.

A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit, igitur & prudentiæ laus in actione consistet.

A forma, quod iustitia est, utique virtus est.

De similitudine & dissimilitudine.

CAP: XXI.

[Est, quæ traducit ad rem quampiam a' i' quid ex re dispari simile.

Simi-

Simili-
tudo.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo:
ut morbo affecti cibi suavitatem non senti-
unt, ita avari gustum laudis non habent.
Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc
modo: si barbarorum est in diem vivere,
nostra consilia sempiternum spectare de-
bent.

De contrariis. CAP: XXII.

Contrariorum quatuor sunt genera.	Adver- sa, quæ inter se maximè distant: ut privatiã sunt, habi- tus & ei⁹ privatio ut Quæ in- ter se con- feruntur, sive rela- ta ut Negãtia, quorū u- nū negat alterum ut	Bellum, pax. Argum. Virtus, vitium. Vita, & mors. Argum. Lux, & tenebræ. Datum, acceptum. Argum. Dux, miles. Hoc est Argum. Hoc non est.	Bellum est perni- ciosum, igitur pax expetenda. Virtus sequenda, igitur vitium fugi- endum. Non sunt ultores mortis, Qui vitam non restituunt, si pos- sint. Si in accepto est laus, erit etiam in dato. Si discere est ho- nestum, ergo & do- cere. Est probus, qua- re non est impro- bus.
-----------------------------------	--	---	---

De

De adjunctis. CAP: XXIII.

Sunt ea, quæ cum
re sunt coniuncta:
ut

Latissimè pa-
tent, quæ sumuntur
ab

Adjuncta

Tempus, locus, appara-
tus, colloquiæ, rubor, pal-
lor, &c.

Animo, ut virtus, vitia.
Corpore, ut pulchritudo,
deformitas, &c.

Argumentum. Vesperis visus est cum gladio sti-
patus, &c. ergo occidit, Est incredibili virtute,
constantia, & gravitate præditus, igitur fœdera
non rupit.

De antecedentibus & consequentibus.

CAP: XXIV.

Antecedentia sunt ea, qua sic antecedunt conse-
quentia, ut cum ipsis necessario cohareant: in quo
ab adiunctis distinguuntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessario consequun-
tur: ut, Dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam ac-
cepisse plagam, declarat cicatrix.

De repugnantibus. CAP: XXV.

Repugnantia, neque certâ lege, neque numero in-
ter se dissident: qua ratione à contrariis & dissimili-
bus discernuntur: ut amare, nocere, & ledere repug-
nant.

Argumentum. Amat illum, igitur non infestatur
conversum, non ledit.

De Causis. CAP: XXVI.

Est, qua sua vi efficit id, cuius est causa: ut
ignis, ardoris: cruditas, morbi.

Finalis, cuius gratiâ fit aliquid:
ut hominis beata vita.

Arg. Homo est factus ad contem-
plandum, ergo non ad passum.

Efficiens, à qua aliquid est: Sol
diem efficit.

Arg. Senectus caret poculis, qua-
re & temulentia.

Causa Est qua duplex. Forma est ratio rei, & nota, per
quam res est id, quod est, & ab aliis
distinguitur.

Arg. Animus hominis est immor-
talis, igitur ad æternitatem beata
vitæ aspiret.

Materia est, ex qua, & in qua
res sunt: ut statuae as.

Arg. Corpus est mortale, ergo ab
eo animus est sevocandus.

De Effectis. CAP: XXVII.

Sunt ea, quæ orta sunt de causis: ut
dies à Sole.

Sunt numero totidem, quot causarum
genera, tum quæ vis causa suam habeat
effectum.

Effecta. Cognoscuntur per suas causas: quoniâ
quælibet causa suam ostendit effectum: ut
bellum

Hic
cus t
statu
triplic
ter

Arg
mer

bellum est effectus pacis, quæ est finis belli:
dies, Solis: homo, corporis & animi.

Argumentum sumitur hoc modo: Vir-
tus parit laudem, ergo sequenda; volu-
ptas infamiam gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. CAP: XXVIII.

A comparatione maiorum; si non conve-
nit maius, neque minus conveniet. Ut, cla-
ri cives Saturnini & aliorum sanguine non
se contaminarunt, imò honestarunt, igitur
necis, qui Catilinam (qui fuit civium in-
terfector) occiderit.

Hic lo-
cus tra-
ctatur
triplici-
ter.

Minorum? si quod minus videtur conve-
nire, conveniet etiam id, quod magis: Ut,
surgunt de nocte latrones, ut homines iugu-
lent, tu, ut teipsum servas non expergisceris?

Parium, qui locus nec elationem, nec sub-
missionem habet, ut: Non licuit Mamertinis
fœderatis imperare navim, ergo nec Tauro-
mitanis fœderatis imperare licbit.

De argumentis remotis Cap: XXIX.

Remota, sive assumpta dicuntur sine arte,
non quòd sine arte tractentur, sed quòd ea
non parit oratoris ars.

Quæ Cicero nomine testimonii cõplectitur:
sed Quint: divisit in praudicia testes, &c.

Argu-
menta.

Quæ, ut ex se arte carent, ita eloquentiæ
viribus sæpe allevanda, & resollenda sunt.

M

VNIV.

IAGELL,

CRACOVENSIS

Olim oratores cum causas in iudiciis agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habebant: nunc iudiciis ad iura consultos translatis, cognoscenda sunt, ad oratorum scripta intelligenda.

De præiudiciis, & testibus.

CAP: XXX.

Præiudiciorum vis omnis tribus generibus continentur.

De testibus,

Rebus quæ aliquando ex partibus causis sunt iudicata, quæ exemplis rectius dicuntur.

Iudiciis, ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est: ut in Miloniana.

Aut, cum de eadem causa est pronunciatum.

Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant: ut patet in orat. pro Elacco.

Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ut ne is labor sit necessarius.

De usu, & utilitate locorum.

CAP: XXXI.

Qui vult in dicendo excellere; habeat locos paratos, & expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur, inspicendi sunt diligenter omnes loci, unde argumenta sumuntur.

Quæ ei facile occurrunt, qui locos cogitatione servit, & studium ac diligentiam adhibuerit. Qui

Qui modus in argumentis adhibendus.

CAP: XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter utendum, & non solum inveniendâ, sed etiam iudicandâ sunt.

Siquidem non semper, nec in omnibus causis, ex iisdem, argumentorum momenta sunt.

Vnde, levia, aliena, & inutilia refecanda sunt: habeatur igitur cum iudicio selectus.

Et quia iidem loci valent ad faciendam fidem, & motum: & non facile, quæ ad movendum affectus conferunt, cognoscuntur, de affectibus movendis dicendum est.

De affectibus. CAP: XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus per movendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliet in dicendo fidem.

Quæ verborum, & rerum genere fit: de verbis dicitur, cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam: à definitionibus conglobatis, à consequentium frequentatione.

De locis, unde sumuntur amplificationes.

à CAP: XXXVI. ad XL.

À definitionibus conglobatis, cum aliquid variis modis definitur: ut historia est testis temporum, lux veritatis, vita memoria, & magistra vitæ.

M 2

A conse-

Quid in amplificatione servandum.

CAP: XLI.

In amplificatione nihil nimis enucleandum est: minuta est enim omnis diligentia: hic autem locus grandia requirit.

Vnde iudicio est opus, ut videamus quo genere quaque in causa utamur agendi *

In exornatione { Admiracionem, }
tractantur lo- { Expectacionem, } moveant,
ci, qui { & voluptatem. }

* Vnde	In delibe- ratione	Bonorum, & ma- lorum } enumeraciones.
		Vbi exempla plu- rimum valent }
	In iudi- ciis ab	Accusatore, quæ iracundiam, Reo, quæ ad miserationem pertinent, Sed interdum ille ad misericordiam, hic ad iracundiam movet.

Cur quædam inventionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis CAP: XLII.

Et si ex supradictis locis omnis ad omnem orationem manat Inventio:

Tamen facilitatis causa seorsim præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos, sed etiam animalia, & animã carentia adhibeatur.

Nullum est genus hoc uberius ad dicendum, aut quod utilius civitatibus esse possit. Consi-

GENUS EXORNATIONIS.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi le-
niter tractandos, quam ad fidem faciendam. Pro-
prium enim laudis est, res amplificare, & ornare.

Ante vitam à Patria. } Respondit eorum virtuti,
Parentibus } Nobilitavit genus suis fa-
à Maioribus } tis.

ca. 43 Huc pertinent oracula, responsa, & signa,
quæ futuram claritatem indicarunt.

Externis Educatio } Habuit, bene u-
Opes, di- } sus est, non super-
vitæ. } be, &c.

Potètia d. } Non habuit, pa-
propinqui } tenter tulit, ut vel
Gratia &c. } amisit.

In vita à bonis Forma, quæ præcipue lauda-
etur, cum sit virtutis signum.

ca. 44 Corporis, Viribus, Sed horum levior est
ut Valetudi- } laus, quæ à virtute
&c. } proficiscitur.

Animi, Prudentia, quæ est re-
sens à vir- } rum expetendarum, &
tute, quæ } fugiendarum scientia.

velest Virtus } Sapientia, } Dia-
----- } quæ est rerum } lecti-
cap: 45. } di vinarum hu } ca.
cogniti- } manarumque } Elo-
onis, } scientia, cuius } quen-
ut } comites sunt, } tia.

Huc pertinent studia
omnium bonarum arti-
um. Actio-

Actio- nis cu- ius partes sunt, ----- c. 40.	Iustitia, quæ dat cuique suum, cuius par- tes sunt,	Religio in Deum. Pietas in parentes. Fides in re- bus credi- tis.
		Fortitu- do, quæ labores, & pericula cum ratione suscipit. Temperantia, quæ libi- dines frenat. Verecundia, quæ est vir- tutum custos.

Si cuique virtuti propria laus à pro-
prio officio, & munere sumpta, tribua-
tur.

Sumitur
laus à loco
virtutis,

cap: 47.

Si res gestæ laboriosæ, cum periculo,
sine spe præmii, & aliorum causâ sumptæ
laudentur.

Si adversi casus patienter & sapienter
tolerati.

Si suman-
tur laudan-
da, quæ sint

(Novitate magna,
Magnitudine præstantia,
Genere ipso singularia.

Si cum aliis præstantibus viris fiat com-
paratio.

cap. 48. A tempo- re post vitam cō- sideran- tur,	Genus ipsum	Habiti honores,
	mortis, & quæ mortem conse- cuta sunt: ut	Decreta virtutis præmia. Res gestæ hominum iudicio comprobata, Filiorum institutio, artium inventio, & in- stituta.

De laude urbium. CAP: XLIX.

Laudantur urbes à	Conditoribus,
	Vetustate, Viris illustribus, & eorum gestis. A situ & munitione.

De deliberatione. CAP: L.

Præcepta de exornatione tradita conferunt
etiam ad sententiam dicendam: quia quæ lau-
dantur, suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia
referuntur in consilio dando.

In suadendo, &	Quid sit, de quo deliberetur
disuadendo tria	Qui sint, qui deliberent.
inspectanda sunt	Quis sit, qui suadeat.

De re, de quo deliberatur. CAP: LI.

De re	Aut certum est posse fieri:	Tempore,
	& tunc potest esse dubium de	modo.
	Aut incertum,	Etiamsi fieri possit, non de- bere.
& tunc solemus	Deinde, non posse fieri.	
præ ostendere		

In sua-

In sua: 1. Fieri posse, & facile: quia difficilia
 dendo: sunt perinde ac si fieri non possent.
 tres: 2. Esse honestum.
 sunt: 3. Esse utile, ubi etiam magnitudo demō-
 partes: stratur, in qua etiam necessitas apparet.

De his qui deliberant. CAP: LII.

Diversi sunt deliberantium animi, sive plures,
 sive singuli deliberent; quia*

In	Singularis, an	Pluribus multum interest, an	Cato, Cicero, Cæsar ideo*	Senatus, Populus Romani, an Gal li deliberent.			
					Sexus,	Duo e	Alterum agreste, quod an-
					Digni- tas, hominum	nim sunt	tesert utilitatem honestati.

*Invenienda sunt	Et ma- ximè mores	Ætas, genera.	rebus omnibus dignitatem an- teponit.	Alterum expolitur, quod			
					Et ma- ximè mores	rebus omnibus dignitatem an- teponit.	Alterum expolitur, quod
					Et ma- ximè mores	rebus omnibus dignitatem an- teponit.	Alterum expolitur, quod

De prima parte suadendi.

CAP: LII.

Honestas Mirabiles sui amores excitaret, si ocu-
 lis cerneretur, sed ob vitiatam naturam
 cohortatione est opus.

Homines honesto facile est persuadere;
 et apud

Hone- statem	ita: unde non	Turpes non	A laude, &	futu- ra.

obiurgandi: Obiurgando metum, quo
sed moveri (homines levissimi facile
possunt. terrentur.

Inter- dum	Officium, quod scientia & cognitio- ne continetur, proponitur.	
queri- tur, quid	Officio, quo hominum	Deum,
sit ho-	societas, & coniunctio	Patriam,
nestius:	conservatur: cuius par-	Parentes,
sed	tes sunt, officium er- ga	Et sic deim- ceps.

De Utilitate. CAP: LIV.

Utilitatis partes pro	Facile,	
	Eo, qui sua let, sunt	Magnum, Lucundum, Sine periculo. Solet etiam queri, Difficile, utrum utilius.*
Eo, qui dis- madet sunt	Parvum, Iniucundum, Periculosum.	

*
Cum u-
tilitatis
species
cum
hono-
rate
certat:
Qui

Utilita- tem de- fendit,	Commoda pacis, opum, poten- tia, & res quarum fructum uti- litate metimur.
enume- rabit.	Item que incommoda contra- riorum.
Hone- statem	Maiorum exempla, cum peri- culo gloriosa.
tuetur,	Posteritatis memoriam augetur.
name- rabit.	Utilitatem ex laude nasci osten- det, & cum dignitate esse con- iunctum,

Exer.

Exercitatio defendendi utilitatem contra honestatem, est utilis in scholis: quia iniquorum ratio cognoscenda est, ut melius a qua tucamur.

De eo qui suadet. CAP. LV.

Suadere & dissuadere, est viri	Sapientis, Honesti, & Diserti,	Qui possit	Mente providere, Auctoritate probare, Oratione persuadere.
Cujus viri	Vita illustris, Expectationem afferunt: Clarum genus sed videndum est, ne quæ Aetas, & dignitas. dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant.*		
* At his contra-ria.	Submissiorem quendam modum postulant: Nam, quæ in aliis libertas est, in aliis libertas vocatur. Et quibusdam sufficit auctoritas: quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.		

Quædam in deliberatione servanda.

CAP. LVI.

Ad consilium dandum, caput est, nosse Rempulicam.

Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores civitatis.

Qui, quia mutantur, etiam orationis genus mutandum erit.

Sine maiori apparatu dicendum.

In Senatu Sapiens enim est consilium: & aliis dicendi dandus est locus. Concio

Concio	{	Vitanda est ingenii, ostentationisque					
		suspicio.					
		Omniem orationis	<table border="0" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td rowspan="3" style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td>Vim,</td> <td rowspan="3" style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="3" style="padding-left: 10px;">desiderat,</td> </tr> <tr> <td>Gravitate[m],</td> </tr> <tr> <td>Varietatemq[ue]</td> </tr> </table>	{	Vim,	}	desiderat,
{	Vim,	}	desiderat,				
	Gravitate[m],						
	Varietatemq[ue]						
Et eius maxima pars ad animorum motus admo[n]enda est.							
Ad persuadendum vim maximam habent exempla,	{	Aut recentium, quo notidum ora sunt :					
		Aut veterum, quo plus auctoritatis habent.					
		Quia eorum mutata est ratio, & ita minus sunt necessaria Et ex supradictis locis intelligi possunt.					
De his, que iudiciis accommodata sunt, nihil est dicendum.	{	Et ex his, que de partibus orationis dicentur.					

FINIS TABVLARVM
LIBRI PRIMI.

TABV-

TABVLÆ LI- BRI SECVNDI.

De Dispositione.

CAPVT I.

Est oratori maximè necessaria: non secus
ac Duci exercitus instructio, ne confuse, &
perturbatè dicat.

Est autem dispositio, rerum inventarum di-
stributio.

Cuius in infinita quæstione ordo, est ferè idè
qui expositus est locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad
motum animo-
rum pertinent: { Exordio, in quo fit motus.
 { Narratione } quæ docens.
quò fit ut uta- { & Confir- } quæ docent,
 { matione, } quæ docent.
 { Peroratione, quæ fit motus.mur

De Exordio. CAP: II.

Est oratio, animum auditoris idoneè compa-
rans ad reliquam dictionem:

Quod tribus maxi- Benevolum,
mè rebus fiet, scilicet { Attentum,
si au ditorem { Docilemque fecerimus.
Audi-

Dispositio

Exordium

BV-

	Benevolè audiet, si captabitur benevolentia			
Auditor	* à per sona	Nostra, Auditorū Adversa riorum. Magnis, Necessariis,	Quod fiet { narrando {	Merita, Officia, Virtutes, Et contraria
				adversarios coferendo.
	Atten- tè, si de	Utilibus rebus, etiam ipsis auditori- bus, nos esse dicturos, promittemus. De qua re simus dicturi ostendemus. Proposuerimus, & breviter distri- buerimus.		
	Intelli- gēter, si	Definiverimus.		

De generibus causarum. CAP: III.

Causa- rum ge- nera pro- quorum ratione variè ex ordien- dum est, sunt quinque	}	Honestum, quod per se conciliat ani- mum auditoris.
		Dubium, vel anceps, in quo est benevo- lencia.
		Obscuram, quod docilitatem requirit.
		Humile, quod attentionem postulat.
		Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sub quo etiam turpe contine- tur, quod insinuationem postulat.
	}	Quæ latenter animū auditoris occupat. Si causa, vel persona sit turpis, quorum alterum vivabit.
		Quæ Si animi auditorum, adversario- rum oratione sint occupati, vel sa- mur, tigati.

Si sunt

Bona
erun
exor
dfa,Exo
orun
vitiā
sunt
ptem

Si sunt defessi, quos re- creabi- mus	{	<i>Spe brevitatis,</i>
		<i>Si promittemus ad versa-</i> <i>riorum argumenta consu-</i> <i>taturos:</i>
		<i>Si urbanitatem oportu-</i> <i>nam adhibebimus.</i>

Cujusmodia Exordia esse debent.

CAP: IV.

Accurata & acuta.

Instructa sententiis, & apta verbis.

Sint causarum propria.

*Sumantur ex iis causa locis, qui valent ad
 leniter alliciendum & incitandum auditorem;
 quo maxime exordia spectant.*

De vitis Exordii. CAP: V.

*Vulgare, quod in plures causas potest
 accommodari.*

*Commune, quod etiam in contrariam
 partem cause potest convenire.*

*Commutable, quod potest ab adver-
 sario leviter mutatum, ex contraria par-
 te dici.*

*Longum quod pluribus verbis, ultra
 quam satis est, producitur.*

*Separatum, quod non ex ipsa causa du-
 ctum est, nec tanquam membrum est ei
 annexum.*

*Translatum, quod aliud conficit, quam
 causa*

Bona
 erunt
 exor-
 dia, si

Exordi-
 orum
 vitia
 sunt se-
 ptem.

{ *causæ genus postulat.*
 { *Contra præcepta, quod nihil eorum efficit,*
 { *quorū causæ de exordiis præcepta traduntur*

De Exordio in genere judiciali.

CAP: VI.

In hoc genere. { *Curandum est, ut exordia ex visceribus causæ sumantur.*
 { *Laudatio, & conciliatio iudicis ad utilitatem causæ coniunguntur.*
 { *Allegatur pro honestis, dignitas, pro humilibus, iustitia; pro læsis, severitas; pro infelicibus, miseria, &c.*
 { *Interdum removetur metus, interdum verò adhibetur.*
 { *Non est ostentanda cura in principio.*
 { *In honestis, & parvis; atq; frequentibus causis non adhibetur exordium.*

De exordio in exornatione & deliberatione.

CAP: VII

In hoc genere, { *Exordia sunt maximè libera & ex re vicina, & longè remota duci possunt.*
 { *Sæpè nulla, aut brevia esse debent cum non supplex, sed hortator venit orator.*
 { *Cum principio utitur, proponatur, { Quam mente sit dicturus,*
 { *Quibus de rebus,*
 { *Quid velit,*
 { *Hortetur ad se breviter dicentem audiendum.*

De Nar-

De Narratione. CAP: VIII.

Narratio est rerum explicatio, & quedam quasi
sedes fundamentum constituende fidei *

Constet simplicibus verbis : Semel
unaqueque res dicatur.

Brevitate : Rescentur, quæ nec cognitioni,
nec utilitati detrahant.

* Brevitas tamen non sit inordina-
ta, & indocta.

Perspicuitate : Verbis usitatis utemur :

erit perspicua, Ordo temporum servetur
si Non interruptè narrabitur.

Quæ narrantur, personis, locis,
& rebus convenient :

Probabilitate : Cuiuscunque facti & eventi cau-
sa ponetur : & testata dici vi-
debuntur.

si Cum opione, lege, religione erit
coniuncta :

Probitas narrantis,
Antiquitas, orationis veritas &
vitæ fides significabitur.

Per hæc efficie-
tur, ut auditor

Intelligat,

Meminerit,

Credat,

Admirationes,

Expectationes,

Motus animorum,

Colloquia personarum,

Dolores, letitias, &c.

N

Quando

Quando narratione utendum sit

C A P: IX.

Iudicium non est opus narratione, si res sit nota, vel adversarius narravit.

Exornatione, nulla narratio necessario sequitur exordium: sed aliqua in recensendis factis potest incidere.

In *Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit præteritorum: extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt.*

Privata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.

In concionibus sæpè illa, quæ ordinem rei docet est necessaria.

De Confirmatione. C A P: X.

Est, in qua firmamenta causæ afferuntur; dum qua contra nos sunt, refellimus; & nostra confirmamus.

Confirmatio & confutatio, natura, tractatione & utilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cum in ea nostra confirmemus, & contraria solvamus.

Vtrumq; commodè fieri potest, cum causæ constitutio, si ve status cognoscitur.

Quid sit Status. C A P: XI.

Status *Est questio, quæ ex prima Causarum conflictione nascitur.*

Vt si intentio accusatoris sit, coniurasti cum Catilina. depulsio defensoris, non coniuravi: oritur questio, an coniuraverit.

Quæ

Quæ questio vocatur consuetudo, & status

Dicitur status, quod tibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa sistat.

Quot sint status. CAP: XII.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione quaerentur, nec ne, quid sit, quale sit *

An sit: an Clodius insidiatus sit Miloni: ubi opus est coniectura; & ideo coniecturalis dicitur.

* Tres etiam sunt status

Quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum: ut, fuerit Cæsar tyrannus, vel Rex: qui dicitur status definitionis.

Quale sit: { Utilitate,
& dicitur { Honestate,
qualitatis ubi { Æquitate,
queritur de { Et de contrariis.

Qualitatis partes sunt duæ.

Absoluta, cum id, quod factum est, nullâ ratione extrinsecus petita, rectè factum esse demonstratur.

Assumptiva, cum aliquid necessario foris assumitur, ut probetur rectè factum.

De ratione, firmamento, & iudicatione.

CAP: XIII.

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, sine qua non haberet quid defendere.

Firmamentum, quod affertur contra ad labefactandam rationem: sine quo accusatio stare non potest.

Ex utriusque conflictione, & concursu oritur
questio quædam.

Iudicatio est questio illa, quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quod in iudicium veniat.

Ad iudicationem omnis ratio totius orationis conferenda est: ac propterea reperienda est.

In coniectura nulla est disceptatio: quia cum negatur factum, non redditur ratio.

Vnde in causis coniecturalibus, eadem est prima questio, & disceptatio extrema.

Quæ, & quot questiones oriuntur ex scripto, & quo statu contineantur. CAP: XIV.

Cum defenditur non dicere, quod adversarius vult: dicitur, ambiguum.

Cum scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti & voluntatis.

Cum scripto, contrarium scriptum affertur: scriptura contraria

Cum ex eo, quod est scriptum aliud non scriptum deducitur, quod rationatione fit: dicitur ratiocinatio.

Hæc quatuor controversiarum genera semper in qualitatibus statum cadunt.

Quomodo status tractentur. CAP: XV.

Iudicatione constituta eam sibi ob oculos proponat orator.

Quo omnes argumentationes ea locis reperte coniciantur.

Quos

In
libris

Ex scripti interpretatione quatuor modis oritur contentio: vel

Quæ
vide
A
pio,
dio p

n
t

li
n

P
t
n

Pro
um
lun

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, qua in re proposita dici possint.

Argumenta ita collocabit, ut firmissima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur: vitiosa nullibi.

De Argumentatione. CAP: XVI.

Argumentatio est argu-
menti explicatio, vel arti-
ficiose expositio: cuius par-
tes sunt.

{ Ratiocinatio,
{ Inductio,
{ Enthymema,
{ Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: si certa, aut probabilia sumpseris, quibus efficias, ut quod dubium, aut minus probabile est, probabile videatur.

Primū, quæ sensibus percipiuntur:
ut quæ videmus: audimus.

Pro certis hæc } Deinde, quæ communi opinione, &
sententiâ sunt comprobata.

habemus } Præterea quæ legibus. cauta sunt:
quæ in mores recepta.

Et denique id, quod est probatum,
cui adversarius non contradicit.

{ Vnum firmissimum, quod ferè semper
accidit: ut liberos à patribus amari

Alterum velut propensius, cū qui recte
valet in crastinum per venturum.

{ Tertium, tantum non repugnans, ut
in domo furtum factum ab eo, qui do-
mi fuit.

Probabili-
um genera
sunt tria:

De Ratiocinatione. CAP: XVII.

<p>Ratiocinatio, quæ Græci Syllogismū, & Epicopherema vocāt, constat.</p>	<p>Propositione, per quā locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.</p> <p>Propositionis confirmatione.</p> <p>Assumptione, qua, quod ex propositione ad ostendēdū pertinet, assumitur.</p> <p>Assumptionis approbatione.</p> <p>Complexione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur.</p>
---	--

Quot sint partes ratiocinationis. Cap: XVIII.

Parum refert, siue tripartitam, siue quinque partitam dicas.

Commodior tamē est illa partitio, qua in tres partes distributa est: ita propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciunt partes.

Si probationes seorsim sumantur, erit quinque partita.

Dum propositio, & assumptio sunt nota, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à complexione, & assumptione, ut vitetur similitudo, satietatis mater.

De Enthymemate. CAP: XIX.

Est imperfectus Syllogismus: vel Syllogismi pars.

Vnde, si una ratiocinationis pars auferatur, fiet enthymema: ut, eloquentia est ars, igitur expectanda.

Optimum enthymema illud est, quod fit ex pugnantibus, & quod etiam solum enthymema quidam per excellentiam vocant.

Vt,

Ratiocinatio

Inductio

Vt, quem alicuium fidum invenies, si tuus hostis fueris?

Enthymema, latine commentum, & commentatio: quo nomine bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars praterita.

De Inductione. CAP: XX.

Est oratio, quæ ex rebus non dubiis captat assensionem auditorum: qua assensione facit, ut dubia propter similitudinem rerum, quibus assenserit, probentur.

Vel est argumentatio, qua ex pluribus collationibus pervenit, quo vult.

Fit interrogazione & responsione oratoris, hoc modo:

Hic modus argumentandi est Poëtis frequens, quo Socrates plurimum usus est.

Sed sunt duo diligenter cavenda:

Primum, ut quæ sumuntur eiusmodi sint, ut sit necesse concedi.

Deinde, id cuius confirmandi causa fit inductio, sit iis, quæ sumuntur, simile

Quod pomum generosissimum? puto, quod optimū. Et equus? qui velocissimus.

Et plura in eundem modum: deinde id, cuius gratia illa posita sunt.

Ita hominum, non qui claritate nascēdi, sed quæ virtute maximè excellit, erit generosissimus.

De Exemplo. Cap: XXI.

Est inductio imperfecta: vel inductio rhetorica. In quo, ab uno simili argumentamur ad aliud.

Inductio

Inductio

Ut, Milo non est condemnandus, quod hominem necuerit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.

Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid uniuersale sumitur, aut concluditur: ab inductione, quia ab una tantum re simili procedit.

Vnde fit ut sit. quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap: XXII.

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema, Et nonnunquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat.

Aliquando verò Epicherema vocatur brevis ratiocinatio, cuius omnes partes in unam conferuntur, ut si dicas:

Sine causa seruus dominum accuset? Quæ argumentatio addendo alia partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. Cap: XXIII.

Multas argumentationes acervatim conuoluit, & amplectitur; unde nomen accepit: latine, acervalis.

Ut, quod est bonum, est expetendum: quod expetendum, approbandum: quod approbandum, laudabile: ergo quod bonum, erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad ultimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationes ad complexione venitur.

De Dilemmate. Cap: XXIV.

Est, in quo utrum concesseris reprehenditur: ut, si implicabiles sunt iracundia, summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa leuitas. Dici-

Exemplum

Sorites.

ex
te
he
di
su

q
la

R
fens
ab a
dici

E
qua
mar

H
conf
Qu
ab a
rio
toll
ant

Argumē

Dicitur dilemma, quod ita utrinque premat, ut ex altera parte capiat adversarium: unde cornutus etiam Syllogismus solet vocari: Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi, si falsum, diluitur, aut conversione, aut alterius partis in-
firmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio imperfecta, que ducitur à duabus partibus contrariis, cui si addatur assumptio, fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. Cap: XXV.

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, qua dicta ab adversario dissolvuntur, qua proprie reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, (Diluitur, aut
qua adversariorum confir- (Infirmatur, aut
matio, aut (Elevatur.

Hæc, eodem inventionis fonte utetur, quo utitur confirmatio, iisdem scilicet locis.

Quæ contra (Torum quod sumptum est, negando: aut
ab adversa- (Dicendo sumpta esse dubia, vel falsa
rio dicuntur, (pro veris, & certis.
tolluntur, (Non effici ex sumptis, quod cõcluditur
aut (Postea singula solvenda sunt.

Quomodo argumentationes oratoricæ sint tractandæ. Cap: XXVI.

In oratione interdum sunt ratiocinationes breviter cõclusæ, & aperta & ethymemata, & inductiones. Quod, ut reprehendendum non est, ita cavendum est,

Argumẽ-

est, ne Syllogismorum & Enthymeraatum turba, sit conferta, & eodem modo semper conclusa oratio. Adhibeatur ergo in argumentanda varietas, & iucunda quedam distinctio, & verborum ac sententiarum exornatio.

De Peroratione. Cap: XXVII:

Cuius locus proprius est in Peroratione: sed & alibi adhibetur, ut post rem confirmatam, vel reprehensam.

Omnes affectus hic concinandi sunt, etiam alibi, sed brevius.

Hic omnes eloquentia fontes aperiendi, ut non solum benevoli auditores se dedant: sed etiam repugnantes trahantur.

Iurant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione, lib: 1. dicta sunt.

Caput est, ut orator prius in se motus excitet.

Valent etiã ad excitandũ verũ absentiu imagines, ita representatæ, quasi oculis cernantur.

Quæ nonnunquã laudatori, suavori non sæpe, accusatori sæpius, quàm vero est necessaria.

Culus duo sunt tempora: alterum si diffidas memoriæ auditorum: alterum si frequentatis firmamenti, causa vim habitura sit maiorem

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera ratio.

Repetantur cum pondere verborum & sententiarum, ita ut non sit recta, sed variata repetitio.

In enumeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

T A B V.

Amplificatione

Peroratio confar

Enumeratione

TABVLÆ LI- BRI TERTII.

De Elocutione

CAPVT I.

Hoc libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Vnde ab eloquendo, græcè Rhetor, latinè Eloquēs, nominatur: Et eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem, est omnia, quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium, Et exercitationem, Et imitationem requirit: hoc maximè orator est oratore præstantior.

Eloquens autem is dicitur, qui ita dicit, ut

{	Probet, quod est necessitatis, Delectet, suauitatis, Electat, victoriæ.
---	---

Quæ in Elocutione spectanda sint. Cap: II.

In Elocutione spectatur, ut dicamus	<table border="0" style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 5px;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Latinè,</td> <td rowspan="4" style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="padding: 2px;">Sed de ratione puri dilucidig sermonis nõ est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Planè,</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Ornatè,</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Et ad id quod agitur aptè Et congruenter</td> </tr> </table>	Latinè,	}	Sed de ratione puri dilucidig sermonis nõ est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.	Planè,	Ornatè,	Et ad id quod agitur aptè Et congruenter	<table border="0" style="border-left: 1px solid black; border-right: 1px solid black; padding: 0 5px;"> <tr> <td style="padding: 2px;">Altera dicitur postulat ornate:</td> <td rowspan="4" style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="padding: 2px;">ut iucunda, in sensus influat, (Pluribus rebus sit instructa,</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Altera hanc habet vim ut oratio</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Hanc habet vim ut oratio</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">Hanc habet vim ut oratio</td> </tr> </table>	Altera dicitur postulat ornate:	}	ut iucunda, in sensus influat, (Pluribus rebus sit instructa,	Altera hanc habet vim ut oratio	Hanc habet vim ut oratio	Hanc habet vim ut oratio	
Latinè,	}	Sed de ratione puri dilucidig sermonis nõ est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.													
Planè,															
Ornatè,															
Et ad id quod agitur aptè Et congruenter															
Altera dicitur postulat ornate:	}	ut iucunda, in sensus influat, (Pluribus rebus sit instructa,													
Altera hanc habet vim ut oratio															
Hanc habet vim ut oratio															
Hanc habet vim ut oratio															

T A B U L A
De Ornatu. Cap: III.

Oratio	Orna- tur genere primum, & quasi colore quodam, & succo.	Gravis, Sua vis, Erudita, Ut sit Liberalis, Admira- bilis, Polita.	Sensus & dolores habeat, quantum o- pus sit. Quod non est sta- gularum articulo- rum, sed in toto hæc spectantur corpore.
	Genus dicen- di eligendum est, quod	Maximè teneat eos, qui audiunt. Quòd non solum delectet. Sed etiam sine satietate delectet.	Sylva verum primum ac sententi- arum comparanda est.
	Sed volenti oràte dicere,	Rerum enim copia, verborum copiam gignit. Et si est in rebus honestas, in ver- bis etiam est splendor quidam.	

De ornatu orationis. Cap: IV.

Omnis oratio confici- tur ex verbis: quorum ratio vel	Simpli- citer, vel con- iunctè confide- ratur,	unde ornatus est vel in	Singulari verbis, vel in cõiunctis & continui- tis: vel	Propriis & una cum rebus natis, ut nova- tis, & qua- si factis.

De verbis simplicibus. Cap: V.

Verba	Consonantiora, ut moderatio, quam modestia.	Ut enim syllaba è literis melius sonantibus clario- res sunt; ita verba ex syl- labis magis vocalia
	Grandiora, ut	simpli-

Simplicia
natura,
alia sunt,

optimus, quam
bonus.

Nitidiora,
ut bos, quam
vacca.

Alia his con-
traria.

Ex simplici-
bus optima

creduntur, quæ

Et quò plus quæq; spiri-
tus habet, eò pulchrior.

Et quod facit syllaba-
rum, idem verborum co-
pulatione: ut unum alii iū-
ctum melius sonet.

Maximè exclamant, aut
sono sunt iucundissima.

Et honesta turpibus po-
tiora sūt: sordidis in ora-
tione erudita nō est locus

Clara verò & sublimia,
materie modò cernendæ
sunt.

Quod enim alibi magni-
ficum, tumidū alibi humi-
lia circa res magnas, apta
sunt circa res minores.

Sed hæc aurium iudicio
ponderanda sunt: in quo
etiam consuetudo bene
loquendi valet.

Aut sunt inusitata

Aut novata,

Aut translata.

Verba quæ ora-
tor ad oratio-
nem ornandā
affert,

De Verbis inusitatis. Cap: VI.

Verba prisca, & vetusta, & ab usu in-
termissa.

Quæ sunt Pœtarum licentia liberiora,
quam oratorum.

Inusi-

Inusitata sunt,

Quo ornamento unice Virgilius usus est. Habet etiam in oratione Poëticum verbum dignitatem, si raro, & suo loco adhibeatur: ut effari, soboles, nuncupari, & alia quibus grandior & antiquior oratio videri potest. De verbis novis. Cap VII.

Nova verba sunt, quæ ab eo, qui dicit gi- gnuntur.

Similitudine, ut Syllaturit, Fimbriaturit, ad similitudinem verbi, proscripturit.

Imitatione: ut, Minnio, rugio, clangor, & similia

Inflexione: ut, à bibo, bibosus, mimographus.

Adiunctione: ut versutiloquus, expectorare: Græcis magis concessum est verba fingere, sed tamen aliquando audendum est.

Si quid durius finxeris, præmunies dicendo, ut ita dicam: si licet dicere: quodammodo, &c.

De Tropis. Cap: VIII.

Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam cum virtute mutatio.

Ut cum dicimus.

Lætas segetes. Verbum, Lætas, ab homine ad segetes transfertur.

Tropus.

Tropi sunt numero 11 In uno verbo, septem, metaphora, synecdoche, &c. In oratione quatuor. Allegoria, Periphrasis, &c.

De Me-

Metaphora.

Me
ka e
drup

De Metaphora. Cap: IX.

Quae latine trans- *Necessitatis causa cum de-*
latio dicitur fit cum est verbum proprium: ut gem-
verbū transfertur in nave vites, homo durus, &
ē loco, in quo pro sper.

primum est in eum. *Aut quia est significantius:*
ubi non proprium est, incensus ira, lapsus errore.

aut trāslatum m. *Aut quia decentius & or-*
lius proprio est. natius: ut, lamen orationis,

Fit ergo aut *lamen eloquentiae.*

Causa cur delectemur translatū verbū, cum
adsunt propria, est quod translatio sit similitudo
ad unum verbum contracta: similitudine autem
mirificè capiuntur animi.

Translatio & similitudo differant, quod illā cō-
parat aliquid rei, quā volumus exprimere: fecit
ut leo: hæc pro re ipsa ponitur: homo est leo.

Quotuplex sit translatio. Cap: X.

Cum ab animali ad animal sit trans-
latio: ut si dicas hominem latrare.

Cum in anima pro in animis sumuntur:
ut, concentū virtutum nihil est suavius.

Cum pro rebus animalibus inanima,
ut, duo fulmina belli Scipiades.

Cum animata, pro inanimis. ut Acci-
piens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione
est, cum rebus sensis carentibus actū, &
animos damus.

Quid gladii in acie Pharsalica agebat?

Fugienda

Metaphora.

Metapho-
 ka est qua-
 druplex.

Fugienda est dissimilitudo : qualis est in hac : cali ingentes fornicēs.

Ne longè simile ducatur : non syrtim patrimonii, sed potiùs scopulū dixerim : non Charybdim, sed voraginem bonorum.

Quæ sint in Metaphora animadvertenda

Ne sit humilis : ut saxea verruca : nec maior, quā res postulat : ut tēpestas comestationis : nec minor, ut comestatio tēpestatis

Non fit frequens & immodicus usus, qui potius obscurat orationē, quā illustret : cōtinuus, in allegoriam & enigma migrat.

Quod si vereare ne sit durior, molliter dicendo ; ut ita dicam : debet enim translatio esse verecunda ; ut precario, non vi venisse videatur.

Non omnes, quæ Pœtis conceduntur, etiam oratoribus concessæ sunt : unde orator non diceret : aves pennis remigare pastorem populi, &c.

De Synecdoche. Cap: XI.

Ex parte totū : ex puppi navis : ensis ex mucrone.

Ex uno plures : Romanus pralio victor hostis : habet muros.

Synecdoche, seu intellectio fit, cū significatur.

Ex forma, seu specie genus ; Sabellicus sus pro quovis.

Ex materia res univēsa ; pinu, navis ; auro, aurea pecunia ; ferro gladius.

Ex toto pars : fontem ignemq̄ ferebat.

Ex pluribus unus : oratores visi sumus.

Ex gene-

Me
feu
non
tio
stra

Antono-

Ex genere pars illi subiecta: ut alic pro aquila.

Ex antecedentibus consequentia: ut, aratra iugo referant suspensa iuvenci.

Et translatio permovēdis animis, & variādis ac sub oculis subiiciēdis rebus inseruit

Ita Synecdoche ad variādū sermōnē: sed omnia liberiora Poētis, quam Oratoribus.

De Metonymia. Cap: XII.

Per causas effecta: ut dona laboratæ Cærentis: Platonem legi, id est, eius scripta.

Ex effectis causas: cum scelus comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam, timorem mestum.

Ex eo quod continet, id quod continetur: sic maratæ urbes: sæculum felix: Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessas. Ard. & Vcalegon, id est, eius domus.

Ex signo res: toga, pro pace: fascis, pro magistratū. Hæc Rhetores hypallagē vocāt.

De Antonomasia. Cap: XIII.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine: ut eversor Carthaginis, pro Scipione: Romana Eloquentiæ princeps pro Cicerone.

Epitheton, latinè, appositū, non est evopius quia nihil vertit: Necessè est enim, ut id quod est appositum, si à proprio divideris, per se significet. Et faciat antonomasiam, quod non facit epitheton.

Apposito frequentius & liberius utuntur Poëtae modo

Meron.
seu de-
nomina-
tio demō-
strat.

Antono-

malis, seu
non malis

modo conveniat verbo cui apponitur, quam oratores, unde illi dicant, dentes albi, humida vina quæ apud oratores redundant

Quodsi epitheton aliquid efficiat, ut in his: O abominandum scelus, o deserventem libidinem, nõ redundat.

Exornatur autem translatis: ut cupiditas esfrenata: insana substructiones, & alius adiunctis tropis: turpia egestas, tristis s. nectis.

Vnde sine appositis nuda & incompta est oratio: sed ne orneretur multis, quia fit longa & impedita

De Onomatopœia. Cap: IV.

Onomatopœia, est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes: Latinis vix permittitur.

Verum, qui primi sermonem fecerunt multa finxerunt nomina: ut mugitus, sibilus, murmur.

At nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere est utendum, ne novi verbi aspiditas odium pariat.

Sed si quis commodè, & raro utatur, exornat orationem.

De Catachresis. Cap: XV.

Est, qua verbo simili & propinquo pro certo, & proprio utimur.

Vi, vires hominis breves, longum consilium: gravis oratio, pro magna: minutus animus, pro parvo, Sic, pithides, cunctisq; materia sunt.

Onoma-
topœiæ
Nomi-
natio.

Cata-
chresis

Abuti

seu ab-
 ulio. Abuimur verbis propinquis, nō solum cum
 res carent nomine, ut cum parricidā, matris
 interfectorem vocamus: sed etiam cum ha-
 bent, ut, equum edificant: oculis perlegunt.
 Hoc differt abulio à translatione quod sit
 licentior, & audacior, licet non sit imprudēs.

De Metalepsi, Cap: XVI.

Tranjsumptio, ex alio in aliud veluti viam
 Mc- prallat: post aliquot aristas mirabor mea ve-
 talep. gna: per aristas spicas, & per has segetes, an-
 tid est nosq, inuelligimus.

Tropus rarissimus & maximè improprius.

De Allegoria, Cap: XVII.

Latine, inuersio, aliud verbis, aliud sensu
 ostendit, ac etiam contrarietatem: tempus est equū
 spumantia solvere colla.

Habet usum frequentem in oratione, sed ple-
 rumque apertis permiscetur verbis ita ut non
 sit perpetua allegoria.

Genus permistum est frequentissimum.

Illud verò speciosissimum genus orationis, in
 quo similitudinis, allegoria, & translationis
 gratia permista est.

Cavendum est ut quo genere ceperis transla-
 tionis, eodem finias: unde non incipias ab incen-
 dio, & finias tempestate.

Seruit allegoria etiam in quotidiano sermo-
 ne frequentissimè.

Allegoria, si sit obscura sit vitium, quod di-
 citur anigma: quo tamen Pœta interdum, ora-
 tores nunquam vituntur. O 2 De lig-

Allegoria.

De Ironia Cap: XVIII.

Ironia. Quã illusionē vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbis ostēdit, sed etiam contrarium, quæ cognoscitur, aut

Pronunciatione.
Aut Persona.
Aut rei natura.

De Periphrasi. Cap: XIX.

Periphrasis. Est, cum pluribus verbis id quod uno, vel paucioribus dici potest, explicatur, id est, circuitu loquendi: ut tempus erat quo prima quies mortalibus agris, incipit, &c.

Apud Pœtas frequentissimã, & apud oratores non rarã; sed semper tamen adstrictior.

Cui contrariũ est vitium, quod perissologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuvat.

De Hyperbato Cap: XX.

Hyperbaton. Hoc est transgressio, quæ verborum perturbat ordinem; aut

Perversione: ut mecũ, tecũ, quibus de rebus: maria omnia circum:
Transiectione: ut orationem in duas divisam esse partes.

Transiectione, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicitur postea: in quibus debet oratio numerum quandam Pœticum habere.

Pœta etiam verborum divisionem faciunt: ut septem subiecta trioni: quod oratio nõ recipit

De Hyperbole. Cap: XXI.

Hyperbole. Est eminentens superiectio, vel augendo, vel minuendo: ut, fulminis ocyor alis: vitæ ossibus hæret.

Sed tam

perbole,

Sed tam in augendo, quam in minuendo ser-
vetur mensura quedam: nam, licet sit ultra fi-
dem, non tamen ultra modum.

De ornatu, qui est in verbis conjunctis.

Cap: XXII.

Continuatio Collocationem.

verborum dua Et modum quendam, siue nume-
res habet, s. rum.

Conforma Verbis, & sententiis, de quibus prius di-
tur autem ora etur deinde de collocatione: postremo
tio. de modo & forma, id est de numeris.

De Figuris. Cap: XXIII.

Est conformatio quedam orationis remota a
communi: & primum se offerente ratione.

Differt a tropis, quia fieri potest in propriis ver-
bis, quod in tropos non cadit: ut si verba pro-
pria geminentur.

Cœiunt tamen frequenter in eandem sententiã
tropus & figura; ut si duo verba similiter desinen-
tia essent translata.

De generibus figurarum. Cap: XXIV.

Ut omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita
& figura: Vnde duplex est figura: altera verbo-
rum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis in-
signita continetur perpolitio.

Inter has duas figuras hoc interest; quod verbo-
rum confirmatio tollitur, si verba mutantur; sen-
tentiarum verò permanet, quibuscumq; verbis u-
taris. Ut si esset repetitio cū interrogations, subla-
ta repetitio ne, potest manere interrogatio. In

figura,

Quotuplex hic figura

Inter auctores parum cōvenit de figurarum numero & nominibus, & aliqui aliquas inter verborum, alii inter sententiarum figuras reiciunt.

Nos meliorū scriptorū sententiā explicabimus.

Quod modis fiant figuræ. Cap: XXV.

Figure
Verborum
tribus mo-
dis fiunt,
scilicet

Adiectione: ut occidi, occidi non Spu-
rium Melium: ubi, verbum figuratè ge-
ninarur.

Detractione: ut, abiit, excessit, erupit,
evasit, ubi detrahitur, &

Similitudine vocum: ut, cum gratia
ausa nihil facias: omnia tamen sunt
grata, qua facis.

De Figuris quæ fiunt per adiectionem.

Cap: XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius
oratio: ut, nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.

Converso superiori contraria, cum in idem
verbum conicitur sæpius oratio.

Complexio, quæ duas superiores complectitur &
cum in principio & sine eadem verba repetuntur.

Conduplica- (Aut enim adiungitur idem: vi-
tio est verbo vis, ut vis vis.

ram gemina (Aut idem quod erat in principio,
tio, quæ in in extremo etiam ponitur.

terdū habet (Aut continentur idē, non in eadē
sentētia: penē par; non par, &c.

vim alias (Aut p̄ si aliquam interiectionem.

verò lepo- (Possunt etiam, vel media respon-
sem & plu- dere primis vel ultimis.

ribus modis (Interim tota sentētia reperitur.

fit.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinnio-rem reddit oratione: ut, qui nihil habet in vita lacundi-
dius vita, is cum virtute vitam non potest colere.

Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbum modo in hac, modo in altera reponitur, cur vè studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas.

Polyproton, latine casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.

Est autem, aut in uno verbo, aut in pluribus: & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.

Ut pleni sunt omnes libri, plena sapientium voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione hæc verba: prohibuit, eripuit, aspersit. Unde casuum commutatio, non est eadem, cum traductio.

Synonymia est, cum verba idem significantia congregantur: Abiit, excessit, erupit, evasit.

Interdum etiam orationes eisdem sensus facientes acervantur: perturbatio mentis, offensa caligo, &c.

Polyyndeton est, cum oratio coniunctionibus abundat: ut, tectumque, armaque

Gradatio, repetit quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in pluribus resistit: vel est, cum sursum versus reditur: ut, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria amulos comparavit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De Figuris verborum, quæ sunt per detractionem. Cap: XXVII.

Hæc figura novitatis, brevitasque causa maximè nituntur.

Synecdoche, cum verbum subtractum satis ex contextu intelligitur: ut, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt ab aposiopesi, in qua incertum est, quod taceatur aut certe longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis coniunctionibus dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententiis: ut, Gallia, cuius virtuti: fidei, felicitati cōmendata est.

Dissolutionis & polysyndeti fons unus est: quia anteriora faciunt que dicuntur, & vim quādam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adiunctio est, in qua ad unū verbum, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque illud desideraret, si sola poneretur: alias Zeugma dicitur. Quod verbū, vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Disiunctio est, cum eorum de quibus dicimus, unū quodque certo clauditur verbo: ut, Homerum Colophonii civem esse dicunt suum: Chii suum verdicant: Salamini repetunt.

Simaciosis, quæ duas res aduersas colligat: ut, tam deest avaro, quod habet, quàm quod non habet.

De figuris verborum tertii generis.

Cap: XXVIII.

Tertium figurarum genus aut	}	Similibus, Paribus, Contrariis vocibus in se aures, & animos excitat.
-----------------------------	---	---

Annominatio, græ-	}	Adiunctione: emit morte immortalitatem.
-------------------	---	---

ed pæ-

quæ paranomasia, cū paulum immutata verba atque deflecta in oratione ponuntur: quæ sit

Detractione: non exigo, ut immoriaris legationi, sed immorare
 Commutatione: reprimi, non comprimi.
 Translatione: homini nauo, an vano.

Hæc figura est levis, ni sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cū in eadē cōstructione verborū, duo, aut plura sunt verba, quæ similiter iisdem casibus efferūtur, etiā si dissimilia sint, quæ declinātur.

Nec tantum in fine deprehenditur, sed respondent, vel prima inter se, vel mediis, vel extremis, quomodocunque accommodentur.

Ut in eadem oratione hæc verba audendum, audiendum: proiectus paratus: prator, imperator: audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarū sententiarum, vel plurimum finis, id est, cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminātur: ut, non modò ad eius salutem extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiori, quòd ibi possunt esse dissimilia, quæ declinētur, hic non ita, illa solū in his quæ declināntur, hæc etiam in aliis partibus, ut in adverbis.

Compar, græcè isocolon, cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum: extrema hyeme apparauit, incunte vere suscepit, media æstate confecit.

Contrapositū, vel cōtentio, græcè antitheton, cum singula singulis, vel bina binis opponuntur. Ut,

Ut, viciè pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: non nostri ingenii, vestri auxilii est. Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priorè posterior contrariæ priori præfiscatur; non ut edam vi vo, sed ut vi uã, edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum: quæ fit duobus modis; vel enim tollitur verbum, non ponendo aliud: ut, civis, si civis appellari potest, vel magis idoneâ ponendo, ut omni officio, vel potius pietate.

Correctio verò sententiæ, non est huius loci.

Dubitatio est, cum orator quærere videtur, utrum de duobus, aut quid de pluribus potissimum dicat.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit. Cap. XXIX.

Qui parèe, & cum res postulat his figuris utitur, ætundiorè facit orationem.

Qui immodicè & sine iudicio eas adhibet, gratiam varietatis amittit.

Danda ergo opera est, ut	{	<i>Nec multa sine supra</i>	<i>Aut iuncte,</i>
		<i>modum.</i>	<i>Aut frequenter.</i>
		<i>Non eiusdem generis.</i>	

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atq; insignes, non de illis, quæ sunt valde usitate, & vulgata, quæ si sint crebriores, aures non offendunt.

Ridiculû etiam est, neglecto rerû pondere, & viribus sententiarû, inania verba in hos modos depravare.

Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sententiâ sectari, est quærere habitum sine corpore.

Sciendum est quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Minor

Maiores pars harum posita est in delectatione: ubi ergo atrocitate, miseratione pugnandum est, quae ferat contraposita, similiter cadentia, Et ubi verborum cura derogat affectibus.

De Figuris sententiarum. Cap: XXX.

Sententiarum figura est exornatio, quae non in verbis, sed in ipsis rebus quandam dignitatem, et quidem maiorem habet.

Quo genere, quia excelluit Demosthenes, idcirco oratorum princeps est iudicatus.

Schemata vocant Graeci, quae non tam in verbis pingēdis pondus habēt, quam in illuminādis sententiis.

Nec aliud est dicere, quam aliqua specie illuminare sententias.

Instandi: quousque tandem abutere patientia nostra?

Interrogamus etiam, quod negari non potest.

Aut, ubi respondendi difficilis est ratio: Quomodo? Qui fieri potest?

Invidia et miserationis causa.

Conuenit etiam indignationi, et admirationi.

Interdum est acrius imperandi genus: Non arma expedient? Et.

Aliquando nosmetipsos interrogamus: Quid agam?

Responsio est, cum aliquid interrogandi, ad aliud, quia sic utilius fit, occurrit, aut augēdi criminis gratia, aut declinādi. An fastibus vapulasti? Et innocens quidem. An hominē occidisti? respondetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium interrogaverit, non expectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Anteoccupatio, vel praesumptio, & prolepsis est, cum id, quod obtinere possit, occupamus. Praesumptio etiam verborum vis confirmatur. Quanquam illa non pana sed prohibitio sceleris fuit: ac etiam reprehensione, quam alii correctionem vocant.

Correctio est, qua tollit sententiam aliquam, & eam alia qua magis idonea videtur emendat: & corrigit.

Dubitatio est, cum quaerimus unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit. Quod me veritam, nescio.

Communicatio, cum aut ipsos adversarios consulimus; Te denique Labiene quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus: Nunc ego, iudices, iam vos consulo, &c.

Prosopopeia est personarum ficta inductio: qua & adversariorum & nostros cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Quin & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Verbes etiam populi vocem accipiunt: In quibus hoc modo mollior sit figura: Etenim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus saepe: ut fame, virtutis, &c.

Apostrophe, est a versus a iudice sermo: sive adversarios in vadimus, sive ad invocationem convertimur; sive ad invidiosam implorationem. O leges Porciae, legesque Semproniae.

Hypo-

Hypotyposis, seu descriptio, qua ita res aliqua describitur, ut cerni potius, quam audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio. Et interruptio, ostendit affectum vel iræ vel sollicitudinis: Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Ethopœia, est imitatio vitæ vel morum alienorū, ornamentū aptū ad animos conciliādos Et permovendos.

Emphasis cūm ex aliquo dicto aliquid latens eruitur: vel cū plus significatur, quam dicitur: Tacuitq; per atrū immēsū: unde intelligitur corporis magnitudo.

Suspectatio est, qua diu suspenduntur auditorū animi, atq; aliquid inexpectatum subiungitur: aut ad aliquid leve, Et minimè criminofum descenditur.

Prætermissio, vel præteritio, cū dicimus nos præterire, vel non s; ire, vel nolle dicere, quod tunc maximè dicimus: Non queror diminutionē vectigalium, non Et c.

Licētia est, dūm orator, aut vereri, aut metueri debet; tamen aliquid pro suo iure dicit: quod minimè offendit. Vide quam non reformideam, Et c.

Concessio est, cūm aliquid etiā iniquū, causa fiducia, videmur pati, atq; concedere: verum esto, eripe hereditatem propinquus, Et c. Sunt qui concessionē dictorum esse velint: Sit fur, sit sacrilegus, at bonus Imperator Et felix Cōcessio iūcta Ironiæ magnā vim habet

I. sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Parentthesis, vel interclusio, est declinatio brevis à proposito: At longior digressio, qua multis pars causæ videtur, inter figuras quorundam iudicio numerāta non est: sed à Cicerone numeratur.

Iron.

Ironia, quæ à Quict. & Cic. inter sententiarum exornationes numeratur: differt ab ea, quæ est tropus, quod hæc sit totius voluntatis fictio. Novum crimen C. Cæsar, &c. tropus vero brevior & apertior.

Distributio, cum aliquid in partes plures distribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subiungitur.

Vel est, cum in plures, aut personas certas, negotia quædam disperuntur, neque sit ulla in eis subiecta ratio.

Permissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere, ac concedere alicuius voluntati: & cum relinquimus ipsis iudicibus vel adversariis aliquid existimandum: alij per missionem factorum, concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio. cum operam alicuius imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicuius præbet significationem. Utinam mihi facultatem causa concederet.

Excratio, quæ malum alicui precat: Dii te perdant.

Epiphonema, rei narratæ, vel probatæ summa acclamationis. Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Exclamatio est, quæ consistit in significatione doloris, aut indignationis alicuius per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem: O miserum me, &c. O tempora, & mores.

Ut est quasi penitentia dicti: sed quid

<p><i>Sunt & illa iucunda, quæ simplicem, & minus præparatam ostendunt orationem.</i></p>	<p><i>ego ita gravem personam introduxi? Vel cum querere quid nos dicamus, fingimus: quid reliquid? nunquid omisi? Et cum aliqua veluti ignoramus: sed earum verum artificem quem? Et cum deponimus aliquid apud memoriam</i></p>
---	---

Et minus spectos faciant.

memoria auditorū, & postea veposcimus. Hec omnia dant orationi varios veluti vultus: Gaudet rerum res varietate, ut oculi vario rerum aspectu.

Et haec de tropis & ornamentis, tum verborum, tum sententiarum

De Collocatione. Cap: XXXI.

Collocatio in oratione efficit cohaerentem, tenentem, & equabiliter fluentem. In ea Ordo & necessitas iuncturae.

De Ordine. Cap: XXXII.

Ne minora maioribus subiiciantur, sed semper crescat oratio: unde non dices sacrelegus, & fur.

Est & ordo naturalis: unde potius dices, diem ac noctem: ortum & occasum, quam contra.

Quaedam ordine per-

Ordinis observatio est in verbis.

Singulis, Cōiunctis, Bis,

In qui mutato fiunt supervacua: ut fratres gemini, sunt ca & gemini fratres. vendenda.

Verbo sensū claudere, & cōpositio patiarur, optimū est: sed si asperū, potius decori orationis consulatur.

In oratione enim cū verba non sint dimensa, transferri possunt in locū ubi magis congruunt.

De Iunctura. Cap: XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus iungemus, ne aspere concurrant, neve vastius diducantur.

Aperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut s & x: ars Auditorum, rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus; ut si longæ uniantur: viro optimo obtemperare: sed minus peccabit, qui longis breves subiiciet.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam s & Plato, s & Demosthenes, s & Cicero sæpe in oratione habent vocalium cõursionem.

Vt iunctura concinna, & elegans sit, assequemur, Nam hiulca nonnunquã decet, factuntq; ampliora quædam, s non ingratham negligentiam homini, magis dare, quam de verbis laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda; at modica s suo loco posita, non est reprehendenda.

Videndum est, ne syllabæ ultimæ verbi prioris, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continentur: s iidem brevia verba s nomina: s contra, neque longa, quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, s desinentia continentur: similiter, nec verba verbis s nomina nominibus subiiciantur

Verborum iunctura maximã desiderat
dilia

diligentiam: ita tamen ne fiat operose: quia esset infinitus & puerilis labor. Stylus exercitatus efficit facilem iuncturam, & aurium iudicium.

De modo & forma verborum. Cap: XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ Inane,
dicit, spiritu, non arte de Inconditum,
terminat: Cæcum,

At orator ita illigat se Claudicans,
sentias verbis, ut nihil & redundans, dicat.

Hoc oratorio sit numero, qui aptam, & concisionam, & suavem efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. Cap: XXXV.

Princeps dicitur fuisse Thrasymachus, cuius tamen nimis numerosa fuerant scripta.

Isocrates ita rem temperavit, ut multi etiam huius concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodectes, versus in oratione vetant esse, numerum requirunt: de quo Theophrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Cicéronis agnoverunt numerum; de quo diligentissime Cicero præcepit.

Cui numerosa oratio inventa. Cap: XXXVI.

Aures, aut potius animus aurium iudicio, naturalem quandam in se continent vocum omnium dimensionem.

Vnde breviora, & longiora iudicant: & moderata expectant. mutila, & quasi decurtata ac immoderatus excurrētia sentiunt, quibus offenduntur.

Cum ergo aliquid fortuito, conclusè, aptèq; diceretur,

ceretur, notari potuit id, quo casu cecidisset: nati-
tatio autem artem parit.

Ut ergo Poëtica & versus inuētus est terminati-
one aurium, & observatione prudentium sic eti-
am in oratione, licet multo serius, notatū est, cer-
tos esse concursus, conclusionesq; verborum.

De incisis, membris, & periodis.

Cap: XXXVII.

Incisum est sensus, non expleto numero, conclu-
sus: plerisque pars membri: Domus tibi deerat,
at habebas, &c.

Eiunt incisa etiam singulis verbis, Diximus, te-
stes dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à to-
to corpore abruptus, per se nihil efficiens: ô calli-
dos homines: ô rem excogitatam: ô ingenia me-
tuenda: quem quaeso, &c.

Tunc ergo incipit corpus esse, cum venit extre-
ma conclusio: quem quaeso nostrum fefellit, &c.

Periodum, Cic: ambitum, circuitum, compre-
hensionē, continuationē, & circūscriptionem dicit.

Cū temperetur mem- bris omnis, paulò longior circuitus, tamen aliud est	{	Cæsim, Membratim, & Circum- scriptè	} dicere.
--	---	--	-----------

Circūscriptio est, cum ab initio ad finem usque
quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consi-
stat in singulis perfectis absolutisq; sententiis.

Membratim dicimus, cum in singulis membris
liberior insit oratio.

Incisi-

Incisum dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio.

Quomodo in his adhibendus sit numerus, dicetur, si prius de pedibus, quibus numerosa temperatur oratio, dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes	}	Spondeus -- dicunt mores.
duarum		Pyrrichius v v novus, rutil.
syllaba		Choreus - v semper, scribit.
rum.		Iambus v - legunt, reod.
		Molossus --- conservant.
	}	Trocheus, vel Tribrahis vvv facimus.
Pedes		Dactylus - v v littora.
trium		Anapestus vv -- peragunt.
syllaba-		Bacchius v - - amores.
rum.		Antibacchius -- v audisse.
	}	Creticus, vel Amphimacer - v - possident
		Amphibrachis v - v petebat.

Cicero ex aliis pe-
 dibus tres tantum } Peon primus - vvv aspicit.
 ponit, peonas duas, } Peon ultimus vvv - facillitas.
 & dochimum. } Dochimus ex Bacchio & Iabo
 v - v - perhorrescerent.

De numero oratorio. Cap. XXXIX.

Numerum oratorium Græci, Rhythmum, pœticum, Metrum, vocant.

Quod etsi uterque pedibus constet: tamen multis modis differant.

Quid Rhythmi spatio temporum constant, pedes
 inter etiam ordine.

fit in In Rhythmo nihil refert, sitne dactylus, an

ter nularapetus, cum eodem temporum spatio consistens
 in versu, unus pes pro alio poni non potest.
 oratio In versu semper idem est cursus, ut in heroi-
 rium co carmine dactyli & spondei; in oratione nul-
 & poelus est certus numerus: ibi est aliquid certum,
 ticu: hic non ita.

& in- Unde omnis nunc claudicans, nec fluctuans,
 ter poequaliter constanterq; ingrediens, numerosa
 ema, habetur oratio: & numerosum putatur, non
 & ora quod totum constat e numero; sed quod ad nu-
 tionem, meros proximè accedit.

Unde difficilior est in oratione, quam in ver-
 su numeri usus:

In oratione maximum vitium est, si versus
 efficiatur, & diligenter cavendum, quamvis
 oratio numerosè cadere debeat.

In qua parte ambitus debeat esse numerus, & qui
 pedes maximè probentur. Cap: XL.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt,
 non solum in fine, ut quidam putant; licet aures si-
 nem maximè expectent.

Unde à principio verborum comprehensio ita flue-
 re debet, ut ad extremam veniens ipsa consistat.

Aristoteles herpium numerum grandioreis indicat,
 quem soluta desiderat oratio: lambus vulgari jermo-
 ni congruit.

Trochæus ob brevitatem, dignitatem non habet.

Pæona probat, ut orienti, uediæ, & cadenti ora-
 tioni aptissimum.

Ita ut oratio non sit humilis & abiecta, sed elata,
 Cicero

Cetero censeat omnes pedes in oratione permixtos vitium enim esset, si iisdem semper uteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pæonas cæteris anteponit: modò ne Dochimus iteretur.

In heroico vero Dactyli, & Anapesti, & Spondei pede impune progredi licere censeat duos duntaxat pedes, aut paulò plus, ne in similitudinè versus incidamus.

Sit igitur temperata & permixta numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa: Pæone maxime, & reliquis etiam quos ille non recenset.

In his quæ demisso & humilitermone dicentur, sit Iambus frequens: Pæon simplicioribus: in utroq; Dactylus.

In oratione ergo perpetua, ita numeri sunt miscèdis, ut nò animadvertatur quadratæ orationis industria.

Quo fit, ut nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausula diligentius quàm cætera omnia consideranda sunt: quòd in his perfectio, & absolutio indicetur.

Proximam diligentiam initia postulant: nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac libere, maxime Dactylo, & Pæone priore, Cretico, anapesto, qui par est Dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versuum, in initio orationum non conveniunt, licet Livius hexametri exordio caperit.

Dochimus quovis loco aptus est, modo semel ponatur: quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine periodi. Cap. XLII.

In extremo circumta, duo aut tres pedes sicut ferè notandi.

R 3

Quos

Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit: vel Dichoreos.

Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quod maxime usum est Demosthenes.

Pæona alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Arist. quod & Cic. placet: sed aptiorem iudicat Creticum.

Qui siue geminetur, siue Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis: cui etiam optime imitatur Anapestus: est etiam Dochmius stabilis & seruus in clausulis.

Iambus, Trochæus, aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus. Sed malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cum pro Cretico postremus est Dactylus; quia ultima brevis, an longa sit, non refert.

Sunt & alie clausule, quæ numerosè concludunt, quas observavit Quint.

Clausule versuum non conveniunt orationi: cavendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum utamur in fine, quod etiã in carminibus est permolle.

Cum ergo clausule maxime appareant, varianda sunt, ne aurium satietate repudientur.

De media periodo. Cap. XLIII

Si primi & ultimi pedes fuerint modò iam dicto dispositi, medii poterunt latere: modò circuitus non sit brevior, quàm aures expectent, aut longior, quàm vires patiantur.

Cavendum ergo est, ne verba pigra, aut longa sint,
aut

aut brevium contextu, sonum pene puerilium crepitaculorum reddant.

In medijs ergo sunt quidam conatus, qui leviter interfistunt, ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochimum, mediæ orationi aptum esse dixit Cic: in qua parte aliqui Creticos, & Bacchios laudant.

Si orationem ferri celerius volumus, crebros Trochaos & Lambos inseramus: si lentius, Spondeos: si moderatius, pedibus utemur, qui brevibus & longis temperantur.

De his, quæ suapte natura sunt numerosa.

Cap: XLIV.

Quæ dicuntur, interdum suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil actus est de industria.

Vt cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referuntur. Est enim, Iudices, hæc non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum &c.

Quod fit item in referendis contrariis: in quo Cicero frequens est. Semper enim antitheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.

Cap: XLV.

In primis, ne aperte verba traiciantur, quo melius, aut cadat, aut volvatur oratio.

Deinde, ne inania quedam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque

iturque sententia sed verba iam probata & electa cō-
cinnè cogmententur: dura enim inter se commista,
potiora sunt inutilibus.

Hic vltius declinatus, multa numerosè componendi
laborem minuunt. Sunt enim multa figurae, quibus
numeri possint variari.

Sunt etiam multa quæ idem valent, ex quibus e-
ueritanti illud eligunt, quod comprehensioni maximè
quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap: XLVI.

Habet Periodus membra, minimū duo; sæpè etiā tria
Is ambitus mediocritatem habet, ut ait Cic. qui qua-
tuor fere membris constat. Nam aures implet, nec
breuior est quàm satis sit, nec longior.

Vult autem, ut e quatuor quasi hexametrorum ver-
sum instar quod sit, constet fere plena comprehensio.

Debet periodus sensum concludere: sit etiam aper-
ta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria
contineri queat.

De numero, qui est in membris, & cuiusmodi
ea esse debeant. Cap: XLVII.

In oratione circumscripta est verborum compre-
hensio, donec tandem in clausula consistat.

Cum vero membratim dicimus, in singulis mēbris
oratio insistit: quod in pronuntiando magnopere re-
sicit spiritum.

Vnde sit ut oratio, quam membris capimus, longi-
or multo esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita ut aliquando 15. & 20. membra excurrat. Cic.
pro M. C. Cædici, ossidi, non sperium Melium, &c.
Nihil.

Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minimè apparet, & valet quam plurimum.

Spondeum hic Cicero vehementer commendat, nã licet videatur tardior, habet tamen stabilem, & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multo magis, & in mèbris: paucitatem enim pedum, gravitatis suæ tarditate cõpensat.

In quo scribendi genere circumscripte & in quo sit membratim dicendum. Cap: XLVIII.

In historia, laudationibus, & toto genere epideictico, siue demonstrativo, delectationis causa comparato, circumscriptio utendum est: ut tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus nec totum assumendum ad cõtentiones & causas veras, nec omnino repudiandum.

Quia & satietatem afferret: & ab imperitiis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris: tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa oratio: videndum est quo loco, quamdiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatiùs, ut fecit Cic: lib: 2. accus. Aut exponenda narratio, que plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta præmiis maiorum causarum: ubi sollicitudine miseratione, commendatione res eget.

Sæpe etiam in amplificanda re, funditur numerosè & volubiliter oratio: quod totum valet, cum ab oratore iam obsessus est is, qui audit: quia iam faveo.

Hæc forma per orationes quidem includit: sed in

reliquis partibus retinenda non est diu. Nam cum super prædictis locis ea usi fuerimus, tota dictio ad incisa & membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta oratio, in veris causis plurimū valet, maximè cum arguas, & refellas.

Qua ratione paretur facultas aptè & copiosè dicendi Cap: XLIX.

Numerosè dicendi facultas non est, tanti laboris quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, ut oratio dimetiendis pedibus, ac perdendis syllabis consenescat.

Satis in hoc oratorem formabit multa scribenti exercitatio: ut ex tempore, etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimq; verba concurrunt, qua mens statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat.

Nam, si nonnulli exercitatione extèplo versus cōficiunt, quanto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit? cum nihil sit oratione flexibilius, ut facile sequatur quodcumque ducas, veluti molissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui spontè sese offerent, modò exercitatio adsit: ut patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit aptè dicere, experiri licet: si, aut compositi oratoris bene instructam collocationem dissolvas, permutatione verborum. Ut periodum aliquam Cic: pervertas.

Aut si alicuius inconditi arripias dissipatā aliquā sententiam, eamq; ordinis verborum paululum cōmutato, in quadrum redigas. Verūm,

Verum, compositè & aptè sine sententiis dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum ordine, infantia.

Eloquens verò, qui dicendo, plausus, admirationes, & clamores movere debet, ita debet dicere, ut turpe sit, quidquam aut spectari, aut audiri libentiùs.

Quare, cum hanc eloquentiæ partem Aristoteles, Theophrastus, Demosthenes, & Tullius tanti fecerint, eos nobis debemus summâ industriâ comparare.

De tribus dicendi generibus. Cap: LI.

	In parvis	Nec solum variæ causis,	Nec solum variæ causis,
Aliud di-			
cendi genus	In modicis,		se variam dicendi genus
desideratur	In gravissimis.	flagitant,	
			Sed etiam eiusdem orationis diverse partes,

Vnde quot sint dicendi genera, & in quibus causis, & orationis partibus adhibenda sint, dicendum est.

Tria sunt dicendi genera, in quibus perfectus debet florere orator.

{ Vnum subtile, acutum, & tenue. Alterum vehemens, copiosum et grave Tertium interiectum, & quasi temperatum.	Unum subtile, acutum, & tenue.
	Alterum vehemens, copiosum et grave
	Tertium interiectum, & quasi temperatum.

Cum tria sint oratoris officia:

Docere,	Subtile, in probando,
Movere,	Vehemens in flellendo,
Delectare,	Modicum in delectando versatur.

Debet esse à vinculis numerorum libera & absoluta.

In genere non tamen vaga, ut ingredi liberè, non ut subtilior videatur errare.

In oratione diligentia etiâ cogitandi verba, prætermissionis tendenda est, & omnis insignis ornatu remouendus forma.

Ponun-

Ponentur tamen acuta, crebraq; sententiæ,
Ornamenta verborum & sententiarum, cum
tropis verecundè parcaq; adhibebuntur.

Translationes poterant esse crebriores, non
tamen ita crebræ, ut in genere amplissimo.

Vberius est aliquantò, & robustius, quàm hu-
mili, de quo dictum est.

Summissus tamen, quàm illud, de quo di-
cetur, amplissimum.

Genus
tem-
pera-
tum

Hæc omnia dicendi ornamenta cõveniunt
plurimumq; est in hac oratione suavitatis.

In hoc verborum cadunt lumina omnia,
multa etiam sententiarum.

In hoc genere nervorum vel minimum, sua-
vitatis autem est, vel plurimum.

Vim habet vel maximam: modò enim per-
fringit, modò irrepit in sensus, &c.

Genus
amplū
& co-
pio-
tum

Hic orator desunctos excitabit, patriam
loquentem faciet, aliquem alloquetur, &c.

Hic amplificationibus extollit orationem, &
si superlativum quoq; eriget, & per omnes
affectus tractabit.

Hæc tribus generibus ut- tetur orator	Va res exigit,
	Nec pro causa modò,
	Sed pro partibus cause,

Huius tripartiti æ varietatis mo- derator, magni de- bet esse iudicii, ut possit quocumque		Ad causas tenues, ut est causa pro Cæcinnæ; summissum genus accommodabit.
		Ad graves: qualis est Rabirii, vehemens.

modò

modo causa posita. Ad mediocres: ut est causa pro
lat dicere lege Manilia, temperatum.

In eadem etiam ora- tione ad	Conciliandum, mediocre; Docendum, & probandum, sub- tile, & entelea- tum, Movendū, grave adhiberi debet.	Est e- nim elo- quentis propriū	Parva sum- missè, Modica tem- perate, Magna gra- viter dicere.
------------------------------------	---	--	---

Varian-
dum est
etiam di-
cendi ge-
nus pro
ratione
personæ

Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit
utriusque auctoritas, fortuna, & nomen.
Pro ratione locorum ac temporum.
In omnibus etiam rebus videndū est, quate-
nus: enim magis offendit nimium, quam parū.
Unde fit, ut eloquentia fundamentum sa-
pientiæ & aliarum rerum, sit sapientia.

De Memoria. Cap: LII.

Memoria inventor dicitur Simonides, qui obtrita
convivarum corpora, ex loco, quo quisque cubisset
discrevit.

Quo facto notatum est, memoriam signatis animo
sedibus invari.

Quod etiam quisque suo experimento credere potest:
quia cum in loca post tempus redimus, reminiscimur
eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap: LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum aliis artibus cõ-
munitis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars e-
stimatur.

Nesci-

Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerū, sed etiā verborum ordinem præstat, & propemodū infinita complectitur, ut potius audiendi patientia, quā memoriæ fides deficiat.

Non immerito igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap: LIV.

Memoriæ artificium à veteribus traditum, constat Imaginibus.

Loca multa animo capiant spatiosa.

Qui volunt hanc ingenii partem excolere, de locis hæc observent:

Loca multa animo capiant spatiosa.
 Multa varietate signata, illustrata, explicita modicis intervallis
 Ut ædiū ferè magnarū, aut alteri⁹ edificii.
 Quæ sunt diligenter animo affigenda, ut sine cunctatione occurrant
 Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, ordine his locis sunt cōmendanda, signis, quæ eorum memoriā excitent notata.

Loca quæ sumpseris, egregiè cōmoditerq; notare oportebit, ut perpetuò herere possint

Quæ fuerint scripta, vel cogitata, locis cōmendanda sunt, signis, quæ eorū memoriā excitent notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cū memoria repetendæ fuerit, ab initio loca recēsenda, & quod cuiq; credideris, reposcendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conservat & res ipsas, imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

De Imaginibus.

Quæ

Quae imagines pro rerum varietate subinde mutandae sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriae artificium. Cap: LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diversas complectendas.

At ad singula perpetuae orationis verba permiscenda, nihil ferè prodest: quia singulorum verborum imagines memoriae mandare inutile est, & infinitum.

Si longior oratio memoriae mandanda fuerit, proderit per partes discere.

Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.

Iuvabit, iisdem quibus sumptis chartis, ediscere.

Maxima tamè memoriae ars, est exercitatio, & labor

Quantum studio naturae, valeat memoria, multorum exemplo, ut Themistocles, Mithridatis, & Cyri constat.

De pronuntiatione & eius utilitate. Cap. LVI.

Vt pronuntiatio à voce, ita actio à gestu dicitur.

Quae una pars in dicendo nominatur.

Sine qua sumus orator esse in numero nullo potest: mediocri, hac instructus summos saepe superavit. Vt merito Demosthenes huic parti primas secundas & tertias dederit.

Est etiam actio, quasi quaedam corporis eloquentia.

Est autem in Vocem, quae aures Per quos duos sensus distribuit movet; sus omnis ad animum & a partes, sc. in Gestum, qui oculos, penetrat affectus.

De Voce. Cap: LVII.

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce moventur. Vt cumque

Vicunque ergo orator se affectum videri, & animam audientis moveri volet; ita certum vocis admovebit sonum.

Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebro incidenti. Misericordia & meror, flexibile, plenum, interruptum flexibili. Vocis. Matus, demissum, hesitans, abiectum.

Vox contentiva, vehemens, imminens quadam incitatione gratitatis.

Voluptas, effusum, lenis, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Modestia sine commiseratione, grave, quiddam, & uno pressum ac sono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio nobis est.

Prius ergo orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum tum ut videns, tum remittens, persequetur gradus.

Nec modo in diversis rebus, sed etiam in eisdem partibus iisdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cum gratiam prabet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laborum mutatione reficit.

De Gestu Cap: LVIII.

Vocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea, pareretur. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit.

Status erit erectus & celsus.

Rarus incessus, nec jatis longus, excursu moderata, & rara.

Nulla mollitia cervicis, nulla argutie digitorum.

Trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione.

Brachii projectione, in contentivis, aut incipientis, aut finitidis.

Sed in ore sunt omnia: in quo dominatus est oculorum: quoniam omnis actio est animi, & imago animi. Gestus est, indices, oculi.

Hac unica pars corporis, omnes animi sunt motus, tot significationes & commutationes potest efficere.

Non est oris spectes nimis inanimata: ne, aut ad ineptiam, aut ad pravitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remissione coniectu, hilaritate modus, animorum significativus apud cum genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruentis esse debet.

andrea

incidenti
bil. voce,

ione gra-

lum.
no pressu

st.
sonorant

tibus iis-
iones ad-
at aures,

parere,

rata.

laterum

is, aut st-

: quoniam
oculi.

significat-

ineptias,

usq. ant-

congru-

Deus meus et omnia
O Deus meus, Pater meus
Miserere mei miserere

Deus meus et omnia

Prædicatione in Conventu nostro ad S^{ct} Bartholomæum

A: 1683. 16. Martij.

Barbara

Biblioteka Jagiellońska

stdr0004027

